

d

***L'assetjament escolar i
la justícia juvenil***

Generalitat de Catalunya
Departament de Justícia
**Centre d'Estudis Jurídics
i Formació Especialitzada**

Avis legal

Els continguts d'aquest document estan subjectes a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 2.5 Espanya de Creative Commons, el text complet de la qual es troba disponible a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/legalcode.ca>.

Així, doncs, se'n permet còpia, distribució i comunicació pública sempre que se citi l'autor del text i la font (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia. Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada), tal com consta en la citació recomanada inclosa a cada article. No se'n poden fer usos comercials ni obres derivades.

Resum en català:

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/deed.ca>

El Centre d'estudis Jurídics i Formació Especialitzada ha editat aquest document respectant el text original dels autors, que són responsables de la correcció lingüística.

Les idees i opinions expressades en el document són de responsabilitat exclusiva dels autors, i no s'identifiquen necessàriament amb les del Centre d'estudis Jurídics i Formació Especialitzada.

ÍNDEX:

1	Introducció	3
2	Aspectes Teòrics	4
2.1	Referents	4
2.2	La dinàmica de l'assetjament escolar	5
2.3	Què no és assetjament escolar?	6
2.4	Conductes que constitueixen l'assetjament escolar	6
2.5	Protagonistes	7
2.6	Característiques dels protagonistes	8
2.7	Indicadors de victimització	10
2.8	Algunes consideracions finals	11
3	La intervenció des del Departament d'Educació	13
3.1	Actuacions del Departament en relació a la convivència	13
3.2	La detecció de casos d'assetjament escolar	15
3.3	La intervenció	16
4	La intervenció des de Justícia Juvenil	21
4.1	Programa de Mediació	22
4.2	Programa d'Assessorament	24
5	Propostes	26
5.1	Fiscalia de menors	26
5.2	Departament d'Educació	26
5.3	Servei de Mediació i Assessorament Tècnic de Justícia Juvenil	26
5.4	Prevenició comunitària	27
6	Bibliografia	28
7	Exposicions temàtiques	31
8	Annexos	31
8.1	Instrucció de Fiscalia 10/2005, de 6 d'octubre de 2005, sobre el tractament de l'assetjament escolar des del sistema de justícia juvenil	32
8.2	Decret 279/2006, de 4 de juliol, sobre drets i deures de l'alumnat i regulació de la convivència en els centres educatius no universitaris de Catalunya	62

1. INTRODUCCIÓ

El grup de debat a bat sobre “ bullying” o assetjament escolar, ha estat treballant des del mes de novembre de 2006 fins el mes de febrer de 2007, amb l'objectiu de donar resposta als objectius plantejats:

- Elaborar un document amb pautes d'intervenció en casos d'assetjament escolar en el marc de l'assessorament i la mediació en justícia juvenil.
- Identificar quan ens trobem davant d'un cas de “bullying”
- Determinar les mesures que cal aplicar quan ens trobem amb aquests casos.
- Definir quin tipus de mediació és més adient en cada cas.

El grup de treball va quedar constituït pels següents professionals dels equips tècnics de justícia juvenil:

Claudia Campistol
Ramón Crespo
Pepi Delgado
Cristina Garcia
Rosa M. Martinez
Silvia Mayor
Teresa Núñez
Elena Olivo
Alícia Reyes
Rosa M. Rue
M^aRosa Vinuesa

Per part del Departament d'Educació han participat els següents professionals:

Carme Escudé
Jordi Collell
Joan Girbau
Pere Led
Joaquim Núñez

Un cop realitzades les 5 sessions formatives, amb la metodologia interactiva i participativa, plantejades en el programa, hem mantingut diverses reunions de treball més per reflexionar i debatre per l'elaboració del present el document, apart dels espais individuals i grupals per la seva redacció.

Ha estat un espai d'intercanvi i treball interessant pels professionals implicats i confiem que el present document resulti d'utilitat pels professionals dels Equips Tècnics a l'hora d'abordar els conflictes d'assetjament escolar que ens arriben.

2. ASPECTES TEÒRICS

2.1 Referents

A principis d'octubre de 2005 es va publicar la Instrucció 10/2005 del *Fiscal General del Estado* sobre el tractament de l'assetjament escolar des del sistema de justícia juvenil¹.

Prenem com a referència aquesta Instrucció de Fiscalia per diversos motius:

- És una instrucció normativa molt clara per al posicionament i l'actuació del Ministeri Fiscal, que a més serveix de referència per a d'altres professionals
- És un text clar i explícit
- S'adiu amb la perspectiva general adoptada per la comunitat científica sobre el tema

La Instrucció, que traduïm literalment, comença amb aquest paràgraf que situa clarament el tema:

El problema de l'assetjament escolar (bullying en l'estesa terminologia anglosaxona) s'ha caracteritzat fins fa poc per ser un fenomen ocult que, tot i estar sempre present des de sempre en les relacions entre els menors en els centres educatius i fora dels mateixos, mai no ha generat estudis, reflexions o reaccions ni des de l'àmbit acadèmic ni des de les instàncies oficials.

En el sentit que expressa aquesta instrucció, el setembre del 2004 el suïcidi de Jokin, un estudiant d'ESO a Hondarríbia víctima d'assetjament escolar, va marcar un punt d'inflexió. Aquest lamentable fet va portar aquest fenomen a un primer pla de l'actualitat. El seu impacte social està tenint com a conseqüència una lenta però progressiva reacció de les institucions educatives i altres instàncies oficials, així com una presa de consciència sobre la necessitat d'intervenir des dels diversos àmbits.

Possiblement fruit de la fascinació que la nostra societat sembla tenir per l'espectacularitat, la mediatització de la violència escolar ha falsejat la visió del problema, exagerant fets puntuals i minimitzant la importància d'una altra violència més quotidiana, insidiosa i repetitiva, que sol passar més desapercebuda, però que comporta greus conseqüències tant per a les persones que la pateixen, com per a les persones que l'exerceixen i també per als grups que la toleren de manera més o menys passiva.

Examinar l'evolució de la violència escolar no és comptabilitzar fets puntuals, sinó tractar de mesurar aquesta violència més tènue, opressiva i repetitiva. *La violència no és mai un fet aïllat, imprevisible o accidental: la violència es construeix lentament, d'una manera gairebé imperceptible, en el quotidià i el continu de les relacions interpersonals* (Debarbieux, E., Blaya, C. 2003).

La intervenció i les mesures que hem de prendre dependran del significat que donem al concepte *d'assetjament escolar*; d'aquí la necessitat d'una definició ben ajustada a la realitat del problema que ens permeti afrontar-lo amb èxit.

Cal no confondre l'assetjament escolar amb d'altres fenòmens violents que poden tenir lloc en els centres escolars i que s'inclouen sota el constructe mediàtic de *violència*

---

¹ Instrucción 10/2005 sobre el tratamiento del acoso escolar desde el sistema de justicia juvenil. Fiscal General del Estado.

escolar. Encara que relacionats, aquests fenòmens no tenen una vinculació directa amb l'assetjament escolar, ens referim a conductes de *vandalisme* (violència contra els objectes), *indisciplina* (violència contra les normes), *disruptivitat* (violència contra les finalitats educatives), o a d'altres *conflictes interpersonals* més o menys greus que poden sorgir en la convivència quotidiana en els centres.

L'assetjament escolar no és un conflicte, no ens trobem davant de dues parts contraposades que perceben una incompatibilitat d'objectius o una interferència mútua en l'assoliment d'aquests, sinó que és una forma de victimització equiparable a d'altres formes de violència que cursen amb abús de poder, amb les que comparteix algunes característiques comunes.

2.2 La dinàmica de l'assetjament escolar

A què ens referim quan parlem d'assetjament escolar?

Dan Olweus defineix l'assetjament escolar com una *"conducta de persecució física i/o psicològica que realitza un alumne contra un altre, al que elegeix com a víctima de repetits atacs. Aquesta acció, negativa i intencionada, situa la víctima en una posició de la que difícilment pot sortir-ne pel seus propis mitjans. La continuïtat d'aquestes relacions provoca en les víctimes efectes clarament negatius: descens de l'autoestima, estats d'ansietat i fins i tot quadres depressius, cosa que dificulta la seva integració en el medi escolar i el desenvolupament normal dels aprenentatges."* (Olweus 1983).

En aquesta línia, la Instrucció de Fiscalia descriu l'assetjament escolar com a l'exposició d'un alumne, de forma repetida i durant un temps a accions negatives que duen a terme un altre o altres alumnes (p. 15).

D'aquesta definició en destaca les següents característiques (pp. 4 i 5):

- Continuïtat en el temps
- Desequilibri de poder (que acaba portant a la víctima a una situació d'indefensió)
- Desig conscient de ferir, amenaçar o espantar per part d'un alumne davant d'un altre (intencionalitat de l'agressor)

L'esmentada instrucció és consistent amb els aspectes més rellevants de la definició d'Olweus, i afegeix que *"no existeix una traducció jurídic penal unitària d'aquests comportaments. Les tonalitats més o menys intenses que aquestes conductes violentes, intimidadores o denigradores poden assolir, poden plasmar-se en una àmplia gamma cromàtica, no susceptible de reduccionismes o simplificacions. Per tant, cal partir del fet que el concepte d'assetjament escolar és metajurídic, i pot tenir diverses significacions jurídic penals, des de la simple falta a la comissió d'un delictes greu"* (p. 15).

La definició de *bullying* reconeix la importància de la violència més o menys visible que té lloc entre els iguals, històricament menystinguda i poc valorada pels adults. Però la Instrucció també posa de relleu la malignitat de les petites violències quotidianes quan ens parla de l'àmplia gamma cromàtica de conductes violentes, intimidadores o denigradores.

Aquestes microviolències preses aïlladament semblen poc importants o intrascendents, però amb la repetició continuada en el temps poden arribar a ser extremadament doloroses i lesives per a qui les pateix.

Aquest tipus de violència es construeix lentament, en el quotidià de les relacions interpersonals i, quan es perllonga en el temps, comporta la despersonalització progressiva de la persona que n'és víctima i pot arribar a esclatar en episodis de violència greus i cruels, aparentment inexplicables.

2.3 Què no és assetjament escolar?

L'assetjament escolar s'ha presentat com un fenomen emergent, i com s'esdevé amb molts fenòmens que han tingut un important ressò mediàtic, ha rebut una consideració desmesurada fins el punt de considerar qualsevol acte de violència on intervenia algun infant o jove, com assetjament escolar.

No es bo ignorar aquesta violència, però tampoc ho és sobredimensionar-la. Cal veure el fenomen en la seva mida justa; l'eficàcia de qualsevol intervenció és directament proporcional a una definició ajustada.

Així, per abordar de forma eficaç l'assetjament escolar cal delimitar clarament què és i què no és.

No es tracta de confrontacions o baralles en les que cada part intenta perjudicar l'altra; tampoc no són incidents violents, aïllats o ocasionals entre alumnes. És una violència que es manifesta sota la superfície de les relacions observables en l'escola, oculta gairebé sempre per als adults però ben coneguda per l'alumnat.

Aquesta violència no és un esdeveniment aïllat, imprevisible, accidental. És una forma de violència que es construeix, i es construeix lentament, d'una manera gairebé imperceptible en el quotidià i en el continu de les relacions interpersonals.

Un fet puntual no és assetjament escolar, però darrera d'una agressió important pot haver-hi un procés de victimització larvat. La violència més dura, es desenvolupa i s'alimenta de les microviolències quotidianes.

2.4 Conductes que constitueixen l'assetjament escolar

Les accions negatives que constitueixen l'assetjament escolar poden prendre diferents formes i diferents intensitats.

A efectes de classificació les agrupem en el següent quadre:

Tipus d'agressió	Formes directes	Formes indirectes
Física	Pegar, amenaçar, intimidar...	Amagar... Trencar Robar objectes o pertinences d'algú...
Verbal	Insultar Burlar-se obertament rient o fent comentaris i gestos Anomenar amb malnoms...	Difondre rumors Malparlar d'algú...
Exclusió social	Excloure obertament No deixar participar en una activitat...	Ignorar Fer com si un fos transparent "Ningunejar"...

De vegades es tracta de conductes obertes i visibles, però sovint es donen de manera encoberta o gaudeixen de certa permissivitat social (com l'insult, el rumor o l'exclusió), cosa que les fa difícils de detectar, de diagnosticar i d'intervenir.

Això passa especialment en les formes indirectes, on l'agressor queda a l'ombra i les agressions poden no ser del tot evidents per a la víctima. Aquesta incertesa sol generar en la víctima efectes molt pitjors a llarg termini (dubtes sobre la seva pròpia percepció, atribucions d'autoinculpació, etc.), que els generats per les agressions directes.

Les conductes que detallem es poden manifestar a través de diferents mitjans. Així, les noves tecnologies (telèfon mòbil, sms, messenger, e-mail, blogs, etc.) que han esdevingut un nou mitjà de comunicació també possibiliten una nova forma d'assetjament: el *ciberbullying*.

Quan les conductes s'adrecen a la víctima fent referència a la seva ètnia o als seus orígens parlem d'assetjament o *bullying racista*. Quan fan referència a la seva orientació sexual parlem d'assetjament o *bullying homòfob* i quan fan referència a les parts íntimes del seu cos parlem d'assetjament o *bullying sexual*.

En definitiva, aquestes conductes configuren una forma de relació basada en la intolerància i en el desig de dominació, que es concreta en una manca de respecte total i absoluta per l'altre.

2.5 Protagonistes

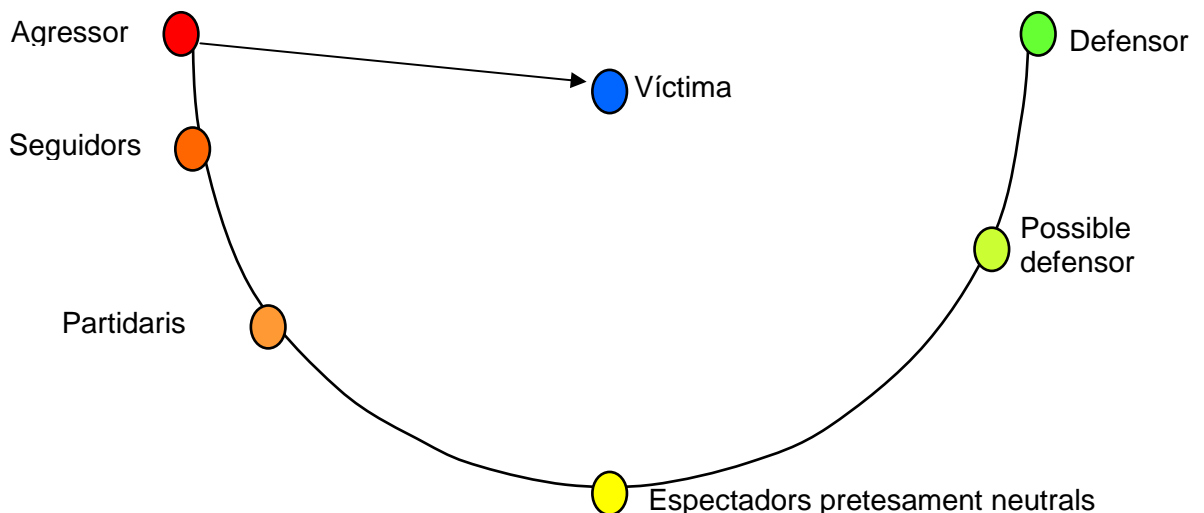
Hi ha tres tipus de protagonistes: l'agressor, la víctima i els companys que presenciïn les agressions.

L'agressor: pot actuar sol, però generalment cerca el suport del grup.

La víctima: sovint es troba aïllada (no tenir cap amic és un factor de risc).

Els companys: a vegades observen sense intervenir i sovint s'afegeixen a les agressions i amplifiquen el procés. Això s'explica pel fenomen del contagi social que fomenta la participació en els actes d'intimidació, o també per la por de patir les mateixes conseqüències si es fa costat a la víctima. Olweus defineix els diferents rols que es poden donar dins un grup d'alumnes en una situació d'assetjament escolar tal i com recull la figura 1.

Figura 1: El cercle del bullying (adaptat de Dan Olweus, 2001).

Agressors: comença el bullying i en prenen part activa.

Seguidors: no comencen el bullying però en prenen part activa.

Partidaris: no prenen part activa però recolzen el bullying mostrant un suport obert.

Espectadors: no prenen posició. El que succeeix "no és el meu assumpte".

Possible defensor: pensen que caldria ajudar la víctima, però no ho fan o no saben com fer-ho.

Defensor: no els agrada el bullying i ajuden la víctima o ho intenten.

Aquest esquema és útil per planificar la intervenció i prevenir les conductes d'intimidació a partir dels possibles agents de canvi. En la intervenció hauríem d'intentar portar el major nombre d'alumnes possible cap el costat dret del cercle.

No hem d'oblidar que l'assetjament escolar és un fenomen de grup i és en el grup on s'ha de resoldre.

2.6 Característiques dels protagonistes

Tot i que és difícil categoritzar un perfil psicològic concret per als diferents protagonistes, diversos estudis confirmen tres tipologies diferents segons el rol (agressor, víctima i agressor-víctima). Però cal considerar-les amb molta prudència ja que els factors contextuals juguen un paper rellevant en l'atribució de rols i aquests poden variar en el transcurs del temps.

El rol d'agressor

Es descriuen dues grans tipologies d'agressors:

- El predominantment dominant, amb tendència a la personalitat antisocial, relacionat amb l'agressivitat proactiva.
- El predominantment ansiós, amb una baixa autoestima i nivells alts d'ansietat, vinculat a l'agressivitat reactiva.

Els nois i noies del primer grup es mostren agressius i dominants i senten poca empatia amb les víctimes. Tenen un patró de personalitat agressiu i mostren actituds positives envers la violència. També poden ser socialment hàbils i ser capaços de manipular els altres i utilitzar-los per fer mal a la víctima, mantenint al mateix temps relacions positives amb els iguals, amagant les seves intencions agressives.

Els nois i noies del segon grup han estat descrits per una combinació de patrons conductuals ansiosos i agressius, altament emocionals i reactius. Solen presentar dèficits en el processament de la informació social amb tendència a sobreatribuir hostilitat als altres (biaix atribucional hostil). Això els fa més vulnerables a patir el rebuig sistemàtic dels seus companys i poden convertir-se en agressors/víctimes o víctimes, segons les circumstàncies.

El rol de víctima

Tradicionalment s'ha catalogat les víctimes d'agressió entre iguals en tres grups diferenciats:

Víctima clàssica

Són alumnes ansiosos i insegurs; solen ser sensibles, callats i prudents, amb una baixa autoestima i tendència a culpabilitzar-se, amb poques habilitats socials. Quan se senten atacats reaccionen plorant o allunyant-se i reforcen així les actituds de l'agressor. Generalment tenen pocs amics, i conseqüentment menys protecció dels iguals i més possibilitats de ser rebutjats. No obstant, pot ser difícil de determinar la relació de causalitat.

Víctima provocativa

Presenten el mateix patró conductual que els agressors reactius, mostrant nivells alts d'ansietat i manca d'autocontrol emocional, amb problemes de conducta externalitzada i hiperactivitat, juntament amb alguns símptomes internalitzats i psicossomàtics típics de la víctima clàssica. Segons els factors contextuals (dinàmiques de grup, clima d'escola, etc.) poden prendre el rol d'agressor/víctima.

Víctima inespecífica

Qualsevol persona que no s'ajusti a les normes implícites o explícites del grup, o que sigui vista com a diferent pel grup i és que el grup tolera malament la diferència. És el grup de víctimes més nombrós. És el grup de víctimes més nombrós i no s'ajusten a les descripcions dels grups anteriors potser per la multiplicitat de factors que configuren el context escolar.

Ortega (2000) fa una descripció més comprensiva:

Víctimes provocatives

Nois i noies molt interactius que es comporten socialment d'una manera que la immensa majoria de nois de la seva edat evitaria. Aquesta turpitud sol ser l'excusa que utilitzen els agressors per justificar les agressions.

Escolars ben integrats en el sistema educatiu

Mantenen bones relacions amb el professorat, sensibles a les recompenses i a les tasques acadèmiques, que desperten l'enveja dels companys. La seva capacitat cognitiva no està acompanyada de les habilitats socials necessàries per eludir els agressors.

Nois i noies socialment dèbils

Sobreprotegits, no han tingut experiències prèvies de confrontació o, simplement, han crescut en un ambient tolerant i responsable. Mostren dificultats per afrontar situacions d'abús i defensar els seus drets.

Persones amb un handicap

La seva diferència les fa més vulnerables a la victimització. A vegades només cal un petit tret diferencial (portar ulleres, tenir les orelles grans, ser molt prim o gras...) per esdevenir objecte de burles, menyspreu, malnoms o d'agressió física. El grup tolera malament la diferència.

Persones que pertanyen a un grup social diferenciat

Aquesta violència té connotacions xenòfobes i cursa, com altres formes de violència amb abús de poder, amb prepotència per part de l'agressor i indefensió de la víctima.

El rol d'agressor-víctima

Aquest grup està format sovint per nois i noies que han tingut una experiència relativament llarga de victimització i esdevenen al seu torn agressors; són victimitzats per uns i alhora victimitzen a uns altres que perceben com a més dèbils.

És un grup especialment problemàtic caracteritzat per conductes externalitzades pròpies dels agressors però que també manifesta alguns símptomes internalitzats (ansietat, depressió, baixa autoestima...) propis de les víctimes clàssiques. La seva resposta als atacs encoratja els agressors i reforça el seu paper de víctima. Estan especialment en risc de romandre involucrats en situacions de maltractament durant llargs períodes de temps.

Malgrat la "provocació" de la seva conducta, seria inacceptable legitimar el maltractament com a "conseqüència lògica" d'aquesta, reprenent el vell argument de culpabilització de la víctima. Ningú no es mereix ser maltractat: la víctima ho és perquè ha quedat atrapada en una situació de la que no pot sortir-se'n per sí sola.

2.7 Indicadors de victimització

Cal tenir en compte que a vegades els indicadors de victimització només se'ns fan clarament aparents quan la situació és molt greu i sovint són difícils de constatar. A més, es poden donar en diferents graus d'intensitat en situacions similars, depenent de factors personals i contextuals. Aquesta variabilitat fa que hi hagi situacions d'assetjament escolar on no apareguin aquests indicadors o només se'n trobin petits indicis.

El fracàs escolar és un dels indicadors gairebé sempre present; i encara és més significatiu quan suposa un canvi més o menys sobtat en l'historial acadèmic de l'alumne.

El trastorn d'estrès post-traumàtic (TEPT) es produeix generalment a rel d'un esdeveniment estressant i extremadament traumàtic, on l'individu sent que la seva vida és amenaçada i que no pot fer-hi front. Alguns exemples d'aquestes situacions són patir un desastre natural, un accident aeri o de carretera, ser víctima o presenciar una violació o un robatori amb violència, viure en situació de guerra amb atacs i morts violentes, etc.

Les persones que han estat víctimes d'assetjament escolar, sotmeses reiteradament a microviolències quotidianes, també poden presentar símptomes d'aquest trastorn.

La simptomatologia és diversa però gira al voltant de tres eixos que en l'assetjament escolar es concreten en:

Reexperimentació del trauma: ansietat, angoixa, reaccions desmesurades de plor i por en situacions aparentment poc estressants, baixa autoestima, tristesa, símptomes depressius que poden comportar ideacions suïcides, etc.

Hipervigilància: susceptibilitat, biaix atribucional hostil (tots van en contra meva, em miren malament, etc.), canvis d'humor sobtats, etc.

Conductes d'evitació: por o negació a anar a l'escola de manera més o menys encoberta (somatitzacions, malestars, etc.), no voler anar amb el grup d'amics, declinar invitacions a festes d'aniversari, faltar a determinades classes o a determinades hores, utilitzar rutes alternatives per anar o venir de l'escola, fer absentisme, etc.

2.8 Algunes consideracions finals

Els estudis demostren que el maltractament entre iguals és un fenomen que es produeix en major o menor grau en tots els centres, amb unes tendències generals observables:

- Major participació dels nois com a agressors i com a víctimes
- Formes més usuals d'abús directes en els nois i indirectes en les noies
- Període de major incidència entre els 11 i 14 anys, disminuint a partir d'aquí

En aquest sentit hi ha algunes qüestions importants que cal remarcar:

D'una banda s'ha parlat poc de la incidència d'aquestes conductes en edats primerenques, malgrat que la detecció precoç té una funció important per a la prevenció. Sovint s'han contemplat referides als trams d'edat d'ESO, on són més evidents i notòries, però la realitat ens demostra que són conductes que es gesten i es poden observar ja en l'ensenyament Primari. És en aquesta etapa on caldria iniciar les activitats de prevenció.

Per un altre costat, els treballs s'han centrat majorment en les agressions directes més observables, malgrat que s'hagi demostrat que la reiteració de les agressions indirectes pot produir conseqüències altament negatives en el desenvolupament posterior dels infants. Recents estudis han demostrat la necessitat de focalitzar també l'atenció en les formes d'agressió indirecta, i en la importància de la seva detecció primerenca. D'alguna manera es posa en evidència que aquest tipus d'agressió s'ha de tenir en compte i quan abans millor.

Per finalitzar, malgrat que la relació causal entre experiències de victimització i aparició de trastorns psicològics és a vegades difícil d'establir, és un fet demostrat que les experiències de maltractament incideixen negativament en l'autoestima, generen ansietat, depressió, por i sentiments d'aïllament i d'impopularitat que en casos extrems poden arribar a tenir conseqüències molt greus per al desenvolupament personal i social. També s'ha fet evident que aquestes experiències tendeixen a agreujar problemes que ja existien amb anterioritat.

Així, cal donar suport i prestar una atenció adequada a les persones que són víctimes, ja que en pateixen les conseqüències, però els estudis demostren que el grup d'agressors i especialment el grup d'agressors/víctimes són els que presenten més risc de patir desajustaments psicosocials en l'adolescència o l'edat adulta.

A més, l'assetjament escolar té efectes negatius en la convivència escolar i els processos d'ensenyament i aprenentatge. Està estretament relacionat amb el clima de centre. Té una influència negativa no només per als directament implicats (agressors i víctimes) sinó també per a l'entorn on té lloc: la persona que se socialitza en un entorn d'abús creu que les normes són per a saltar-les i que no complir-les proporciona prestigi social (deteriorament moral) i acaba pensant que la forma de sobreviure és utilitzar la violència (inevitabilitat de la violència).

Prevenir i afrontar les situacions d'assetjament escolar és una feina de tots. Tal i com recull la Instrucció de la Fiscalia: *Si l'aplicació de violència o intimidació a les relacions humanes és sempre reprobable i ha de ser combatuda per l'Estat de Dret, quan el subjecte passiu de la mateixa és un menor, el cel de l'Estat ha de ser especialment intens, i això per dos motius: en primer lloc per la situació d'especial vulnerabilitat en certa manera predicable amb caràcter general dels menors; en segon lloc pels devastadors efectes que en éssers en formació produeix la utilització com a mode de relació de la violència i/o la intimidació.*

3. LA INTERVENCIÓ DES DEL DEPARTAMENT D'EDUCACIÓ

3.1 Actuacions del Departament en relació a la convivència.

Les actuacions que es duen a terme des del Departament d'Educació, s'emmarquen en les següents consideracions:

- La voluntat de conviure amb altre persones comporta prendre consciència de la nostra interdependència i assumir els desafiaments i les responsabilitats que planteja el manteniment d'un clima relacional segur, saludable i gratificant.
- De conviure se'n aprèn a la família, l'escola, a l'institut, al món, a la vida ...
- Els conflictes esdevenen oportunitats de creixement i maduració a condició que es gestionin de manera intel·ligent i pacífica.
- Les tres "R" del conflicte són: **R**eparació, **R**econciliació, **R**esolució
- La competència bàsica que els centres educatius han de tenir és la capacitat de crear i alimentar un bon clima relacional. Tot i que es vagin introduint canvis en el sistema, el més important és canviar els models mentals dels professionals i això és molt difícil i costós.
- La realitat socialitzadora dels centres educatius comporta la implementació d'accions formatives, preventives i d'intervenció, per a la millora de la convivència basada en l'educació i en la cohesió, més que no pas en la repressió i l'aïllament social.
- Les intervencions en educació han de ser àgils i eficaces.

Mesures d'atenció a la diversitat

- Decisions organitzatives, metodològiques i curriculars (aules obertes, Unitats de Suport a la Convivència Escolar, Aules d'Acollida, Agrupaments, suports individuals, etc.)
- Unitats d'Escolarització Compartida, Hospital de Dia per adolescents, nous equips de suport per atendre alumnat amb problemes de trastorn de desenvolupament i/o conducta.

Suport a la convivència en els centres

- Plans de convivència en els centres: programa de convivència i mediació escolar.
- Unitats de Suport a la Convivència Escolar
- Col·laboració amb altres Departaments: Interior, Salut (Programa Salut i Escola), Joventut, Benestar i Família, Justícia, Síndic de Greuges, etc.
- Pla de Llengua i Cohesió Social, Pla Educatiu d'Entorn.
- Formació per a psicopedagogs, Equips d'Assessorament i Orientació Psicopedagògica, AP, Tècnics d'Integració Social, etc.
- Suport als Serveis Educatius: Equips d'Assessorament i Orientació Psicopedagògica, Centres de Recursos Pedagògics, LIC (Llengua, Interculturalitat i Cohesió Social), TIC (Tecnologies de la Informació i la Comunicació), i d'altres professionals.
- Col·laboració de la xarxa de Serveis Externs de la Generalitat i dels Departaments.

Hi ha un protocol d'actuació en casos de maltractament, elaborat a nivell intradepartamental, coordinat pel Síndic de Greuges.

Programa de Convivència i Mediació Escolar

És un programa desenvolupat pel Departament d'Educació l'any 2003, que ofereix propostes pedagògiques a tots els centres d'educació secundària de Catalunya, tant els públics com els privats, i conté tres objectius:

- Formació per a la convivència
- Prevenció de les conductes problemàtiques
- Intervenció enfront dels conflictes

El punt bàsic del programa és la formació en Competència Social i Mediació Escolar, basat principalment en la bibliografia de Manuel Segura. Pretén reforçar l'acció tutorial i oferir als alumnes allò necessari per millorar les relacions interpersonals en el propi centre així com la seva assertivitat i competència personal.

Hi ha 6 nivells d'intervenció preventiva que es duen a terme:

- Control d'assistència per tal d'evitar l'absentisme escolar, ja que s'ha observat que aquest factor és un element important de risc.
- Educació emocional, en valors, per a la pau i la tolerància, en competència social, abans d'iniciar el procés de mediació.
- Mediar abans, durant i després de sancionar amb expedient disciplinari. En casos de Bullying avançat, la mediació no pot ser la única mesura per a resoldre el conflicte, sinó que és inevitable i necessari fer ús també de sancions. Així doncs, la mediació serà un complement a la sanció en aquells casos més complexos.
- Sancionar a l'escola (expulsió: última ràtio d'Educació) abans de denunciar davant la instància judicial.
- Mediar en l'àmbit penal juvenil abans, durant i després de l'execució de mesures.
- Mesures de llibertat vigilada abans de la privació de llibertat (internament tancat: última ràtio de Justícia Juvenil)

Altres mesures per millorar la convivència són les que determina el ***Decret dels drets i deures de l'alumnat i regulació de la convivència en els centres educatius no universitaris de Catalunya (DOGC de 6 de juliol de 2006)***. Aquest Decret va entrar en vigor el 6 de juliol del 2006, i té per objecte la regulació dels drets i deures de l'alumnat, de les normes de convivència, de la mediació, procés educatiu de gestió de conflictes, i dels règim disciplinari en els centres educatius no universitaris de Catalunya. L'apartat c) de l'article 38, recull amb tot detall la definició d'assetjament escolar, sense utilitzar ni aquest mateix terme ni el de Bullying.

Unitat de Suport a la Convivència Escolar (USCE)

Creada al curs 2005/2006 per donar una atenció directe a les situacions conflictives.

Les seves funcions són:

- Atendre les demandes d'informació i orientació de qualsevol membre de la comunitat educativa ja siguin professors, alumnes (només hi ha hagut una demanda per part d'una alumna), professors, associacions de veïns o qualsevol altra persona.
- Oferir suport i orientació als equips directius dels centres en casos de distorsió significativa de la convivència escolar.
- Recollir informació de casos i fer-ne un seguiment.

L'equip professional està format per:

- Un/a inspectora coordinador
- Un/a tècnic/a docent
- Un/a tècnic/a jurista.

Les demandes es fan per via telefònica al número 93.400.69.68, i en els casos que ho precisin es fan les visites als centres demandants o entrevistes personals.

El curs 2005-2006 es van atendre 386 casos.

Tipologia dels casos:

- 7% problemes de conducta
- 7% violència física
- 10% presumpte Bullying
- 10% violència verbal
- 15% disconformitat educativa
- 21% informació
- 30% assessorament

3.2 La detecció de cassos d'assetjament escolar.

La detecció dels casos d'assetjament escolar es fan per la pròpia víctima o persona que pateix, per la intuïció del professor, pels pares i pels companys. No és suficient que només una de les fonts detecti el cas. S'ha de contrastar amb altres fonts.

Les indicacions en casos d'assetjament escolar són les següents:

1er. Que una persona o referent s'encarregui de cercar la informació sobre el tema a partir dels espectadors o dels empàtics. Que aquesta recerca sigui amb discreció, rapidesa i discerniment. La recerca es fa a partir d'un ítems establerts ben pensats. Es destaca que mai s'anirà directament a la víctima o a l'agressor per esbrinar si hi ha o no assetjament.

2n. És essencial que s'aturi l'acció, que es deixi de produir l'assetjament. Si es té clar l'agressor, s'ha d'aturar la seva acció assetjadora a partir o bé d'una mesura immediata, com podria ser una sanció cautelar o bé a partir de canvis organitzatius (ex. canvi d'horaris del pati, de horari de classes, etc.).

3er. S'han de dur a termes accions educatives que s'han de treballar a partir de l'acció tutorial:

- Atendre primer a la presumpte víctima: no ha de ser una atenció victimitzadora. S'ha d'augmentar l'autoestima. Fer-li veure les coses objectivament.
- Atendre al presumpte agressor: no ha de ser una atenció estigmatitzadora. *"Un mal pas no vol dir un mal camí"*.
- Atendre la família de l'agressor i la família de la víctima: centrar els fets i les persones. Evitar la judicialització i anar als mitjans de comunicació. Evitar que la família de l'agressor realitzi una sanció excessivament punitiva, i la sobreprotecció per part de la família de la víctima.

- Atendre al grup classe: ensenyar-los a discernir entre el que és "xivatar" i distingir les injustícies, a partir de l'acció tutorial. Treballar la capacitat d'empatia de *compassió* (compartir la passió, el patiment).

4rt. Després de les accions educatives es procedeix a la sanció educativa amb la mesura adient, amb accions reparadores i amb la mediació si és possible.

3.3 La intervenció.

Objectius i característiques

- Aturar el maltractament.
- La intervenció s'ha de fer des d'una perspectiva no culpabilitzadora.
- Reindividualitzar els membres del grup.
- Evitar la victimització secundària.

Instruments diagnòstics

Autoinformes: es basen en la percepció individual i acostumen a ser anònims. Recullen les percepcions del subjecte. Presenten l'avantatge que informen d'aspectes importants com la freqüència, el lloc on passa, la resposta dels altres, etc. Un inconvenient és que poden esbiaixar la informació:

- quan l'agressió està condemnada per les normes socials els individus tendeixen a subinformar la pròpia agressivitat .
- en el cas de l'agressió indirecta, és fàcil que l'agressor no admeti ni reconegui que la seva acció és agressiva (la calúmia pot ser racionalitzada com "dir la veritat" sobre una persona).
- en víctimes amb tendència paranoide s'observa sobreinformació .
- en víctimes adolescents s'observa infrainformació que s'explica per una mena d'indefensió apresada.

Poden ser útils per sensibilitzar l'alumnat i per valorar el clima de centre però són poc adequats per detectar i valorar situacions d'assetjament.

Informes: elaborats per professorat, pares i mares, ... Aporten una visió complementària, però no diagnòstica.

Nominació entre iguals ("peer nominations"): serveixen per detectar situacions de maltractament. Són l'instrument més potent i fiable.

Observadors externs: suposen un gran cost ecològic. Són molt útils en llocs on la supervisió de l'adult és més laxa, com el pati, menjadors...

Topogràfics: situa el lloc on passa el maltractament .Són qüestionaris anònims als alumnes sobre els llocs on té lloc el maltractament. Són útils per detectar les *zones calentes* del centre i incrementar-ne la vigilància.

Tècniques sociomètriques: es basen en la nominació dels companys en positiu (acceptació) i negatiu (rebuig). Classifiquen els infants en 5 categories: *populars, intermedis, controvertits, ignorats i rebutjats* (Coie, Dodge, i Coppotelli; 1982) i són útils per confeccionar un mapa relacional de la classe. Són fàcils de passar i solen emprar-

se com una eina complementària. La víctima sol tenir l'estatus sociomètric de *rebutjat* (víctima clàssica) o controvertit (víctima agressiva) i permeten correlacionar agressivitat i rebuig.

Tècniques narratives: "scan bullying", de Cristina del Barrio (autora del Informe del defensor del pueblo). Es mostra làmines amb escenes determinades i els nois han d'explicar què interpreten. Útil per esbrinar les atribucions, els valors i les emocions.

Es pregunta *què passa? què creus què li passa a aquest noi? algú es pot sentir culpable de l'escena què veus?*

Diaris i entrevistes: útils en la fase d'intervenció amb els alumnes implicats

Nivells d'intervenció

Prevenció primària

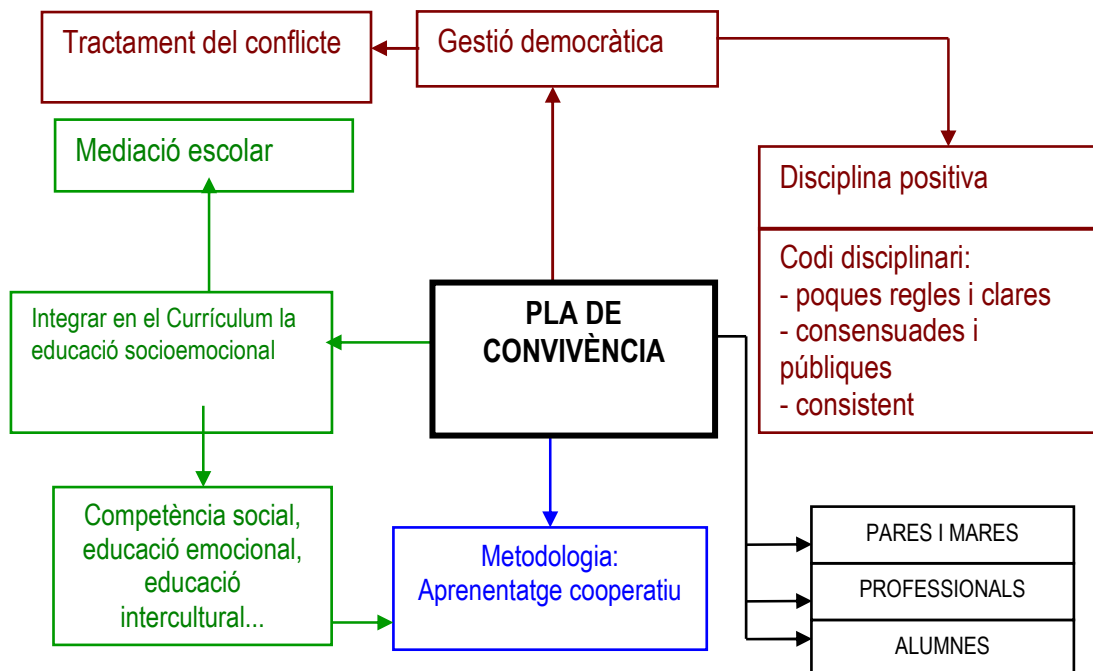
Actuacions adreçades a millorar la convivència en el centre i evitar l'aparició del fenomen.

Convindria recollir totes les actuacions de prevenció primària en un Pla de Convivència que hauria de tenir tres eixos, tal i com recull la figura número 2.

Programa de mediació escolar: El mediador ha de tenir habilitats de comunicació:

- escolta activa: mostrar interès, clarificar, parafrasejar, resumir, reflectir (indagar sobre els seus sentiments), estructurar (accions encaminades a mantenir un ordre).
- saber posar-se en el lloc de l'altre.
- proposar solucions.
- conduir els acords.

Fig.2 Eixos que hauria de contemplar un Pla de Convivència de centre.

La mediació ha de ser:

- voluntària
- confidencial
- afavoridora de diàleg
- promou la comunicació, ha d'evitar sentiments de desentendre.
- evita la incoació d'un expedient disciplinari

En la mediació escolar, es contempla dos mediadors en el procés. Poden ser de diferents estaments de la comunitat educativa (pares, alumnes, mestres...). Sempre reben una formació prèvia. Es fa comediació. Hi ha pocs IES que utilitzin parelles formades només per alumnes (com a mínim han de cursar 3er d'ESO), la majoria són parelles mixtes. Les sessions es fan durant l'hora d'esbarjo i duren aproximadament 30 min. Els conflictes es filtren pel tutor.

La mediació escolar NO és possible quan es dona:

- patologia
- desequilibri de poder marcat entre les parts
- un acte delictiu

En aquests casos, els alumnes no és aconsellable que facin de mediadors.

En la mediació escolar entre iguals l'objectiu no és reparar a la víctima, sinó contribuir a la pau social i millorar la convivència en els centres.

Les fases de la mediació escolar_entre iguals:

- premediació o fase prèvia
- presentació i regles del joc
- "explica'm"
- aclarir el problema
- proposar solucions
- arribar a un acord

No és un requisit imprescindible el "demandar perdó". Es pot contemplar si uns dels dos ho requereix.

Prevenió secundària

La prevenió secundària es refereix a les accions que es generen quan s'inicia un cas de maltractament i es vol aturar la seva escalada.

Les propostes d'Educació incideixen en formar en competència social i educació emocional en les escoles. Tot i això no s'actua segons cap marc definit, és a dir, no hi ha cap programa estructurat sinó que s'actua segons la iniciativa de cada centre educatiu.

Hi ha tres nivells de prevenió secundària:

1. Nivell de centre:

- sensibilització del professorat
- xerrades als pares
- protocols d'actuació

2. Nivell d'aula:

- activitats de tutoria
- 4-6 sessions a l'aula per sensibilitzar a l'alumnat en temes relacionats amb el maltractament
- és important socialitzar les emocions

3. Nivell d'alumnes:

- accions individuals amb els alumnes implicats

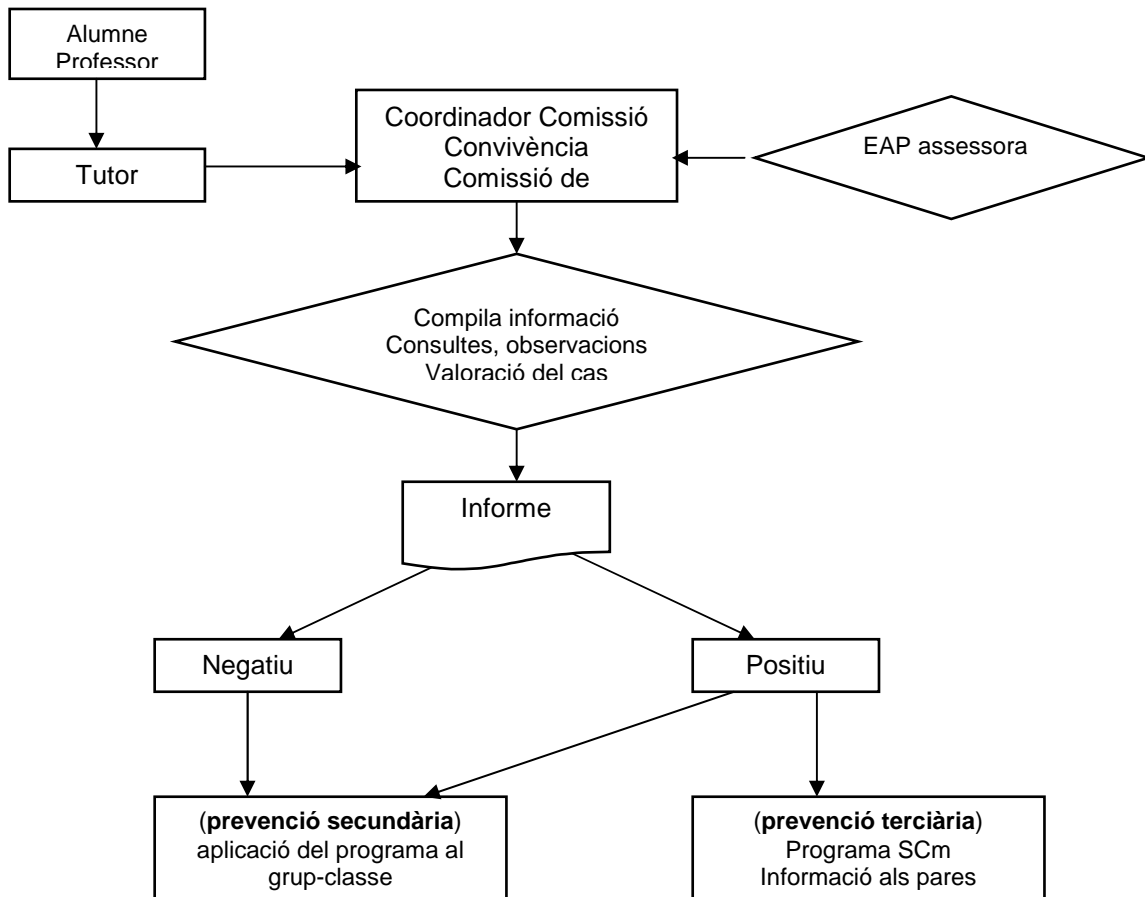
Actuacions amb l'agressor en el tercer nivell:

- Donar elements per a la reflexió
- Separar (canvi d'escola, expulsió...)
- Avisar de les conseqüències (règim disciplinari, possible denúncia)

Cal treballar-lo perquè es pot repetir, hem de veure si *vol* i *pot* entendre:

- explicar les normes
- educació emocional
- prevenció terciària

Fig.3 Protocol de Centre en casos de maltractament.

Prevenió terciària

Actuacions adreçades a minimitzar l'impacte sobre els implicats un cop s'ha consolidat el maltractament.

El programa proposat per treballar la prevenió terciària és:

SHARED CONCERN METHOD (Anatol Pikas, Suècia)

- Entrevista individual amb els agressors
- Entrevista individual amb la víctima
- Arribar a acords de convivència
- Seguiment dels acords

Les entrevistes amb els agressors han de ser:

- Curtes i estructurades (aproximadament 10 minuts).
- Inicialment individuals (cal individualitzar les respostes), després farem entrevistes grupals. L'entrevista no és voluntària, es convoca a les parts.

Quan la part agressora està formada per un grup, cal fomentar els acords entre el grup.

Els acords de convivència:

- Han de centrar-se més en la solució que en el què ha passat.
- La teràpia breu sistèmica es basa en què un petit canvi pot provocar canvis importants en el sistema.
- El mediador no ha de ser tant neutral sinó que ha de "dirigir". El mediador s'ha de mostrar inflexible, no aprova l'acció.

NO BLAME APPROACH (G. Robinson i B.Maines)

- Reunió amb la víctima
- Selecció del grup
- Reunió amb el grup
- Revisió del procés i seguiment

D'altra banda cal assenyalar que les actuacions de la Inspecció de Serveis s'adrecen a la supervisió, assessorament, avaluació, coordinació i informació dels centres als quals estigui vinculada.

4. LA INTERVENCIÓ DES DE JUSTÍCIA JUVENIL

Els experts en temes d'assetjament escolar així com els professionals que hem participat en el Debat a bat d'assetjament escolar coincidim en que aquest tipus de conflictes s'hauria d'abordar i intentar resoldre en el propi centre educatiu. Els casos arriben a justícia perquè la gravetat dels fets ho requereix o perquè els mecanismes que s'han utilitzat dins del marc escolar no han satisfet a la víctima. A vegades, aquests són definits i sentits per la víctima de manera molt negativa, i per tant utilitza la justícia per a la seva defensa.

En el moment que Justícia Juvenil intervé amb uns menors és perquè hi ha una denúncia i el Fiscal decideix incoar un expedient; el menor imputat està presumptament implicat en una situació que està tipificada pel Codi penal com una falta o delictes. En aquest moment, la Fiscalia defineix qui és o són els presumptes autors i qui és la víctima i si permet la mediació com a via alternativa al procediment judicial.

Malgrat sigui reiteratiu, és molt important aclarir al menor imputat que aquesta situació ha traspassat l'àmbit escolar i ara es troba en l'àmbit judicial.

La víctima també ha d'estar molt ben informada del que significa ésser la víctima en un procés penal i quines poden ser les vies de solució.

Tant els autors com la víctima han de saber que la denúncia té un principi i que ha de tenir una final, per tant un dels objectius de qualsevol via de solució (judicial o de procés de mediació) que escullin és donar-li un punt final a l'actuació de la justícia, sense perjudici del que es resolgui i del grau de satisfacció de les parts en conflicte.

La clarificació del context i una informació acurada sobre el procés penal i les diferents vies de solució, farà possible que els presumptes autors d'aquest fet puguin prendre consciència de la situació i que la víctima, que és atesa i escoltada, pugui sentir que la justícia la legitima com a tal.

Habitualment, quan els conflictes d'aquest tipus arriben a l'àmbit judicial, ja no estan vigents o bé per les accions que s'han dut a terme des del centre educatiu o per les decisions que han pres els pares, de manera que segurament no són viscuts com a tals pels menors imputats. S'ha d'intentar contextualitzar i situar el conflicte en el temps per tal de fer la millor aproximació i abordatge possible, sobretot tenint en compte que la intervenció de justícia és posterior al moment del conflicte.

Considerant les característiques dels casos d'assetjament escolar, alhora d'abordar-los des de l'àmbit de la justícia, és, especialment, important establir coordinacions entre els professionals que atenen un mateix cas i també amb els professionals d'Educació que han intervingut i/o estant intervenint.

L'actuació de la justícia juvenil també té un contingut educatiu. Aquesta pot ajudar al menor en el seu procés de maduració, a que aquest aprengui de la seva experiència, que es responsabilitzi de les seves accions i que actuï en conseqüència. D'aquesta manera podrà evitar la seva reincidència i fer possible una millor convivència entre tots.

Els casos d'assetjament comporten conflictes en tres àrees bàsiques per a l'adolescent (autor i víctima), el grup d'iguals i l'escola. Per tant l'objectiu de la nostra intervenció serà aportar els elements necessaris per restablir i restaurar la seva vinculació amb aquestes dues àrees.

4.1 Programa de Mediació

La mediació és l'opció voluntària de resoldre els conflictes que enfronten a les parts i essencialment una oportunitat per al diàleg i per a l'apropament, que possibilita un procés de conciliació i reparació amb un doble objectiu: el menor o jove pot conciliar-se i/o reparar el dany causat a la víctima, i la víctima ser compensada.

Retorna a les parts el protagonisme i permet que siguin elles les que decideixin la manera en què volen reparar i ésser reparades, cercant en tot moment el benefici mutu.

La mediació inclou a un tercer imparcial, el mediador, que és coneixedor i conductor del procés.

La mediació en l'àmbit de la Justícia Juvenil té com a finalitat que l'infractor i la víctima/perjudicat, amb la intervenció d'un mediador, puguin arribar a una solució extrajudicial del conflicte creat a conseqüència d'uns fets que han iniciat un procediment penal.

Objectiu General

La Fiscalia de Menors descriu en la seva Instrucció 10/2005 els casos tipificats com "assetjament escolar".

Els mediadors hem d'identificar els casos que instrueix la Fiscalia, tant els tipificats com assetjament escolar com altres tipificacions relacionades amb el fenomen.

Els criteris que utilitzarem per saber si estem parlant d'assetjament escolar o d'altres fets serà analitzant les característiques pròpies de d'aquest fenomen, atenent els indicadors específics: estabilitat en el temps, intencionalitat, indefensió de la víctima, abús de poder, continuïtat, per tal d'abordar-lo com a tal.

Objectius específics amb el presumpte implicat

- Explorar els aspectes personals que han incidit en un comportament que ha propiciat l'assetjament. **Discriminar el tipus d'accions:** agressió física, psicològica, exclusió social. **Rol que ha jugat:** reactiu (atribució hostil a estímuls neutres, falta d'autocontrol i habilitats socials; o instrumental: utilitza la víctima com un instrument per aconseguir quelcom) i **la manera de portar-lo a terme:** va actuar sol o en grup.
- Explorar possibles antecedents de situacions similars en la història familiar i escolar, per tal d'entendre el seu comportament i fer una intervenció més adequada.
- Explorar amb el menor la percepció i valoració que fa de la resposta que han donat els seus pares en relació a ell mateix i respecte del centre educatiu, per tal d'apreciar si aquesta ha pogut reforçar el seu comportament.
- Esbrinar l'opinió, posicionament, actuacions, actitud i valoració que fan els pares del menor, respecte a la conducta del seu fill i respecte el centre educatiu, davant la situació existent.

Objectius específics amb la víctima

- Explorar i identificar els aspectes que han pogut propiciar l'assetjament i el seu perfil (clàssica: insegurs, sensibles, callats, baixa autoestima, amb pocs amics; provocativa: provoca les ires dels companys, el *poca-traça*, el maldestre, el llest, etc; o inespecífica: la diferència la fan els altres: color de pell, obesitat, etc.)
- Explorar possibles antecedents de situacions similars en la història familiar i escolar, per tal d'entendre el seu comportament i fer una intervenció més adequada a la seva situació personal.
- Explorar la percepció i valoració que fa la víctima, de la resposta que han donat els seus pares en relació a ella mateixa i respecte del centre educatiu, per tal de saber si aquesta a reforçat la seva situació.
- Explorar amb els pares l'opinió, posicionament, actuacions, actitud i valoració respecte al seu fill/a i respecte el centre educatiu davant la situació existent.
- Explorar la percepció i valoració que fan els pares i la víctima de la resposta que han rebut per part del centre educatiu per entendre la seva actuació posterior i conèixer el seu nivell de satisfacció envers les intervencions del centre.

En aquests casos considerem necessària la coordinació amb el centre educatiu, que ens podrà aportar elements de tot el procés seguit (detecció del conflicte, percepció del cas, vivència i posicionament de les famílies, intervencions realitzades, situació actual de la víctima i dels possibles autors...), per tal de poder valorar si cal una intervenció complementària o no des de justícia, sense oblidar que hem de donar una resposta a totes les parts implicades.

Per altra banda també és molt important fer una coordinació amb la resta de professionals, assessors, delegats, etc, per poder compartir informació i tenir una visió general de la percepció que tots tenen sobre la situació, ja que la majoria de vegades en aquest tipus de fet estan implicats més d'un menor.

Finalitat del programa de Mediació

En els casos d'assetjament escolar, la finalitat màxima és ajudar a les parts a resoldre el conflicte que els ha dut a la justícia, possibilitar i/o restaurar la comunicació entre les parts, per tal de generar una convivència basada en el respecte i potenciar la igualtat i equilibri entre els grup d'iguals dins la comunitat escolar.

En el cas que ens ocupa, tant els autors com les víctimes, són adolescents i tractar amb respecte i cura els seus sentiments és imprescindible per poder fer una intervenció adient i que aquesta tingui els efectes reparadors que es vol aconseguir.

Respecte l'autor: el programa de mediació ajuda al menor en el seu procés de maduració- enfortint els seus recursos personals-, a que aprengui de la seva experiència, que es responsabilitzi de les seves accions i que actuï en conseqüència. D'aquesta manera podrà evitar la reincidència i afavorir una millor convivència entre tots.

Respecte la víctima: el programa de mediació ajuda a la víctima perquè és reconeguda com a tal i li dona l'oportunitat d'ésser reparada i legitimada com a persona. També enforteix els seus recursos personals i li permet obtenir seguretat i capacitat per enfrontar-se a d'altres situacions.

Respecte les parts: el programa de mediació torna a les parts el protagonisme i la responsabilitat de cercar les solucions més adients i reparadores al conflicte que s'ha generat i propicia un compromís de futur per a una millor convivència.

Propostes d'intervenció en mediació

La intervenció inicial ha de ser individual. És més adequat parlar individualment amb cada menor en un primer moment i posteriorment en grup, per tal d'evitar que la pressió del grup faci que es repeteixi la mateixa dinàmica que s'havia donat al centre educatiu, on cadascú va jugar un rol determinat, i perquè el menor pot expressar de manera personal i individual, la percepció del grup i de la situació en general.

Explorar amb el menor conductes similars en altres àmbits de la seva vida (familiar, lleure, grup d'amics, etc) ens pot portar a sobrepassar els límits del nostre marc d'intervenció com a mediadors. Tot i això, considerem que és important obtenir una informació complementària que ens permeti copsar el perfil de l'agressor i de la víctima, amb l'objectiu de fer la intervenció més adient tenint en compte les seves vivències personals anteriors.

Es pot valorar la possibilitat de fer "comediacions", en les que participarien un mediador de justícia i un professional de l'entorn escolar on s'ha donat el conflicte.

Objectiu:

- tornar el conflicte en l'escenari on es va produir.
- millorar la pau social en l'entorn escolar

Criteris a tenir en compte per fer una comediació:

- els joves implicats continuen en el mateix centre escolar on es va donar el conflicte
- la víctima ha de tenir la percepció de què és beneficiós per ella

4.2 Programa d'Assessorament

Aspectes a tenir en compte

Al programa d'assessorament hi arriben els casos que, el Fiscal per la gravetat dels fets limita la possibilitat de la mediació com alternativa al procediment judicial o bé aquells menors que no reconeixen els fets o no tenen l'actitud adequada per entrar al programa de reparació.

Objectiu general

En els casos que no estan tipificats per la Fiscalia com "assetjament" però detectem que es tracta d'un possible cas, s'hauria d'aprofundir per tal d'obtenir els elements necessaris per definir-lo, i en aquest cas, tractar-ho com a tal.

Objectius específics

- Intentar definir el rol que ha jugat cada menor en el procés d'assetjament. Habitualment, ens arribarà un grup de menors que poden ser atesos per diferents professionals (alguns poden entrar al programa de mediació, diferents tècnics d'assessorament poden ser assignats per fer l'informe), a partir de les coordinacions amb els companys d'assessorament, mediació, el centre educatiu, hauríem d'esbrinar el paper de cada menor en el procés d'assetjament. Això pensem que és important fer-ho, per poder afinar la resposta adequada per cada menor, sobretot tenint en compte que un acte que pot no ser massa rellevant aïlladament ("microviolència"), pot tenir una importància significativa en el procés de constitució de l'assetjament escolar.
- Esbrinar quin tipus de perfil té l'autor de l'assetjament (reactiu o instrumental) i de quin tipus d'assetjament (físic, verbal o exclusió social, directe o indirecte) per tal d'oferir-li la resposta més adient en cada cas.
- Donat que en els casos d'assetjament ens trobem amb agressors que sovint han estat prèviament víctimes de situacions similars, considerem que en aquests seria especialment convenient aprofundir en la història escolar, dinàmica relacional, relació pares-escola...
- Un altre aspecte important a explorar és el posicionament, reacció, resposta i actitud que ha tingut la família de l'infractor davant del conflicte.
- És imprescindible la coordinació amb el centre educatiu, que ens podrà aportar elements de tot el procés seguit (detecció del conflicte, percepció del cas, vivència i posicionament de les famílies, intervencions realitzades, situació actual de la víctima i dels possibles autors...), per tal de poder definir si cal una intervenció complementària o no des de justícia.

Aspectes a tenir en compte en relació a les Propostes

- En aquells casos en que es consideri adequada la proposta de NO INTERVENCIÓ (perquè la resposta de l'escola ha estat suficient, perquè el conflicte ja ha estat resolt, etc.) considerem que seria convenient complementar la intervenció realitzada fins el moment, amb la devolució de l'informe, argumentant la nostra decisió i traslladant al menor i a la família els elements que ens han fet determinar la decisió, per tancar el procés.
- Considerem que les propostes de mesura educatives haurien d'anar dirigides a intervencions ben dissenyades amb objectius específics per tractar el conflicte, per intentar prevenir la repetició de conductes d'aquests tipus i per potenciar l'adquisició de valors ètics i morals necessaris per a una bona convivència interescolar, abordant especialment la vessant formativa i pedagògica.

Aspectes a tenir en compte en relació a les víctimes

Valorem que les víctimes, igual que en els altres casos, se les ha de tenir molt en compte. No obstant, pensem que mereixen una atenció especial en el moment del judici, considerant la delicada relació que hi ha amb els infractors, a més de les dificultats que suposa, en general, afrontar la situació judicial. Considerem que seria necessari que l'atenció a les víctimes d'aquest tipus de casos, la fessin altres professionals especialitzats.

5. PROPOSTES

5.1 Fiscalia de Menors

- En la qualificació provisional dels fets que consta en l'ofici de sol·licitud de demanda de informe d'assessorament o d'avaluació de possible programa de reparació proposem que s'utilitzi, si es reuneixen els requisits necessaris, el terme **d'assetjament escolar** en comptes de lesions, insults danys, etc.
- Durant la instrucció seria adient investigar la persistència o continuïtat del tipus de fets. Sobre tot de cara a la possible proposta en l'audiència, perquè l'assetjament escolar implica unes actituds i una reiteració de conductes que, en el cas de donar-se, comportaria que la mesura a proposar o imposar podria tenir uns components i característiques diferents que si es tractés d'un fet de lesions, insults o danys aïllat.

5.2 Departament d'Educació

- Proposem que s'estimuli i es recolzi aquelles actuacions que contribueixen a solucionar aquest tipus de conflictes dins l'àmbit escolar.
- En aquells casos que arribin a justícia és convenient articular intervencions complementàries entre els dos departaments.
- Per tal d'assolir aquest objectiu, és adient que estigui clar i definit l'interlocutor de cada centre educatiu amb qui s'hauria de posar en contacte el mediador o assessor de justícia juvenil, segons els casos.
- Establir uns mecanismes de coordinació periòdica (en una primera etapa, semestral) amb els professionals de Justícia Juvenil per fer el seguiment d'aquest tipus de casos i articular propostes d'intervenció complementàries.

5.3 Servei de Mediació i Assessorament Tècnic de Justícia Juvenil

- Les línies d'actuació que s'haurien d'aplicar per part de l'Equip Tècnic per millorar la intervenció amb aquests casos, estan recollides a l'apartat *intervenció des de justícia* d'aquest document.
- Amb la finalitat de facilitar la obtenció d'informació relacionada amb aquest fenomen proposem afegir un descriptor a l'apartat dels fets del full de descriptors que indiqui **“ASSETJAMENT ESCOLAR” (conducta de persecució continuada amb accions negatives a nivell físic i/o psicològic d'un o més alumnes contra l'altre)**
- La inclusió d'aquest descriptor permetrà fer una recerca de dades per estudiar la prevalença, perfils i actuacions professionals i abordar de forma més específica aquest tipus de casos.
- Establir uns mecanismes de coordinació periòdica (en una primera etapa, semestral) amb els professionals responsables del Programa de Convivència i Mediació Escolar del Departament d'Educació per fer el seguiment d'aquest tipus de casos i articular propostes d'intervenció complementàries.

5.4 Prevenció Comunitària

- Formació, educació en valors democràtics que impliquen igualtat, no discriminació, educar en la responsabilitat, tolerància, dialogar, participació en la presa de decisions.
- Des del programa de prevenció comunitària del Servei de Mediació i Assessorament Tècnic, difusió i divulgació de la guia didàctica d'assetjament escolar, elaborada pel grup de debat a bat. Els professionals del programa podran utilitzar la guia en les taules de participació ciutadana amb els agents socials amb qui treballen la prevenció en la comunitat (educació, sanitat, joventut...)

6. BIBLIOGRAFIA

Coie, J.D., Dodge, K.A., i Coppotelli, H. (1982). *Dimensions and types of social status: a cross-age perspective*. *Developmental Psychology*, 18, 557-570.

Collell, J., Escudé C. (2002), La violència entre iguals a l'escola: El Bullying, *Àmbits de Psicopedagogia*, 4, febrer 2002, pp 20-24.

Collell, J., Escudé C. (2004), Maltractament entre alumnes: necessitat d'una aproximació no culpabilitzadora. *Àmbits de Psicopedagogia*, 14, 12-15.

Collell, J., Escudé C. (2004). Rol de les emocions en els processos de maltractament entre alumnes. *Àmbits de Psicopedagogia*, 12, 21-26.

Collell, J., Escudé C. (2005). Bullying: estrategias de prevención. En M. Alvarez y R. Bisquerra (coord). *Manual de orientación y tutoría*. Barcelona: Cisspraxis.

Collell, J., Escudé C. (2005). El maltrato entre iguales en la escuela (bullying) como factor de riesgo de trastornos psicopatológicos. En E. Domenech-Llaberia (Ed), *Actualizaciones en psicología y psicopatología de la adolescencia* pp 201-220. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona.

Collell, J., Escudé C. (2006). El acoso escolar: un enfoque psicopatológico. *Anuario de Psicología Clínica y de la Salud / Annuary of Clinical and Health Psychology*, 2 (2006), pp 9-14.

Collell, J., Escudé C. (2006, Gener). El maltractament entre alumnes (assetjament escolar o bullying). *Inf@ncia, Butlletí dels professionals de la infància i l'adolescència*, nº 1, Extret el 10 d'octubre 2006 de <http://www.gencat.net/benestar/departament/publicacions/index.htm>

Debarbieux, E., Blaya, C. (2003), *Microviolences et climat scolaire : évolution 1995-2003 en écoles élémentaires et en collèges*. Bordeaux: Université de Bordeaux2-LARSEF, pp.14

DECRET 279/2006, de 4 de juliol, sobre drets i deures de l'alumnat i regulació de la convivència en els centres educatius no universitaris de Catalunya. DOGC núm. 4670 - 06/07/2006.

Instrucción 10/2005 Sobre el tratamiento del acoso escolar desde el sistema de justicia juvenil. Fiscal General del Estado.

- Olweus, D. (1998). *Conductas de acoso y amenaza entre escolares*. Madrid: Morata
- Ortega R., del Rey R. (2004). *Construir la convivencia*. Barcelona: Edebé
- Pikas, A. (2002) *New developments of the Shared Concern Method*, *School Psychology International*, 23 (3): 307-326.
- Pikas, A. (2003). *Role-play intervention in Shared Concern method*. [video] Kvinnerstaskolan, Sweden (material de treball no publicat).
- Pikas, A. (2003). *The know-how of the Shared Concern Method SCm*. (treball no publicat)
- Torrego, J.C. (coord.) (2000) *Mediación de conflictos en instituciones educativas: manual para la formación de mediadores*. Madrid: Narcea. Planteja activitats i materials per a la formació de mediadors.
- Video: "La mediación escolar", de Juan Carlos Torrego (IES Pradolongo)
- Video: "Friends", pàgina web: www.friends.es
- www.gencat.net/educació/depart/convivencia.htm

7. EXPOSICIONS TEMÀTIQUES EN EL MARC DEL GRUP DE TREBALL

- **Actuacions del Departament d'Educació en Relació a la Convivència**, a càrrec del Sr. Joaquim Núñez, Inspector del Departament d'Educació.
- **Programa de convivència i mediació escolar del Departament d'Educació**, a càrrec del Sr. Pere Led, responsable del "Programa de convivència i mediació escolar del Departament d'Educació".
- **Unitat de Suport a la Convivència Escolar (USCE)**, a càrrec del Sr. Joan Girbau, responsable de la Unitat de Suport a la Convivència Escolar i professor de secundària.
- **Aspectes teòrics de l'Assetjament Escolar**, a càrrec del Sr. Jordi Collell i la Sra. Carme Escudé, tècnics de l'Equip d'Assessorament Psicopedagògic.

8. ANNEXOS

8.1 Instrucción FGE 10/2005, de 6 de octubre, sobre el tratamiento del acoso escolar desde justicia juvenil

1.- INTRODUCCIÓN

1.-1 NOTAS CARACTERÍSTICAS DEL ACOSO ESCOLAR

El problema del acoso escolar (bullying en la extendida terminología anglosajona) se ha caracterizado hasta hace bien poco por ser un fenómeno oculto, que pese a haber estado presente desde siempre en las relaciones entre los menores en los centros educativos y fuera de los mismos, no ha generado estudios, reflexiones o reacciones ni desde el ámbito académico ni desde las instancias oficiales.

En los países más avanzados de nuestro entorno el acoso escolar comenzó a generar preocupación y a provocar la reacción de las autoridades desde finales de la década de los 80, siendo en nuestro país un motivo de preocupación desde hace escasos años.

En cierta manera ha ocurrido con este fenómeno algo parecido a lo experimentado con la violencia doméstica: hasta hace poco se consideraba algo inevitable y en cierta manera ajeno a las posibilidades de intervención del sistema penal, como problema de carácter estrictamente privado que debía ser solventado en el seno de las relaciones entre iguales, o cuando más en el ámbito de la disciplina escolar, sin intervención por parte de la jurisdicción de menores. Incluso las manifestaciones más sutiles de estos comportamientos antisociales tales como el aislamiento deliberado de un menor, exclusión o motes vejatorios han sido tradicionalmente toleradas sin más.

De hecho, muchos de los actos encuadrables en el acoso escolar han sido - siguen siéndolo aún- frecuentemente considerados parte integrante de la experiencia escolar, inherentes a la dinámica propia del patio del colegio, como una lección más de la escuela en la que como anticipo de la vida, el menor tiene que aprender a resistir, a defenderse, a hacerse respetar e incluso a devolver el golpe. En esta concepción darwinista de la lucha por la vida, los más débiles quedan con frecuencia sometidos a los designios de los matones o acosadores escolares.

El silencio de las víctimas y de los testigos, cuando no de los propios centros, ha contribuido al desconocimiento de la magnitud del problema.

Aún en nuestros días hay quien mantiene que las reflexiones sobre el acoso escolar son una moda pasajera. Tales esquemas revelan una clara deficiencia en el diagnóstico y en la terapia de las patologías que afectan a la comunidad escolar, miopía que debe ser definitivamente corregida, pues su aceptación lleva al riesgo cierto de minimizar el problema, ubicándolo en una zona de sombras desde donde - oculto- siempre se ha mantenido, disfrutando de total impunidad. Negar o relativizar el problema es el más grave error en el que se puede incurrir.

Si la aplicación de violencia o intimidación a las relaciones humanas es siempre reprobable y debe ser combatida por el Estado de Derecho, cuando el sujeto pasivo de la misma es un menor, el celo del Estado debe ser especialmente intenso, y ello por dos motivos: en primer lugar por la situación de especial vulnerabilidad en cierta manera predicable con carácter general de los menores; en segundo lugar por los devastadores efectos que en seres en formación produce la utilización como modo de relación de la violencia y/o la intimidación. La experiencia de la violencia genera un impacto profundamente perturbador en el proceso de socialización de los menores.

Los nocivos efectos del acoso en la víctima pueden concretarse en angustia, ansiedad, temor, terror a veces al propio centro, absentismo escolar por el miedo que se genera al acudir a las clases y reencontrarse con los acosadores, fracaso escolar y aparición de procesos depresivos que pueden llegar a ser tan prolongados e intensos que desemboquen en ideas suicidas, llevadas en casos extremos a la práctica.

Estos efectos negativos afectan no solamente a quien sufre como víctima, sino también a quien los inflige como victimario, pues a largo plazo existen altas probabilidades de que el acosador escolar asuma permanentemente ese rol durante su vida adulta, proyectando los abusos sobre los más débiles en el trabajo (mobbing) y/o en la familia (violencia doméstica, violencia de género). Por ello se ha podido decir que este tipo de acoso debilita los cimientos de la sociedad civilizada. El intimidador aprende a maltratar, comienza a sentirse bien con el papel que refuerza disocialmente su conducta, convirtiéndose, muchas veces, en la antesala de una carrera delinencial posterior. Si los intimidadores no reciben rápidas y enérgicas valoraciones negativas a su conducta, y respuestas firmes de que no van a resultar impunes, y/o si son "recompensados" con cierto nivel de popularidad y sumisión entre los demás compañeros, el comportamiento agresivo puede convertirse en una forma habitual de actuar, haciendo de la dominación un estilo normalizado en sus relaciones interpersonales.

La nocividad del acoso escolar alcanza incluso a los menores que como testigos mudos sin capacidad de reacción los presencian, pues por un lado se crea un ambiente de terror en el que todos se ven afectados como víctimas en potencia, y por el otro, estos menores están expuestos al riesgo de asumir una permanente actitud vital de pasividad cuando no de tolerancia hacia la violencia y la injusticia.

Debe deslindarse el acoso escolar de los incidentes violentos, aislados u ocasionales entre alumnos o estudiantes. El acoso se caracteriza, como regla general, por una continuidad en el tiempo, pudiendo consistir los actos concretos que lo integran en agresiones físicas, amenazas, vejaciones, coacciones, insultos o en el aislamiento deliberado de la víctima, siendo frecuente que el mismo sea la resultante del empleo conjunto de todas o de varias de estas modalidades. La igualdad que debe estructurar la relación entre iguales degenera en una relación jerárquica de dominación-sumisión entre acosador/es y acosado. Concurre también en esta conducta una nota de desequilibrio de poder, que puede manifestarse en forma de actuación en grupo, mayor fortaleza física o edad, aprovechamiento de la discapacidad de la víctima etc.

El acoso se caracteriza también por el deseo consciente de herir, amenazar o asustar por parte de un alumno frente a otro. Todas las modalidades de acoso son actos agresivos en sentido amplio, ya físicos, verbales o psicológicos, aunque no toda agresión da lugar a acoso.

El acoso en su modalidad de agresión emocional o psicológica es aún menos visible para los profesores, pero es extremadamente doloroso. Condenar a un menor al ostracismo escolar puede ser en determinados casos más dañino incluso que las agresiones leves continuadas. El acoso en su modalidad de exclusión social puede manifestarse en forma activa (no dejar participar) en forma pasiva (ignorar), o en una combinación de ambas.

El acoso también puede practicarse individualmente o en grupo, siendo esta última modalidad la más peligrosa, pues si por una parte los acosadores tienen por lo general en estos casos un limitado sentimiento de culpa, tendiendo a diluirse o

difuminarse la conciencia de responsabilidad individual en el colectivo, que se autojustifica con el subterfugio de que no se sobrepasa la mera diversión, por la otra el efecto en la víctima puede ser devastador a consecuencia del inducido sentimiento de soledad.

La consecución del objetivo de lograr un ambiente de paz y seguridad en los Centros educativos y en el entorno de los mismos, donde los menores puedan formarse y socializarse adecuadamente debe tornarse en meta irrenunciable, superando la resignada aceptación de la existencia de prácticas de acoso o matonismo entre nuestros menores, como algo inherente a la vida de los centros escolares e institutos.

La radical sensibilización que se ha producido en relación con la violencia doméstica, que ha llevado a tratamientos de tolerancia cero, debe ahora ser trasladada al acoso escolar, si bien las respuestas en todo caso han de ser tamizadas por los principios que informan el sistema de justicia juvenil.

Al hilo de estas reflexiones deben los Sres. Fiscales tener presente que los Centros de internamiento de menores previstos en la LORPM son también ámbitos de riesgo en relación con potenciales conductas de acoso, incluso de intensidad superior a las que se producen en centros educativos, por lo que igualmente en estos espacios habrán de mantenerse especialmente vigilantes.

1.-2 ACOSO ESCOLAR Y DERECHOS HUMANOS. EN ESPECIAL, EL DERECHO A LA EDUCACIÓN

Las disposiciones básicas desde las que abordar el tratamiento jurídico de este fenómeno las encontramos en la Convención de Derechos del Niño (CDN), en la Constitución y en la legislación educativa, además de en la LORPM.

La lucha contra el acoso escolar es un imperativo derivado del reconocimiento de los derechos humanos y de la necesidad de colocar el respeto de la dignidad de la persona como clave de bóveda del Estado de Derecho.

En esta línea debe recordarse que la CDN impone a los Estados partes las siguientes obligaciones: 1) se asegurarán de que las instituciones, servicios y establecimientos encargados del cuidado o la protección de los niños cumplan las normas establecidas por las autoridades competentes, especialmente en materia de seguridad, sanidad, número y competencia de su personal, así como en relación con la existencia de una supervisión adecuada (art. 3.3); 2) adoptarán todas las medidas legislativas, administrativas, sociales y educativas apropiadas para proteger al niño contra toda forma de perjuicio o abuso físico o mental, descuido o trato negligente, malos tratos o explotación, incluido el abuso sexual, mientras el niño se encuentre bajo la custodia de los padres, de un representante legal o de cualquier otra persona que lo tenga a su cargo (art. 19.1); 3) adoptarán cuantas medidas sean adecuadas para velar por que la disciplina escolar se administre de modo compatible con la dignidad humana del niño y de conformidad con la presente Convención (28.2).

Esa necesidad de especial protección del niño frente a toda clase de maltrato está latente en un amplio número de artículos de la CDN (artículos 2, 11, 16, 19, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38 y 39).

Por otra parte, la CDN establece que la educación debe estar encaminada al desarrollo de la personalidad, el respeto de los derechos humanos, el respeto de los padres y la propia identidad cultural y nacional, la vida responsable en una sociedad

con espíritu de comprensión, paz, tolerancia e igualdad, y el respeto al medio ambiente natural (artículo 29).

Desde el punto de vista interno debe recordarse que la Constitución declara como derechos fundamentales junto al derecho a la educación (artículo 27), el derecho a la integridad física y moral (artículo 15); el derecho a la libertad y a la seguridad (artículo 17) y el derecho a la tutela judicial efectiva (artículo 24).

La educación ha de tener por objeto, conforme a la Constitución el pleno desarrollo de la personalidad humana en el respeto a los principios democráticos de convivencia y a los derechos y libertades fundamentales (art. 27.2 CE) finalidad coherente con un sistema que pretende configurar la dignidad de la persona y los derechos inviolables que le son inherentes, junto con el libre desarrollo de la personalidad, el respeto a la Ley y a los derechos de los demás, como " fundamento del orden político y de la paz social " (art. 10.1 CE).

La STC nº 120/1990, de 27 de junio declara que la regla del art. 10.1 CE implica que, en cuanto valor espiritual y moral inherente a la persona... la dignidad ha de permanecer inalterada cualquiera que sea la situación en que la persona se encuentre...constituyendo, en consecuencia, un mínimo invulnerable que todo estatuto jurídico debe asegurar.

El objetivo primero y fundamental de la educación, como refiere el Preámbulo de la LO 1/1990, de 3 de octubre, de Ordenación General del Sistema Educativo está dirigido al desarrollo de la capacidad de los menores para ejercer, de manera crítica y en una sociedad axiológicamente plural, la libertad, la tolerancia y la solidaridad.

La educación debe transmitir los valores que hacen posible la vida en sociedad, singularmente el respeto a todos los derechos y libertades fundamentales, a los bienes jurídicos ajenos y los hábitos de convivencia democrática y de respeto mutuo y avanzar en la lucha contra la discriminación y la desigualdad.

Por su parte el art. 2.2 de la LO 10/2002, de 23 de diciembre, de Calidad de la Educación reconoce al alumno los derechos básicos, entre otros a que se respeten su integridad y dignidad personales, y a la protección contra toda agresión física o moral.

Este mismo precepto, en su apartado 4º establece como uno de los deberes básicos de los alumnos el de respetar la dignidad, integridad e intimidad de todos los miembros de la comunidad educativa.

Resulta incuestionable que para alcanzar estos irrenunciables objetivos es necesario desterrar de los centros educativos, de forma radical, estos comportamientos de acoso escolar, que suponen una quiebra ab initio de la posibilidad de alcanzarlos.

2.- LA INTERVENCIÓN DESDE LA JURISDICCIÓN DE MENORES: SUBSIDIARIEDAD.

Bajo la etiqueta de acoso escolar se esconde un fenómeno proteiforme con manifestaciones de distinta gravedad. Ha de partirse además de que el acoso escolar es un mal profundamente arraigado en el entorno educativo, desde tiempos inmemoriales, en el que confluyen una pluralidad de causas y cuyo tratamiento es complejo. No puede desde luego caerse en la simplificación de reducir su abordaje mediante medidas puramente represivas y menos aún a su tratamiento centrado en

la jurisdicción de menores, pues este enfoque simplista puede llevar a un enquistamiento del problema.

Los expertos coinciden en que el primer nivel de lucha contra el acoso escolar debe estar liderado por los profesores del centro educativo, y que ellos deben ser los primeros destinatarios de la puesta en conocimiento del problema. El abordaje debe ser conjunto, y preferentemente desde los niveles básicos de intervención: padres, profesores y comunidad escolar.

El tratamiento debe ser fundamentalmente preventivo, e incluso una vez detectado un caso, cabrá adoptar distintas respuestas, en ocasiones desde el ámbito estrictamente académico. En muchos casos la reacción dentro del Centro docente es suficiente para tratar el problema: medidas sancionadoras internas en el propio centro, reflexión con el propio alumno y/o el grupo, reuniones con la familia, cambio de la organización de aula, etc.

No debe caerse en la tentación de sustraer el conflicto de su ámbito natural de resolución. La comunidad escolar es, en principio, y salvo los casos de mayor entidad, la más capacitada para resolver el conflicto. Por lo demás, muchos de los victimarios no habrán alcanzado los catorce años, conditio sine qua non para la intervención del sistema de justicia juvenil.

Este abordaje presidido por la idea del castigo como método subsidiario y no principal de reacción frente al acoso ha sido asumido por la Recomendación nº 702 del Comité de Derechos del Niño de la ONU de septiembre de 2001.

El propio Defensor del Pueblo en su informe sobre “violencia escolar: el maltrato entre iguales en la educación secundaria obligatoria” (Madrid, 2000) consideraba que “la respuesta normal debe ser, además de la acción preventiva, la que se produce en sede de disciplina escolar” En cualquier caso, y desde el papel subsidiario y reactivo que a la jurisdicción de menores ha de asignarse en la lucha contra este fenómeno, los Sres. Fiscales han de partir del aparentemente elemental o superficialmente obvio principio de que ningún acto vejatorio de acoso escolar debe ser socialmente tolerado y de que los mismos, una vez conocidos por el Fiscal, han de tener una respuesta adecuada desde el sistema de justicia juvenil.

Desde luego, y como principios generales, ha de convenirse en que mientras las manifestaciones más graves de acoso justifican sobradamente la intervención de la jurisdicción de menores, las derivaciones de acoso soterrado (exclusión social, poner motes, hablar mal de un compañero, esconderle cosas) tienen su campo de resolución generalmente mas adecuado dentro del propio ámbito educativo escolar y familiar.

No obstante, incluso las denuncias que hagan referencia a hechos en principio leves (faltas de amenazas, coacciones o vejaciones injustas) si se cometen con la nota de habitualidad o reiteración en el tiempo, deben dar lugar como regla general a la incoación de un expediente de menores, no siendo adecuado en estos casos utilizar sin mas la facultad de desistimiento prevista en el art. 18 LORPM.

Nadie debería nunca -y menos el Fiscal- ignorar o minimizar el miedo, el dolor y la angustia que un menor sometido a acoso sufre.

3.- COMUNICACIONES INTERORGÁNICAS .

Esencial para lograr dar una respuesta eficaz a las manifestaciones de este fenómeno ha de ser la fluidez en la circulación de información entre las instancias con competencia en la materia: Ministerio Fiscal y responsables del centro docente.

Aunque el art. 3 LORPM solamente prevé la remisión de testimonio a la entidad pública de protección de menores cuando los hechos que lleguen a conocimiento del Fiscal tengan indiciariamente como autores a menores de 14 años, procederá remitir testimonio de lo actuado a la dirección del centro donde se están produciendo los abusos para que dentro de sus atribuciones adopte las medidas procedentes para poner fin a los abusos denunciados y proteger al menor que los está sufriendo.

Por tanto, no deberá el Fiscal nunca limitarse a archivar las Diligencias incoadas una vez comprobada que el menor infractor no alcanza los 14 años. Antes de tal archivo el Fiscal habrá de remitir la copia de la denuncia y documentación complementaria al centro y comprobar que el mismo ha acusado recibo.

Debe recordarse que según la mayoría de los estudios, la mayor incidencia del maltrato entre iguales se produce en el primer ciclo de secundaria, entre 12 y 14 años, y, por consiguiente, en gran parte fuera del ámbito de intervención de la jurisdicción de menores.

También en los supuestos en los que se inicien actuaciones por el Fiscal y se compruebe que el menor o los menores implicados están dentro del ámbito de aplicación de la LORPM será necesario comunicar a la dirección del centro la denuncia interpuesta a los efectos internos procedentes. No cabe duda que la dirección del centro tiene mecanismos poderosos para evitar que la situación se mantenga durante la tramitación del expediente de menores.

A estos efectos debe tenerse presente que no es infrecuente que los menores víctimas denuncien directamente ante la Policía o en Fiscalía lo que debido a la presión ambiental y el temor a represalias no han comunicado a sus profesores o a la dirección del Centro.

Desde luego, el hecho de que se inicie un expediente en el ámbito del proceso penal juvenil no quiere decir que los responsables del Centro puedan inhibirse y declinar su responsabilidad en las autoridades judiciales y fiscales. Es a los centros docentes durante las horas lectivas a quienes corresponde vigilar a los menores para evitar cualesquiera actos lesivos para la víctima. Por ello, es esencial que el Fiscal comunique el expediente abierto y el nombre de la víctima y de los presuntos victimarios al director del centro donde indiciariamente se están cometiendo los hechos.

Debe en este punto recordarse que el art. 7 del Real Decreto 732/1995, de 5 de mayo, por el que se establecen los derechos y deberes de los Alumnos y las normas de convivencia en los Centros dispone que los órganos de gobierno del centro, así como la Comisión de convivencia, adoptarán las medidas preventivas necesarias para garantizar los derechos de los alumnos y para impedir la comisión de hechos contrarios a las normas de convivencia del centro.

Por lo demás las medidas protectoras que los Centros pueden adoptar son variadas y, en general, mas eficaces que las que pueden adoptarse desde la jurisdicción de menores (incremento de vigilancia, reorganización de horarios del profesorado para atender a las necesidades de los alumnos afectados, intervención de mediadores, cambio de grupo etc.).

Si bien no existe una norma general expresa al respecto y solamente en casos concretos la ley prevé que bien los Juzgados y Tribunales, bien el Ministerio Fiscal comuniquen a la autoridad administrativa extremos de los que tengan conocimiento y de los que puedan derivarse consecuencias administrativo-sancionadoras, cabe de esta regulación fragmentaria extraer un principio general de comunicación interorgánica o interinstitucional, asumido por la Fiscalía General del Estado (vid. Instrucciones de la Fiscalía General del Estado 4/1991 de 13 de junio, 2/1999 de 17 de mayo, y 1/2003, de 7 de abril, todas ellas en materia de tráfico; Instrucciones 7/1991, de 11 de noviembre y 1/2001, de 9 de mayo, en materia de siniestralidad laboral; Consulta 2/1996 de 19 de febrero, en materia de defraudaciones a la Seguridad Social o Circular 1/2002, de 19 febrero, en materia de extranjería).

El fundamento de estos actos de comunicación radica en última instancia en que el Derecho administrativo sancionador y Derecho Penal son manifestaciones del ordenamiento punitivo del Estado, derivadas del art. 25 CE (STC 18/1981, de 8 de junio) y en la función de defensa de la legalidad que el art.

124 CE atribuye al Fiscal. En el ámbito de menores, a este fundamento habría de adicionársele el de la necesidad de preservar el superior interés del menor, necesidad que impone a todas las autoridades e instancias con competencias en la materia la obligación de adoptar las medidas procedentes dentro de su órbita funcional y el deber de actuar coordinadamente entre sí.

No está de más recordar que el art. 13 de la Ley Orgánica 1/1996, de 15 de enero, de Protección Jurídica del Menor impone la obligación a toda persona o autoridad de comunicar a la autoridad o sus agentes las situaciones de riesgo que puedan afectar a un menor sin perjuicio de prestarle el auxilio inmediato que precise. A estos efectos, una situación de acoso continuado no puede sino considerarse como situación de riesgo.

Cuando la noticia criminis haya llegado por algún conducto al margen de los representantes legales del menor y siempre que existan elementos que apunten a que éstos desconocen la situación en la que vive su hijo, deberán los Sres. Fiscales poner los hechos en conocimiento de los mismos, bien citándolos en Fiscalía, bien remitiéndoles una comunicación informándoles del procedimiento que se sigue. La labor de los progenitores es esencial en la recuperación de los menores víctimas y es estadísticamente frecuente que los mismos no informen a los padres, por temor a complicar aún más la situación.

4.- TIPIFICACIÓN PENAL DEL ACOSO ESCOLAR

4.-1 PAUTAS GENERALES

Si se sigue la definición amplia de acoso escolar que suelen emplear psiquiatras, psicólogos y pedagogos (exposición de un alumno, de forma repetida y durante un tiempo, a acciones negativas que lleva a cabo otro u otros alumnos) no existe una traducción jurídico penal unitaria de estos comportamientos.

Las tonalidades más o menos intensas que estas conductas violentas, intimidatorias o denigratorias pueden alcanzar, pueden plasmarse en una amplia gama cromática no susceptible de reduccionismos o simplificaciones. Debe por tanto partirse de que el concepto de acoso escolar es metajurídico, pudiendo tener diversas significaciones jurídico penales, desde la mera falta a la comisión de un delito grave.

Habrà de estarse en cada supuesto a los hechos que pueden estimarse indiciariamente acreditados como paso previo a la operación de subsunción penal. En todo caso debe partirse de que conceptualmente el acoso escolar requiere de una cierta continuidad o reiteración, debiendo distinguirse estas conductas de los incidentes aislados. No obstante, también un incidente aislado, cuando el rango del bien jurídico afectado lo demande y cuando tenga lugar en el ámbito docente, puede justificar la aplicación de las directrices contenidas en la presente Instrucción.

4.-2 DELITO CONTRA LA INTEGRIDAD MORAL

4.-2.1 Principios:

Cuando los hechos tengan la entidad suficiente, la conducta de acoso podrá calificarse conforme al tipo penal previsto en el art. 173.1, que castiga al que infligiera a otra persona un trato degradante, menoscabando gravemente su integridad moral.

La pena que para los adultos se asigna (prisión de seis meses a dos años) hace que este delito deba ser considerado como menos grave, con las consiguientes repercusiones en Derecho Penal Juvenil. En materia de prescripción regirá el plazo de un año (art. 10.3 LORPM), si bien conforme a la redacción del art. 132 CP tras la reforma 15/2003 será para estos supuestos aplicable como regla general la disposición según la cual en las infracciones que exijan habitualidad, los términos se computarán desde que cesó la conducta. La calificación como delito menos grave también tiene gran importancia en cuanto a las posibilidades de derivación (arts. 19.1 y 27.4 LORPM).

Para la STS nº 819/2002, de 8 de mayo el delito del artículo 173 representa...el tipo básico de las conductas incluidas dentro del Título VII del Libro II del Código Penal, requiriendo para su apreciación de la concurrencia de un elemento medial ("infligir a una persona un trato degradante"), y un resultado ("menoscabando gravemente su integridad moral").

La integridad protegida se identifica con la idea de dignidad e inviolabilidad de la persona. El tipo, como valor derivado del artículo 15 CE plasma el rechazo más absoluto para cuanto represente o suponga menosprecio a la dignidad humana.

Se trata de un tipo residual que recoge todas las conductas que supongan una agresión grave a la integridad moral.

Consiste en someter a la víctima, de forma intencionada, a una situación degradante de humillación e indignidad para la persona (STS 1218/2004, de 2 de noviembre).

El artículo 173 operaría como un tipo de recogida o tipo de arrastre (auftragtatbestand en la terminología alemana), en el sentido de que viene a constituir una forma subsidiaria de todos los delitos en que existe como modalidad de comportamiento un ataque contra el mismo bien jurídico protegido, que entra en juego cuando la conducta enjuiciada no pueda subsumirse en otras figuras más específicas del Código Penal que impliquen también un atentado contra la dignidad moral de otros, de las que existen numerosos ejemplos en otros títulos del Código (SAP Sevilla, sec. 4ª nº 150/2004, de 4 de marzo).

La aproximación a los conceptos de trato degradante y de menoscabo grave de la integridad moral exige analizar el estado de la cuestión en la jurisprudencia.

4.-2.2 El elemento medial (infligir a una persona un trato degradante)

En lo que hace al trato degradante, desde el punto de vista de la doctrina del Tribunal Europeo de Derechos Humanos, cabe señalar que en la STEDH de 18 de enero de 1978 (caso Irlanda contra Reino Unido) se considera que el concepto de malos tratos o tortura estipulado se refiere sólo a los casos que revisten una cierta gravedad, y que esta gravedad mínima ha de estimarse de acuerdo con las circunstancias del caso y de la víctima. En esta sentencia expresamente se considera maltrato degradante cinco técnicas utilizadas en el caso analizado: mantener encapuchados a los detenidos, situarles frente a una pared durante horas, someterles a ruidos monótonos y continuos, no consentirles dormir, privarles de alimentos o agua y restringirles la dieta.

El trato en sí mismo no será degradante salvo que la persona afectada haya sufrido -ya a los ojos de los demás, ya en sus propios ojos- humillación o degradación alcanzando unos niveles mínimos de severidad. Esos niveles deben ser evaluados en relación con las circunstancias del caso (STEDH de 25 de Febrero de 1982, caso Campbell y Cosans contra el Reino Unido).

La reciente STEDH sección primera de 16 de junio de 2005 (Caso Labzov contra Rusia), con cita de otros precedentes como los casos Labita contra Italia y Valašinas contra Lituania, confirma estas pautas, declarando a este respecto que el art. 3 CEDH consagra uno de los valores esenciales de la sociedad democrática. Prohíbe en términos absolutos la tortura y los tratos o castigos inhumanos o degradantes. En todo caso, para caer bajo el art. 3 el maltrato debe alcanzar un nivel mínimo de severidad. La evaluación de ese nivel mínimo depende de las circunstancias del caso, tales como duración del tratamiento, sus efectos físicos y mentales y en algunos casos el sexo, edad y estado de salud de la víctima. Idéntico pronunciamiento se contiene en la STEDH sección primera de 2 de junio de 2005 (caso Novoselov contra Rusia).

Por tanto, desde la perspectiva de la jurisprudencia del TEDH el trato degradante es un concepto esencialmente casuístico, en el que deben tenerse en cuenta todos los factores concurrentes -entre otros, la edad de la víctima- pero que en todo caso debe tener un nivel mínimo de severidad.

Avanzando más, las SSTS nº 1218/2004, de 2 de noviembre, 819/2002, de 8 de mayo y 1122/1998, de 29 de septiembre consideran que los tratos degradantes son "aquellos que pueden crear en las víctimas sentimientos de terror, de angustia y de inferioridad susceptibles de humillarles, de envilecerles y de quebrantar en su caso su resistencia física o moral".

Con carácter general la expresión "trato degradante" presupone una cierta permanencia, o al menos repetición, del comportamiento degradante, pues en otro caso no habría "trato" sino simplemente ataque (STS nº 819/2002, de 8 de mayo). En esta línea la SAP Sevilla, sec. 4ª nº 150/2004, de 4 de marzo exige en la conducta típica dos caracteres: la continuidad y la eficacia para inducir sentimientos de angustia y de humillación.

Sin embargo el TS no encuentra obstáculo para estimar cometido el delito a partir de una conducta única y puntual, siempre que en ella se aprecie una intensidad lesiva para la dignidad humana suficiente para su encuadre en el precepto; es decir, un solo acto, si se prueba brutal, cruel o humillante puede ser calificado de degradante si tiene intensidad suficiente para ello (STS nº 819/2002, de 8 de mayo). En esta línea de considerar que lo normal es que concurra permanencia o repetición pero con simultánea admisión de la posibilidad de quedar integrado en un solo acto se sitúa la STS nº 489/2003, de 2 de abril.

El delito contra la integridad moral del art. 173.1 permite pues el castigo, tanto de aquellas conductas aisladas que por su naturaleza tienen entidad suficiente para producir un menoscabo grave de la integridad moral de la víctima, cuanto de aquellas otras que, si bien aisladamente consideradas no rebasarían el umbral exigido por este delito, sin embargo en tanto reiteradas o sistemáticas, realizadas habitualmente y consideradas en su conjunto, terminan produciendo dicho menoscabo grave a la integridad moral. Son conductas, estas últimas, de trato degradante, que en su individual consideración no son calificables de graves, pero que al ser reiteradas terminan menoscabando gravemente por erosión dicha integridad moral y que tienen cabida en el precepto (STS 1218/2004, de 2 de noviembre).

*Pero no ha de olvidarse que no todas las manifestaciones de acoso tienen acomodo típico, pues tanto en el caso del mobbing como en el de bullying (ambas tienen una zona de intersección) estas conductas pueden proyectarse en un amplio elenco de acciones y omisiones que en algunos casos no suponen, como consecuencia necesaria, la intervención penal, regida por las exigencias de tipicidad, y por los principios de *lex certa* y *lex stricta*, teniendo presente el carácter fragmentario del derecho penal (en este sentido, en relación con el acoso laboral, SAP Tarragona, sec. 2ª nº 407/2004, de 26 de abril, AAP Tarragona, sec. 2ª, nº 201/2004, de 6 de mayo y AAP Barcelona sec. 8ª, de 15 septiembre 2003).*

4.-2.3 El resultado (menoscabo grave de la integridad moral)

El resultado típico debe ser un menoscabo de la integridad moral, como bien jurídico protegido por la norma, que se configura como valor autónomo, independiente de otros derechos (STS nº 1218/2004, de 2 de noviembre), en especial del derecho a la vida, a la integridad física, a la libertad o al honor, radicando su esencia en la necesidad de proteger la inviolabilidad de la persona (STS nº 819/2002, de 8 de mayo).

En lo referente al concepto penal de integridad moral, ha de delimitarse fundamentalmente desde la idea de la inviolabilidad de la personalidad humana en el derecho a ser tratado como uno mismo, como un ser humano libre y nunca como un simple objeto, o si se prefiere, podría hablarse de la incolumidad personal o de su inviolabilidad (STS 1218/2004, de 2 de noviembre).

El atentado a la integridad moral debe ser grave, debiendo la acción típica ser interpretada en relación con todas las circunstancias concurrentes en el hecho, pues cuando el atentado no revista gravedad estaremos ante la falta del art. 620.2º del CP (STS nº 819/2002, de 8 de mayo).

En esta línea la STS nº 489/2003, de 2 de abril declara que el art. 173 quedará reservado a aquellos hechos en los que la degradación tenga una cierta intensidad, cuya gravedad ya no sea posible recoger en la individualización de la pena del delito al que acompañan a través de las agravantes ordinarias. En este mismo sentido, STS nº 2101/2001, de 14 de noviembre.

En cualquier caso, no se requiere que este quebranto grave se integre en el concepto de lesión psíquica, cuya subsunción se encuentra en los tipos penales de las lesiones (STS nº 489/2003).

La STS nº 489/2003, de 2 de abril aún declarando que no se puede presentar un catálogo de conductas susceptibles de ser incluidas en el tipo penal, incluye las conductas analizadas por la STEDH de 18 de enero de 1978 (vid. supra) y la

realización de "novatadas" y, en general, las conductas susceptibles de producir en las víctimas "sentimientos de terror, de angustia y de inferioridad susceptibles de humillarles, de envilecerles y de quebrantar, en su caso, su resistencia física y moral" y conductas, como desnudar a un detenido y obligarle a realizar flexiones, etc.. comportamientos que exceden de la necesidad de la detención con una finalidad envilecedora.

Así, los actos de violencia psíquica de escasa gravedad, que en su consideración aislada darían lugar a la falta de vejación injusta del art. 620, una vez acreditado que se vienen produciendo en forma reiterada, como expresión de un clima de violencia psíquica habitual, habrán de ser encajados en el delito del art. 173. No obstante, la aplicación de este precepto exige que se haya producido como resultado un menoscabo en la integridad moral que pueda ser calificado como grave. Y ello en atención al principio de especialidad y al concurso de leyes y delitos que se recoge en el art. 8 del CP (STS 1218/2004, de 2 de noviembre).

En este sentido se ha considerado incluido en el tipo el acoso telefónico, escrito y personal que excede con mucho la gravedad del injusto que puede ser abarcada por la falta del artículo 620.2 CP, ni siquiera con el carácter de continuada (SAP Sevilla, sec. 4ª nº 150/2004, de 4 de marzo).

También se considera aplicable el tipo del artículo 173.1 en un supuesto de hechos vejatorios y gravemente degradantes inferidos a un ciudadano "al que no sólo le tuvieron en un estado de terror permanente, sino que utilizaron toda clase de humillaciones obligándole a desnudarse, además de infundirle un terror psicológico incuestionable" (STS nº 454/2004, de 6 de abril).

En definitiva, puede decirse que el delito contra la integridad moral y la falta de vejaciones injustas se hallan en una misma línea de ataque, diferenciándose por la gravedad del atentado a la integridad moral en relación con todas las circunstancias concurrentes en el hecho (SAP Sevilla, sec. 4ª nº 150/2004, de 4 de marzo).

4.-3 CONCURSO DE DELITOS

Debe recordarse que conforme al art. 177 si además del atentado a la integridad moral penado en el art. 173.1, se produjere lesión o daño a la vida, integridad física, salud, libertad sexual o bienes de la víctima o de un tercero, se castigarán los hechos separadamente con la pena que les corresponda por los delitos o faltas cometidos, excepto cuando aquél ya se halle especialmente castigado por la ley.

Tanto nuestra Constitución como el CP configuran la integridad moral como una realidad axiológica, propia, autónoma e independiente del derecho a la vida, a la integridad física, a la libertad en sus diversas manifestaciones o al honor. Esto explica la regla concursal del art. 177 del CP (STS 1218/2004).

Por tanto no todo atentado a la integridad moral debe comportar necesariamente un atentado a otros bienes jurídicos, pudiendo concebirse comportamientos típicos que únicamente quiebren la integridad moral sin reportar daño alguno a otros bienes personalísimos.

A la inversa, si además del atentado a la integridad moral, se producen daños a otros bienes jurídicos se castigarán, en su caso los hechos separadamente, lo que permite la sanción penal de los resultados producidos a consecuencia del trato degradante.

Estas pautas deben, no obstante, en Derecho Penal de Menores, matizarse: si bien son plenamente aplicables en cuanto a la calificación jurídica de los hechos, a efectos de determinar la consecuencia habrá de estarse a las previsiones específicas que para determinar la medida en caso de concurso ideal se contienen en el art. 11 LORPM, conforme a la interpretación contenida en el punto V.5 de la Circular 1/2000, de 18 de diciembre.

En Derecho Penal de Menores no se aplica, pues, la agravación de la consecuencia jurídica prevista para el mismo supuesto en el art. 77 CP sino que se sigue el principio de absorción.

4.-4 INDUCCIÓN AL SUICIDIO

El art. 143.1 CP castiga al que induzca al suicidio de otro.

No es desgraciadamente descartable que los supuestos graves de acoso escolar puedan desembocar en el suicidio de los menores acosados.

Sin embargo, para mantener una acusación y fundamentar una sentencia condenatoria por este tipo delictivo, no será suficiente con que pueda llegar a demostrarse la relación de causalidad entre los actos de acoso y el resultado suicidio.

Como refiere la STS de 5 de mayo de 1988 la influencia del inductor ha de incidir sobre alguien que previamente no está decidido a cometer la infracción y por lo que ahora nos interesa que el inductor haya actuado con la doble intención de provocar la decisión... y de que el crimen (el suicidio en este caso) efectivamente se ejecute. (En el mismo sentido, SSTS de 25 de Junio de 1985, 16 de diciembre de 1989, 12 de noviembre de 1991 y 11 de junio de 1992).

La STS nº 421/2003, de 10 de abril resalta cómo el inductor despliega su conducta sobre otras personas al objeto de que ejecuten un hecho concreto y en relación también con una víctima concreta.

No será desde luego subsumible en el tipo la conducta consistente en “forzar” al suicidio, por cuanto el suicida ha de decidir libremente su muerte, por lo que la conducta del que fuerza sería constitutiva de homicidio o asesinato.

A través de la vía del art. 177, un resultado muerte por suicidio causalmente conectado con los actos contra la integridad moral pero no imputable a título de dolo, podrá en su caso ser castigado como homicidio imprudente.

5.- MEDIDAS CAUTELARES

La respuesta al acoso escolar desde la jurisdicción de menores debe pivotar sobre tres ejes: protección de la víctima con cesación inmediata del acoso, respuesta educativa-sancionadora al agresor, modulada según sus circunstancias psico-socio familiares y según la entidad de los hechos cometidos y, en su caso, reparación de daños y perjuicios.

Podrá el Fiscal interesar medidas cautelares en protección de la víctima. En los casos mas graves cabrá, eventualmente, aplicar la medida de internamiento. No obstante, la aplicación de esta medida debe necesariamente restringirse, teniendo en cuenta los principios de excepcionalidad, proporcionalidad, subsidiariedad y provisionalidad, que si rigen en el proceso penal en general, en el especial de menores aún tienen mayor rango y operatividad.

En todo caso debe exigirse que concurra para la adopción de la medida cautelar de internamiento alguno de los fines legítimos aceptados por la doctrina del Tribunal Constitucional (SSTC 128/95, 40/87, 44/97, 33/99, 14/00, 47/00, 207/00, 145/01, 217/01 y 23/02), siempre subordinados al respeto al principio del superior interés del menor. Por ello no podrá esta medida fundamentarse en la alarma social, pese al mantenimiento formal del texto del art. 28 LORPM.

En consecuencia, los Señores Fiscales se abstendrán en sus informes de utilizar el criterio de la alarma social concurrente como justificador de la petición de internamientos cautelares de menores.

De ordinario, en caso de necesidad de tutela cautelar, será suficiente con una libertad vigilada acompañada de las reglas de conducta que se estimen precisas para preservar la integridad de la víctima, pudiendo, si se estima necesario, promoverse la aplicación de reglas que supongan mayor o menor grado de alejamiento (v. gr. prohibición de comunicación). A estos efectos deberán tenerse presentes las conclusiones alcanzadas por la Fiscalía General del Estado en la Consulta 3/2004 sobre la posibilidad de adoptar la medida cautelar de alejamiento en el proceso de menores. También en este punto será esencial comunicar al centro docente la medida adoptada.

6.- TRANSMISIÓN DE LA NOTITIA CRIMINIS. ASPECTOS RELATIVOS A LA PRUEBA.

Es frecuente que las víctimas de acoso estén demasiado asustadas para dar el paso adelante de formular una denuncia, incluso de comunicar su situación a sus representantes legales o a sus profesores. La pérdida de autoestima y el temor a que la situación empeore lleva en muchos casos a los acosados a soportar estoicamente la situación, persuadidos de que no hay solución. Incluso en ocasiones la víctima llega a convencerse de que merece el tratamiento que recibe por parte del acosador.

Del mismo modo los estudios muestran una tendencia a que el fenómeno pase desapercibido para los adultos. A mayor edad en el acosado, menor probabilidad de que el mismo comunique la situación a sus mayores. Ello lleva a que los casos de menores que sufren el acoso en silencio, invisibles para los adultos, sean abundantes.

Además debe tenerse en cuenta que en un alto número de supuestos las agresiones físicas o no existen o por su levedad no dejan huella susceptible de objetivación.

Ha de procurarse, pues, superar lo que se ha denominado "conspiración del silencio" para ilustrar las dificultades que las características propias del acoso escolar generan para que éste llegue a conocimiento de las instancias oficiales, ya escolares, ya extraescolares.

Es por tanto esencial transmitir al menor que está siendo víctima de acoso que no es culpa de él y que no tiene porqué afrontar el problema en solitario.

En muchas ocasiones, las denuncias formuladas ante la Policía o redactadas por las propias víctimas no aportan elementos suficientes para aclarar si nos encontramos ante un verdadero supuesto de acoso escolar. Muchos de estos casos pueden ser transmitidos de forma fragmentaria, oscura o confusa, con apariencia de incidente aislado. Es por ello necesario que los Sres. Fiscales, en todos los supuestos en los que se denuncien actos de agresiones, amenazas o vejaciones en el ámbito escolar,

antes de adoptar una decisión de fondo, citen a la víctima a fin de tomarle personalmente declaración. La intermediación seguida de un interrogatorio adecuado será una poderosa herramienta para clarificar la entidad de la situación denunciada y para adoptar la decisión mas adecuada.

En el interrogatorio del menor víctima habrá de tenerse especial cuidado, pues si se realiza de forma insistente existe un riesgo cierto de bloqueo en los casos en los que el mismo sea reacio a comunicar lo que le está pasando. Los adolescentes son renuentes a comunicar a los adultos problemas cuya resolución entienden son de su incumbencia, por lo que los Sres. Fiscales habrán de ser especialmente hábiles a la hora de tratar de abrir un canal de comunicación con los mismos.

Los Sres. Fiscales habrán, en su caso, de sortear las dificultades probatorias inherentes a este tipo de delitos, tratando de realizar un acopio suficiente de elementos entre los que será especialmente interesante el testimonio de los amigos del menor y de los compañeros de clase así como el de los propios progenitores o representantes del mismo. A estos efectos debe tenerse presente que los menores víctimas de acoso tienden con mucha mayor frecuencia a comunicar la situación por la que están atravesando a sus amigos-iguales, que a sus profesores o progenitores o adultos en general.

En todo caso debe partirse de que según los estudios sobre el acoso escolar, es frecuente que el mismo sea conocido por un gran número de iguales que se limitan al papel de espectadores pasivos no comunicando dato alguno a profesores o adultos. Se producen situaciones de contagio social, y de cooperación en el maltrato y en otros casos es el propio miedo a pasar a ser incluido dentro del círculo de destinatarios de los actos de acoso lo que impide a los testigos superar ese rol de espectadores pasivos o de encubridores. Por otro lado, la extendida valoración negativa de la transmisión de información desde los alumnos al profesorado (chivar) también funciona como inhibidor de la colaboración en el esclarecimiento de la verdad.

La necesidad de evitar faltas de cooperación e inhibiciones por parte de posibles testigos, reacciones frecuentes en este tipo de delitos en los que víctimas, victimarios y testigos conviven y pasan juntos una parte importante de la jornada, antes y después del inicio del procedimiento, impone el análisis de la aplicabilidad en fase de instrucción de las disposiciones contenidas en la Ley Orgánica 19/1994, de 23 de diciembre, de Protección a Testigos y Peritos en causas criminales , así como los presupuestos de aplicación de los mecanismos de tutela a testigos en ella comprendidos y el órgano competente para adoptar tales decisiones.

La Ley Orgánica 19/1994 prevé la adopción de una serie de medidas con tal objeto cuando "l a autoridad judicial aprecie racionalmente un peligro grave para la persona, la libertad o bienes de quien pretenda ampararse en ella " (art. 1.2), correspondiendo al Juez de Instrucción acordar motivadamente, de oficio o a instancia de parte, las medidas que estime necesarias " para preservar la identidad de los testigos y peritos, su domicilio, profesión y lugar de trabajo.. " (art. 2).

A la pregunta de si la Ley es aplicable en el ámbito del proceso penal de menores ha de contestarse afirmativamente. El art. 37.3 LORPM, integrado en el Título V bajo la rúbrica " de la fase de audiencia " expresamente lo prevé: " en su caso, en este procedimiento se aplicará lo dispuesto en la legislación relativa a la protección de testigos y peritos en causas penales ".

Cabría entender que tal expresa previsión para la fase de audiencia supone una implícita exclusión de su aplicación en la fase de instrucción.

Sin embargo, tal interpretación debe ser rechazada, pues el art. 37.3, pese a su ubicación, autoriza la aplicación de la legislación de protección de testigos y peritos genéricamente en el procedimiento, sin ceñirla pues a la fase de audiencia, incluyendo por tanto también a la fase de instrucción.

Por lo demás el art. 1 de la Ley Orgánica 19/1994 dispone que las medidas de protección previstas en esta ley son aplicables a quienes en calidad de testigos o peritos intervengan en procesos penales. No se excluye, pues, a ninguno de los procesos penales vigentes en España, siendo claro que el proceso de menores aún con todas las peculiaridades que le son inherentes es un proceso penal (art. 1 LORPM, art. 82.3 LOPJ, Disposición Final primera LORPM), por lo que entra dentro del ámbito de aplicación genérico de la Ley, no desprendiéndose ni explícitamente de su articulado ni implícitamente, del análisis de los principios generales que lo informan y que pueden decantarse a través de una interpretación sistemática de la LORPM, una prohibición a su aplicación en la fase de instrucción.

A fortiori, la ratio que informa a la LO 19/94 es perfectamente detectable en el proceso penal de menores, en el que con relativa frecuencia existe una demanda por parte de los testigos hacia las instancias oficiales a fin de que ya en fase de instrucción se les provean medios de protección, ante el temor de sufrir represalias por parte de los menores infractores, de sus compañeros de grupo o incluso de sus familiares.

Los presupuestos de aplicación de las medidas de protección previstas en la LO 19/94 serán, al igual que ocurre en el proceso de adultos: 1) que se aprecie racionalmente un peligro grave para la persona, libertad o bienes de quien pretenda ampararse en ella, su cónyuge o persona a quien se halle ligado por análoga relación de afectividad o sus ascendientes, descendientes o hermanos 2) que se acuerde motivadamente, de oficio o a instancia de parte, en atención al grado de riesgo o peligro, las medidas necesarias.

Las medidas que podrán adoptarse serán cualquiera de las comprendidas en el art. 2, a saber: a) que no consten en las diligencias que se practiquen su nombre, apellidos, domicilio, lugar de trabajo y profesión, ni cualquier otro dato que pudiera servir para la identificación de los mismos, pudiéndose utilizar para ésta un número o cualquier otra clave, b) que comparezcan para la práctica de cualquier diligencia utilizando cualquier procedimiento que imposibilite su identificación visual normal, c) que se fije como domicilio, a efectos de citaciones y notificaciones, la sede del órgano judicial interviniente, el cual las hará llegar reservadamente a su destinatario. Incluso eventualmente no es a priori descartable que algún supuesto exija las medidas de protección cualificadas previstas en el art. 3.

En consecuencia, todo el proceso de adopción, modificación y extinción de estas medidas debe estar presidido por la ponderación (balancing) de los bienes jurídicos protegidos, de los derechos en conflicto y de las circunstancias concurrentes en los testigos y peritos en relación con el proceso penal de que se trate.

En cuanto a la cuestión relativa a la autoridad competente para adoptar estas medidas, es claro que corresponderán al Juez de Menores durante la fase de audiencia. En lo tocante a la fase de instrucción, teniendo en cuenta que la LO 9/94 atribuye la facultad para adoptar las medidas al Juez instructor, y que la LORPM traslada al Fiscal las actuaciones instructoras, ha de partirse de que en el ámbito del

proceso penal de menores será el Fiscal el legitimado para adoptar en esta fase las medidas de protección. Esta línea interpretativa ha sido acogida por la SAP Guipúzcoa (sección primera) nº 178/05, de 15 de julio en la que expresamente se reconoce que el Fiscal puede acordar “ las medidas de protección de testigos y peritos contenidas en la LO 19/94...asumiendo las funciones que en el proceso penal de adultos competen al Juez de Instrucción (art. 1.2 y 2 LO19/94). Cuando se adoptan, en la fase de instrucción medidas de protección de testigos y peritos, acudiendo como marco normativo a las estipulaciones contenidas en la LO 19/94, no se restringen derechos cuya tutela compete a un órgano jurisdiccional; se estipula un espacio institucional de protección de los testigos o peritos que no menoscaba el estatuto jurídico del imputado, vertebrado en torno al derecho de defensa, dado que permanecen intangibles las facultades de interrogar y hacer interrogar al testigo de cargo así como las de ofrecer las pruebas de descargo ”.

Esta atribución al Fiscal debe entenderse sin perjuicio de que si por el Letrado del menor se entiende que la restricción no se ajusta a Derecho o menoscaba su derecho de defensa, se admita, por aplicación de lo dispuesto en el art. 26.1 LORPM que el mismo reproduzca su petición, en cualquier momento, ante el Juzgado de Menores, a fin de que éste se pronuncie.

Además de esta vía de control, el Juez de Menores en el auto de apertura de la audiencia (art. 34) habrá de pronunciarse sobre la necesidad de mantener o no las medidas de protección de testigos acordadas durante la instrucción, aplicando lo dispuesto en el art. 4.1 LO 9/94.

En otro orden de cosas, podrá ser un indicio del acoso el representado por el hecho base de que el menor haya sufrido modificaciones de carácter, brusco descenso en el rendimiento escolar, abandono de aficiones, depresión, o negativa a asistir al centro escolar. No obstante, estos hechos pueden tener explicaciones alternativas, por lo que habrá de tratarse de excluir esas otras posibilidades. A tales efectos podrá resultar especialmente recomendable acordar como diligencia instructora el examen pericial de la víctima a efectos de su evaluación psicológica.

Tampoco debe olvidarse que cada vez resulta mas frecuente que los acosadores utilicen las nuevas tecnologías (correo electrónico, mensajes SMS etc.) para amenazar o vejar. El acopio documentado de estos elementos puede ser de especial interés para acreditar el carácter continuado del acoso.

Parece desde luego fuera de toda duda que el Fiscal instructor puede por sí consignar y documentar en el expediente los mensajes SMS o de correo electrónico amenazantes aportados por el receptor de los mismos.

7.- LA RESPUESTA AL ACOSADOR DESDE LA JURISDICCIÓN DE MENORES:

Un correcto tratamiento del menor acosador debe estar presidido por la filosofía educativa y socializadora inherente a la LORPM. Por ello, ha de partirse de que estos menores son susceptibles de reeducación, y que pueden cambiar, por lo que debe huirse de un etiquetaje de los mismos como matones o acosadores, pues tal etiquetaje conlleva el riesgo cierto de hacer que los mismos asuman perennemente el rol institucional o socialmente asignado.

Si en general en Derecho Penal de menores debe huirse de generalizaciones y ha de buscarse la respuesta individualizada adecuada para cada caso, cuando la conducta analizada integra un supuesto de acoso escolar, estas reflexiones si cabe, se

potencian aún más, pues no hay, desde luego, una respuesta única. Cada caso puede requerir una específica intervención.

Existirán incluso supuestos que, encuadrables en el concepto social amplio de acoso no sean susceptibles de subsunción en ningún tipo penal. En este sentido se ha hablado por la doctrina de la necesidad de respetar un umbral de relevancia penal mínima. En estos casos de falta de significación penal, la única respuesta de la jurisdicción de menores será la remisión de testimonio a la dirección del centro para que adopte las iniciativas que estime oportunas, sin perjuicio, en su caso, de la reapertura de las Diligencias ante nuevos hechos con significación jurídico penal.

7.-1 POSIBILIDADES DE DERIVACIÓN Y DESCRIMINALIZACIÓN

7.-1.1 *El desistimiento en la incoación de expediente:* El art. 18 LORPM regula la manifestación más radical del principio de oportunidad al permitir al Fiscal la no incoación de procedimiento pese a haberle llegado a su conocimiento la existencia de hechos constitutivos de infracción penal verosímiles y con personas identificadas.

Es un principio de oportunidad reglado porque está sometido a condiciones estrictas, y así se reserva para supuestos: 1) que constituyan delitos menos graves sin violencia o intimidación, o faltas. Por tanto, quedarán excluidos los delitos graves (concurra o no violencia o intimidación) y los delitos menos graves (cuando concurra violencia o intimidación); las faltas podrán ser archivadas aun cuando concurra violencia o intimidación; 2) que se trate de menores que no hayan cometido con anterioridad otros hechos de la misma naturaleza. No exige la LORPM que exista una sentencia condenatoria firme anterior, por lo que este requisito deberá interpretarse de forma flexible.

No procederá hacer uso del desistimiento del art. 18 LORPM frente a hechos constitutivos de acoso, aunque no superen el rango de la mera falta, si el menor denunciado lo hubiera sido ya con anterioridad en otra ocasión por hechos encuadrables en el concepto de acoso, aunque la tipificación de esa conducta anterior varíe sustancialmente respecto de la que merezcan los hechos nuevos.

Si no existe reiteración y atendida la levedad de la conducta denunciada los hechos no son susceptibles de calificarse más que de una simple falta cabrá acordar el desistimiento. En estos casos, pese a no estar expresamente previsto, el desistimiento habrá de acompañarse de una simultánea remisión de testimonio de lo actuado a la Dirección del centro docente, conforme a la fundamentación expuesta supra.

Aunque la LORPM no prevé la notificación del Decreto de desistimiento al perjudicado, a fin de evitar potenciales indefensiones, los Sres. Fiscales habrán de ponerlo también en conocimiento del menor víctima y de sus representantes legales. Una adecuada información a la víctima sobre las vicisitudes del procedimiento puede ser el más eficaz mecanismo de autoprotección.

7.-1.2 *Desistimiento por reparación. Otras modalidades de desjudicialización:* Si los hechos tienen rango delictivo o, pese a no sobrepasar la simple falta se estima necesaria la intervención de la jurisdicción de menores mediante la apertura de expediente aún cabrá, antes de decidir la presentación de alegaciones, valorar en su caso la posibilidad de una reparación extrajudicial o una mediación.

La derivación prevista en el art. 19.1 LORPM presupone ya un expediente incoado, en el que no se ha estimado adecuado el ejercicio del principio de oportunidad del art. 18.

Como presupuesto es necesario que los hechos no sobrepasen la calificación de falta o de delito menos grave. Aunque no es imprescindible que no concurra violencia o intimidación, la LORPM obliga a valorar la gravedad y circunstancias de los hechos y del menor, de modo particular la falta de violencia o intimidación graves.

La LORPM permite amplias posibilidades de poner fin al expediente a través de una conducta activa socializadora del menor infractor bien disculpándose ante la víctima, bien asumiendo compromisos reparadores, bien realizando una actividad educativa.

Las posibilidades de la justicia restaurativa y de mediación pueden alcanzar un relevante despliegue funcional en las manifestaciones leves o iniciales de acoso. En todo caso en estos supuestos habrá de trasladarse a los victimarios el mensaje claro y nítido de que cualquier otro rebrote será objeto de una respuesta de mayor intensidad; simultáneamente habrá de hacerse saber a la víctima que no ha de dudar en poner en conocimiento de la Fiscalía cualquier repunte de acoso, trasladándole la confianza en las instituciones y la idea de que el caso no está definitivamente cerrado.

El valor añadido a esta forma de terminar el proceso y de dar respuesta al menor infractor deriva de que limita los efectos estigmatizantes inherentes a las actuaciones judiciales, así como simultáneamente amplía su contenido pedagógico y educativo, por lo que puede ser especialmente recomendable como respuesta a una infracción como la analizada, que se comete dentro de la comunidad educativa y de la vida académica.

La asunción de la propia responsabilidad por el comportamiento de acoso tiene un enorme potencial resocializador, como primer paso para superar la crisis. La ulterior conducta reparadora podrá suponer la satisfacción del menor acosado y la definitiva superación del conflicto, sin necesidad de pasar por el duelo dialéctico inherente al acto del juicio (audiencia) propiamente dicho.

Una de las vías para poner fin a las situaciones de acoso es conseguir que los implicados hablen sobre lo que está pasando, a través de la mediación. Pero esta vía exige que exista un ambiente de calma y un deseo común de poner fin a la situación. Los expertos consideran adecuada la mediación cuando no hay una situación de fuerte desequilibrio entre los afectados, no siendo útil para todos los supuestos de acoso.

Así, no será adecuada cuando el acosador no tiene el menor interés en cesar en sus actos o cuando la víctima ha llegado a una situación de pánico que le inhabilita para tomar parte en el proceso.

Especialmente indicada en estos supuestos desjudicializadores será la modalidad de compromiso por parte del menor infractor a cumplir la actividad educativa propuesta por el equipo técnico en su informe.

En definitiva, cabrá que en supuestos de acoso escolar, se arbitre una solución extrajudicial como respuesta desde la jurisdicción de menores, cuando así lo aconsejen las circunstancias psico socio familiares del menor infractor, las circunstancias concurrentes y además cuando la violencia o intimidación empleada no alcance entidad suficiente para descartarla.

El propio Defensor del Pueblo en su informe sobre "violencia escolar: el maltrato entre iguales en la educación secundaria obligatoria" (Madrid, 2000) consideraba que "el ámbito escolar, en el que se producirían estos supuestos delictivos, es especialmente adecuado para procurar la reparación".

Debe aquí recordarse que el apartado sexto del art. 19 introduce requisitos adicionales para los supuestos (será lo usual en casos de acoso) de víctimas menores de edad: " en los casos en los que la víctima del delito o falta fuere menor de edad o incapaz, el compromiso al que se refiere el presente artículo habrá de ser asumido por el representante legal de la misma, con la aprobación del Juez de Menores ".

H abrá de entenderse que si en estos supuestos de víctimas menores el Juez no da su aprobación, el expediente deberá continuar su tramitación no pudiendo archivar en base al art. 19, sin perjuicio de que en su caso pudiera proponerse el archivo por la vía del art. 27.4, especialmente si tanto el menor-víctima, como el representante legal y el Fiscal están de acuerdo con el compromiso alcanzado.

Si quien no asume el compromiso es el representante legal del menor víctima, esté o no personado como acusación particular habrán los Sres. Fiscales de abandonar también la vía del art.

19 LORPM, sin perjuicio, en su caso, de plantearse una posible utilización de la vía prevista en el art. 27.4 LORPM.

En efecto, con carácter general, otras vías de desjudicialización que podrán eventualmente ser utilizadas son las previstas en el art. 27.4 LORPM: 1) conveniencia de no continuar la tramitación del expediente en interés del menor por haber sido expresado suficientemente el reproche al mismo a través de los trámites ya practicados.

2) conveniencia de no continuar la tramitación del expediente por considerar inadecuada para el interés del menor cualquier intervención, dado el tiempo transcurrido desde la comisión de los hechos En ambos casos, para utilizar estas soluciones respecto de un menor implicado en un caso de acoso también se requerirá que concurren los requisitos referidos al analizar el art. 19.1 LORPM.

Por lo demás, estas amplias facultades del Fiscal habrán de equilibrarse mediante un riguroso cumplimiento de la obligación de fundamentar los decretos de desistimiento y las peticiones de sobreseimiento (vid. Instrucción 1/2005, 27 de enero, sobre la forma de los actos del Ministerio Fiscal) así como la obligación de notificar a los perjudicados, conforme a lo dispuesto en el art. 270 LOPJ y por aplicación supletoria de lo dispuesto en los arts. 779.1.1ª, 785.3, 789.4, 791.2 y 792.4 LECrim, que tras la reforma operada por la Ley 38/2002 de 24 de octubre, introduce en el procedimiento abreviado el derecho de la víctima, aun cuando no haya deseado mostrarse parte, a ser notificada de las resoluciones judiciales de mayor relieve, siguiendo las previsiones de la Decisión Marco del Consejo de 15 de marzo de 2001, relativa al estatuto de la víctima en el proceso penal.

En todo caso no debe olvidarse que si la víctima o sus representantes se encuentran personados como acusación particular, el nuevo art. 25 f) LORPM les reconoce la facultad de ser oídos en todos los incidentes que se tramiten durante el procedimiento. Será por tanto necesario que se dé traslado a la acusación particular para que se pronuncie cuando el Juez de Menores reciba la propuesta de sobreseimiento del Fiscal.

7.-2 MEDIDAS IMPONIBLES

7.-2.1 Principios generales

La peculiaridad del sistema de selección de las medidas imponibles y de la determinación de su extensión hace que no quepa dar pautas concretas sobre este punto.

En el tratamiento de los menores responsables de infracciones penales relacionadas con el acoso escolar habrán de respetarse los principios generales del Derecho Penal y los especiales de Derecho Penal Juvenil. El principio de legalidad penal, de proporcionalidad en su faceta de imposibilidad de imponer medidas graves por hechos leves, la obligación de tener en cuenta las circunstancias del menor, la necesidad de reducir al mínimo las restricciones a la libertad del menor, principios asumidos tanto por las Reglas de Beijing como por la Recomendación Nº R (87) 20 del Comité de Ministros del Consejo de Europa y por nuestra LORPM, deben en todo caso ser observados.

En esta última Recomendación se parte de la consideración de que los jóvenes son seres en evolución y por consiguiente, "todas las medidas adoptadas respecto de ellos deberían tener un carácter educativo". Igualmente las reacciones sociales ante la delincuencia juvenil deben "tener presente la personalidad y las necesidades específicas de los menores." Por lo demás, la Convención de Derechos del Niño de 20 de Noviembre de 1989 (ratificada por España el 30 de Noviembre de 1990), en su art. 3 apartado 1 establece la necesidad de atender al interés superior del niño en todas las medidas que se adopten. Este principio, como brújula que ha de orientar el proceso de selección y aplicación de las medidas se reconoce profusamente en la Exposición de Motivos de la LORPM y se concreta en la regla básica de determinación de las medidas contenida en el art. 7.3 LORPM.

También debe recordarse que la reciente Recomendación (2003) 20, de 24 de septiembre del Comité de Ministros del Consejo de Europa sobre nuevas vías para el tratamiento de la delincuencia juvenil y el papel de la justicia juvenil en su punto III.8 dispone que para tratar la delincuencia juvenil seria, violenta y persistente, los estados miembros deberían desarrollar un espectro más amplio de sanciones y medidas comunitarias innovativas y más efectivas (pero proporcionales). Estas medidas deberían dirigirse directamente al comportamiento y a las necesidades del infractor. Deberían implicar a los padres o representantes del menor (salvo que se consideren contraproducentes) y si es posible, utilizar la mediación, restauración y reparación a la víctima.

En los supuestos de alumnos implicados en malos tratos a sus iguales es esencial que sea cual sea la medida que se les aplique, la misma tenga una orientación educativa que les ayude a interiorizar la valoración de su comportamiento y a comprender los efectos que el mismo provoca en la víctima incrementando sus habilidades sociales y en especial las técnicas de resolución de conflictos.

La experiencia ha demostrado en otros países que el abordaje del tratamiento de los acosadores desde un prisma meramente represivo o retributivo no soluciona el problema. Por ello es importante una terapia que lleve al menor infractor a convencerse de lo negativo de su comportamiento.

La flexibilidad que debe presidir la elección de la concreta medida a aplicar y su determinación cuantitativa deberá mantenerse durante su ejecución, utilizando

cuando sea procedente la suspensión (art. 40 LORPM) o la cancelación anticipada, la reducción o la sustitución (arts. 14 y 51 LORPM).

7.-2.2 Libertad vigilada: Dentro de la libertad vigilada es especialmente recomendable la imposición de reglas de conducta que ayuden al menor acosador a comprender el efecto de sus acciones y a asumir su propia responsabilidad. Es claro que este proceso reflexivo es un prius para que la medida sancionadora-educativa pueda tener algún grado de eficacia socializadora.

La imposición de las reglas de conducta, potestativas para el Juez, pueden ser una vía adecuada tanto para proteger a la víctima como para encauzar adecuadamente la evolución del menor infractor. La flexibilidad del régimen de la libertad vigilada se potencia con la cláusula abierta que introduce el nº 7: se pueden establecer otras reglas de conducta no previstas, innominadas, con tal de que cumplan dos condiciones: 1) que estén orientadas a la reinserción social y 2) que no atenten a la dignidad del menor como persona.

Deberán evitarse que las reglas de conducta puedan generar estigmas o menoscabos evitables al honor, intimidad y propia imagen del menor (así podría ser contraproducente que en el propio ámbito escolar el menor debiera realizar tareas que lo señalaran como autor de un delito).

Las posibilidades de estas reglas innominadas son inmensas, siendo éste un terreno abonado para que la capacidad creadora de Juez y Fiscal de Menores fructifique provechosamente en interés del menor infractor. Dentro de las mismas podría comprenderse la de imponer al menor infractor la tarea de ayudar durante un determinado período de tiempo a compañeros de clase extranjeros en sus obligaciones escolares, escribir redacciones reflexivas en las que se coloquen en el lugar de las víctimas, evitar relaciones con grupos problemáticos o auxiliar a compañeros recién incorporados al centro docente, al modo de los sistemas de pairing utilizados en las escuelas secundarias escocesas como técnica antibullying, por medio de la cual a los alumnos especialmente vulnerables (recién llegados, miembros de minorías, menores con discapacidades etc.) se les asigna un compañero de curso superior que actúa a modo de amigo protector.

Debe en este punto hacerse un recordatorio a la doctrina contenida en la Circular 1/2000, de 18 de diciembre de 2000, relativa a criterios de aplicación de la Ley Orgánica 5/2000 en la que se propone, para salvaguardar el principio de legalidad, (sobre todo a la vista de la amplitud de la regla 7ª), "que su contenido quede definido con los contornos más precisos posibles al dictarse la sentencia, de modo que ésta contemple expresamente a cuáles de las reglas de conducta previstas en el art. 7.h) habrá de someterse el menor".

7.-2.3 Prestaciones en beneficio de la comunidad

La experiencia demuestra que esta medida suele tener efectos muy positivos como generadora de un proceso de reflexión crítica del menor ante su conducta y para la asunción del compromiso de respeto de los bienes jurídicos ajenos. Por ello también puede ser una opción para los menores implicados en conductas de acoso escolar.

La LORPM busca relacionar la prestación con la naturaleza del bien jurídico lesionado dejando ver con toda claridad el fondo educativo de la medida, con el fin de que el menor perciba de un modo directo las consecuencias de su actuación, asumiendo su responsabilidad con el propósito último de evitar en el futuro hechos similares.

Deberán buscarse horarios para la realización de las prestaciones que no interfieran en la actividad formativa del menor (art. 20.6 Reglamento LORPM). Por ello, en su ejecución habrán de utilizarse fundamentalmente los fines de semana, días festivos o períodos vacacionales.

Esta medida se ha considerado indicada como respuesta para que los menores entiendan los valores de tolerancia, respeto a bienes ajenos y comunes y civismo, frente a actos que pongan de relieve déficits en estos ámbitos y cuando no se requiera una intervención global.

El Defensor del Pueblo en su informe sobre "violencia escolar: el maltrato entre iguales en la educación secundaria obligatoria" abogaba también por la utilización de esta medida como una posibilidad especialmente aconsejable.

7.-2.4 Realización de tareas socio educativas

Esta medida, en tanto no exige el consentimiento del menor infractor, cuando no pueda recabarse éste, podrá ser una alternativa a las prestaciones en beneficio de la comunidad.

La propia Exposición de Motivos de la Ley da ejemplos de modalidades de tareas socio-educativas que pueden encajar en las necesidades del menor maltratador: "asistir a un taller ocupacional, a un aula de educación compensatoria o a un curso de preparación para el empleo, participar en actividades estructuradas de animación sociocultural, asistir a talleres de aprendizaje para la competencia social, etc ." Igualmente habrán de buscarse horarios para la realización de las prestaciones que no interfieran en la actividad escolar (art. 21 Reglamento LORPM).

7.-2.5 Permanencias de fines de semana

Esta medida permite para su cumplimiento la alternativa de utilizar el propio domicilio del menor.

Se trata de una medida privativa de libertad pero que al ejecutarse en fin de semana evitará efectos colaterales estigmatizadores o perturbadores para la vida académica del menor.

La expresa previsión legal de que se impongan tareas socioeducativas durante su cumplimiento permite superar su proyección meramente retributiva, orientando la medida a las finalidades educativas consustanciales al proceso de menores.

La Exposición de Motivos de la LORPM da pautas para los supuestos en los que es aconsejable, refiriéndose a que es "adecuada para menores que cometen actos de vandalismo o agresiones leves en los fines de semana." Podrá ser un medio adecuado, en determinados supuestos, combinado con las tareas socio educativas, para dar respuesta a conductas de acoso.

Para hechos constitutivos de falta, con el fin de respetar las reglas de proporcionalidad, solo cabrá imponer permanencias cuando el Código Penal haya previsto para la concreta falta la pena de localización permanente. Aún en estos casos, las permanencias, con el fin de que no sean más gravosas que la pena paralela para los adultos, habrán de cumplirse en el domicilio del menor y no en centros de reforma.

Recordemos en este punto que la Circular 1/2004, 24 de noviembre de 2004, sobre régimen transitorio aplicable a la reforma 15/2003 declaraba que debe considerarse - en igualdad de extensión temporal- que la localización permanente resulta más favorable que la pena de arresto de fin de semana, pues esta nueva pena presenta la peculiaridad -sin duda más beneficiosa desde el punto de vista del ejecutoriado- de que el lugar de cumplimiento en la mayoría de los casos se reservará al domicilio del penado y en ningún caso podrá ejecutarse en Centro Penitenciario, a diferencia de la pena de arresto de fines de semana que según el art. 37 en su redacción anterior a la reforma debía llevarse a efecto en dichos centros o en depósitos municipales.

7.-3 LA SANCIÓN IMPUESTA POR EL CENTRO EDUCATIVO Y EL NON BIS IN IDEM

El sistema educativo contempla distintos regímenes disciplinarios para los alumnos y estudiantes en los centros, con la consiguiente posibilidad de confluencia o solapamiento respecto de la intervención de la jurisdicción de menores. Deben, pues, despejarse las cuestiones derivadas del principio non bis in idem .

La STC 2/81 de 30 de enero declaró que este principio " supone en una de sus más conocidas manifestaciones, que no recaiga duplicidad de sanciones-administrativa y penal -en los casos en que se aprecie identidad de sujeto, hecho y fundamento sin existencia de una relación de supremacía especial de la Administración...- que justifique el ejercicio del ius puniendi por los Tribunales y, a su vez, de la potestad sancionadora de la Administración ".

Solo en los supuestos en los que no concurra la triple identidad de sujetos, hechos y fundamento de la infracción penal y la administrativa, cabrá, sin violentar el principio, la imposición de dos sanciones, penal y administrativa. La identidad de fundamento habrá de entenderse como identidad de interés jurídico protegido, pues como dice la STS 234/1991, de 10 de diciembre, no basta simplemente con la dualidad de normas para entender justificada la imposición de una doble sanción al mismo sujeto por los mismos hechos, pues si así fuera, el principio non bis in idem no tendría mas alcance que el que el legislador (o en su caso el Gobierno como titular de la potestad reglamentaria) quisiera darle.

En el ámbito de las relaciones especiales de sujeción, especialmente en el derecho disciplinario, tradicionalmente se admitía con gran amplitud la duplicidad de sanciones. Sin embargo la jurisprudencia constitucional en su evolución ha ido matizando y restringiendo tal posibilidad. Así, la STC 61/1990, de 29 de marzo afirmaba que la existencia de una relación de supremacía especial no podía suponer la relativización y supresión de los principios constitucionales.

Por su parte, la STC 234/1991, de 10 de diciembre, declara que "la existencia de esta relación de sujeción especial tampoco basta por sí misma, sin embargo, para justificar la dualidad de sanciones" y que "para que sea jurídicamente admisible la sanción disciplinaria impuesta en razón de una conducta que ya fue objeto de condena penal es indispensable, además, que el interés jurídicamente protegido sea distinto y que la sanción sea proporcionada a esa protección".

Por tanto, en los supuestos de relaciones de sujeción especial, el fundamento de la posibilidad del bis in idem , administrativo y penal debe ser también el de la falta de la concurrencia de la triple identidad de sujetos, hecho y fundamento.

Solo será procedente la doble sanción si la infracción penal y administrativa tutelan bienes jurídicos concretos completamente distintos y si la pena señalada al delito no

pone ya de manifiesto que el legislador ha contemplado en ella la repercusión de la conducta sobre la relación de servicio o funcional.

Criterios análogos se acogen en el Derecho disciplinario aplicable a menores infractores: el art. 60.6 del Real Decreto 1774/2004, de 30 de julio, por el que se aprueba el Reglamento de la LORPM dispone que aquellos hechos que pudiesen ser constitutivos de infracción penal podrán ser también sancionados disciplinariamente cuando el fundamento de esta sanción, que ha de ser distinto del de la penal, sea la seguridad y el buen orden del centro. En estos casos, los hechos serán puestos en conocimiento del Ministerio Fiscal y de la autoridad judicial competente, sin perjuicio de que continúe la tramitación del expediente disciplinario hasta su resolución e imposición de la sanción si procediera.

Pero aún en el caso de que se llegara a la conclusión de que concurre la triple identidad, el hecho de que la conducta hubiera sido ya sancionada disciplinariamente en el ámbito escolar no impide que en la jurisdicción de menores pueda imponerse una medida. A estos efectos será aplicable la jurisprudencia acuñada por la STC 2/2003, de 16 de enero, que dictada por el Pleno del TC, modifica la doctrina sentada por la STC 177/1999 y se decanta por considerar que la imposición de dos sanciones, una administrativa inicial y otra penal, no entraña exceso en la respuesta punitiva de los poderes públicos a la infracción cometida cuando la primera sanción queda embebida en la segunda.

El TC llega a la conclusión de que desde la perspectiva formal no se viola el principio del non bis in idem porque la sencillez del procedimiento administrativo sancionador y de la propia infracción administrativa, y la naturaleza y entidad de las sanciones impuestas, impiden equiparar el expediente administrativo sancionador sustanciado a un proceso penal a los efectos de entender que el recurrente ha sufrido una vulneración de su derecho a no ser sometido a un nuevo procedimiento sancionador.

Desde la vertiente material del principio non bis in idem, el TC considera correcta la solución en estos casos de deducir la sanción administrativa de la pena impuesta en ejecución de sentencia. Esta solución no es contraria a la legalidad vigente, siendo adecuada por razones de justicia material y respetuosa con el principio de proporcionalidad.

La doctrina de la STC 2/2003 ha calado en la jurisprudencia de la Sala de lo Penal del TS (vid. SSTS 833/2003, de 2 Junio y 654/2004, de 25 de mayo).

En definitiva, y en aplicación de los criterios expuestos ha de concluirse con que: 1) si no existe la triple identidad serán compatibles las sanciones disciplinarias impuestas en el centro escolar con las impuestas por la jurisdicción de menores 2) si existe la triple identidad la previa tramitación del expediente disciplinario no impide la tramitación de expediente de menores conforme a la LORPM 3) en este último caso habrá de tenerse en cuenta la sanción impuesta en el ámbito escolar, ya desistiendo conforme al art. 18 LORPM (a estos efectos no debe olvidarse que la rúbrica del precepto se refiere al desistimiento de la incoación del expediente por corrección en el ámbito educativo y familiar), ya acordando el sobreseimiento del expediente, si se dan las circunstancias previstas en los art. 19.1 o 27.4, ya modulando la naturaleza o la extensión de la medida que se imponga.

Esta operación de compensación habrá de revestir en la justicia de menores una gran elasticidad, teniendo presente la flexibilidad inherente a las reglas de determinación de la medida.

8.- TRATAMIENTO DE LA VÍCTIMA

En el abordaje del acoso escolar el papel principal y las máximas preocupaciones deben centrarse en la víctima, que a su condición de menor (compartida con el victimario) anuda la de sujeto pasivo del delito.

De nuevo puede detectarse cierto paralelismo con la violencia de género. El nexo común es el del abuso de un ser humano sobre otro prevaliéndose de una cierta situación de superioridad. Por ello debe traerse a colación la reflexión contenida en la Instrucción 4/2004, de 14 de junio, acerca de la protección de las víctimas y el reforzamiento de las medidas cautelares en relación con los delitos de violencia doméstica: en efecto, la denuncia por un hecho violento entre iguales en un centro escolar es algo más que la simple transmisión de una noticia criminis. La experiencia demuestra que, en no pocos casos, la víctima menor que acude a unas dependencias policiales o la Sección de Menores de Fiscalía, está denunciando un hecho delictivo pero, al propio tiempo, está exteriorizando su confianza en que los mecanismos jurídicos de protección van a funcionar adecuadamente. Y el Fiscal representa una pieza clave a la hora de activar esa respuesta jurídica de salvaguarda y tutela.

El menor víctima de acoso puede padecer con la iniciación de la investigación penal un recrudecimiento del sufrimiento infligido por el agresor, por lo que debe verse amparado por una respuesta rápida que le tutele con eficacia de posibles venganzas.

Si la defensa de los derechos de la víctima ha de integrar uno de los objetivos prioritarios de la actuación del Fiscal en cualquier proceso penal, cuando la misma es una persona menor de edad, los esfuerzos del Ministerio Público han de redoblar, al confluir dos obligaciones: la genérica de "...velar por la protección procesal de las víctimas, promoviendo los mecanismos previstos para que reciban la ayuda y asistencia efectivas" (apartado 10 del art. 3 del EOMF) y la específica de ser cualificadamente defensor de los derechos del niño (Instrucción de la Fiscalía General del Estado 7/2004).

La Sección de Menores de la Fiscalía habrá de activar los mecanismos procesales procedentes de interposición entre el agresor y la víctima, y promover la protección integral de ésta última.

Los menores acosados suelen encontrarse subjetivamente en una situación de total indefensión y desamparo. Frecuentemente pierden la capacidad de concentración en las explicaciones y en los estudios, pierden confianza en sí mismos y sus niveles de autoestima alcanzan cotas mínimas, generándoles incapacidad para poner fin por sí mismos a la situación, y para solicitar ayuda de los adultos. Estas probables afecciones deben condicionar el tratamiento que ha de darse a la víctima de acoso escolar.

Habrán de modularse las declaraciones a tales peculiaridades, sin olvidar las posibilidades que la Ley de Protección de Testigos brinda para asegurar la tranquilidad y serenidad de los mismos a través de todo el proceso, conforme a lo expuesto supra.

Deben también aquí recordarse las reflexiones contenidas en relación con las víctimas en general y con el proceso de menores en especial en la Instrucción 3/2005, de 7 de abril, sobre las relaciones del Ministerio Fiscal con los medios de comunicación.

Los Sres. Fiscales habrán de partir - mutatis mutandis - de la aplicación supletoria de lo dispuesto en el párrafo último del art. 109 LECrim, por lo que en estos procesos habrá de asegurarse la comunicación a la víctima de los actos procesales que puedan afectar a su seguridad.

También habrán los Sres. Fiscales de cuidar de que en el acto de recibirse declaración al ofendido, se le instruya, asistido de sus representantes, del derecho que le asiste para mostrarse parte en el proceso como acusación particular o como actor civil, por aplicación analógica de lo dispuesto en el apartado primero del art. 109 LECrim, en relación con el art. 25 LORPM.

9.- ASPECTOS RELATIVOS A LA RESPONSABILIDAD CIVIL

Los centros docentes tienen una indubitada responsabilidad en garantizar espacios seguros para que los menores puedan cursar sus estudios y disfrutar de las horas de recreo en paz, libres de agresiones y vejaciones.

Los estudios sobre acoso escolar muestran que frecuentemente éstos tienen lugar - además de en las inmediaciones del centro-, en patios de recreo, aseos, vestuarios, gimnasios, comedores, pasillos e incluso aulas. La adecuada supervisión de las instalaciones del centro es algo legítimamente exigible.

El Anteproyecto de Ley Orgánica Penal Juvenil y del Menor de 27 de abril de 1995 expresamente recogía en su art. 37.3 la responsabilidad civil subsidiaria de que las personas o entidades públicas o privadas que sean titulares o de las que dependa un Centro de enseñanza por los delitos o faltas en que hubiesen incurrido los alumnos del centro, menores de 18 años, durante los períodos en que dichos alumnos se hallen bajo el control o vigilancia del profesorado del centro, desarrollando actividades escolares o extraescolares y complementarias, si existiese negligencia en dicha vigilancia.

También se recogió este supuesto en la Proposición de Ley Orgánica Reguladora de la Responsabilidad Penal del Menor presentada el 29 de noviembre de 1996.

Aunque la LORPM no regula el supuesto previsto en el art. 1903.5 CC, cabe entender que puede demandarse como responsables civiles a los titulares de centros docentes de enseñanza por los daños y perjuicios derivados de delitos y faltas cometidos por los menores de edad, "durante los períodos de tiempo en que los mismos se hallen bajo el control o vigilancia del profesorado del centro, desarrollando actividades escolares o extraescolares y complementarias".

La omisión de la LORPM no debe interpretarse en el sentido de que se reserve la acción civil para su ejercicio en exclusiva contra las personas expresamente señaladas en el precepto. Con el fin de evitar el siempre odioso peregrinaje de jurisdicciones y conforme al principio de economía procesal -que exigiría que todos los eventuales responsables pudiesen ser demandados en un mismo proceso- de acuerdo con el principio de protección de la víctima, la interpretación que deberán defender los Sres. Fiscales es la de que los Centros docentes también pueden ser demandados con tal carácter en la pieza separada de la LORPM.

A estos efectos puede fundamentarse la petición en la figura del guardador del art. 61.3 de la LORPM, en la que puede incluirse también al centro docente, por ser quien en esos momentos está ejerciendo funciones de guarda.

También cabrá anclar la reclamación dirigida contra el centro educativo en el art. 1903.5 CC, pues no debe, a este respecto, olvidarse la cláusula general de supletoriedad contenida en el art. 4.3 del Título Preliminar del Código Civil. Si para fundamentar la responsabilidad de los centros docentes ha de acudir al Código Civil habrán de tenerse muy presentes los criterios de interpretación que al respecto viene manteniendo la Sala Civil del Tribunal Supremo (Vid. entre otras, SSTS (Sala de lo Civil), de 21 noviembre 1990 núm. 524/1993, de 20 mayo, núm. 210/1997, de 10 marzo núm. 178/1999, de 8 marzo, núm. 349/2000, de 10 abril y núm. 1266/2001, de 28 diciembre).

Alternativamente podría articularse la reclamación civil en la responsabilidad subsidiaria del centro conforme a lo dispuesto en el art. 120.3º CP, teniendo en cuenta la supletoriedad del Código Penal en virtud de la Disposición Final Primera LORPM.

La inexistencia tanto a nivel doctrinal como jurisprudencial de una línea exegética consolidada respecto de la fundamentación de la responsabilidad del centro docente en el sistema de la LORPM hace aconsejable mantener abierto el abanico de posibilidades.

Decididamente sigue la tesis de poder demandar al Centro en la pieza separada de responsabilidad civil como guardador de hecho la SAP Cantabria (sec. 4ª) de 23 de diciembre de 2003.

En esta resolución se considera que el centro de enseñanza se va a equiparar a guardador de hecho (entendiendo por tal, en sentido amplio, aquella persona que, por propia iniciativa o por acuerdo con los padres o tutores, ejercita funciones de guarda, de forma continuada e independiente), ya que asumen por delegación las funciones de vigilancia y guarda de los menores desde su entrada en el centro hasta la salida del mismo, durante la jornada lectiva de forma regular durante todo el año escolar (sin olvidar, lógicamente, el relevante papel que desempeña en la formación y educación del menor).

En este mismo sentido aunque fundamentando la posibilidad de demandar al Centro docente en la aplicación supletoria de los art. 120 y 121 CP se ha pronunciado la SAP Álava Secc. 1ª de 27 de mayo de 2005, referida específicamente a un supuesto de bullying. En esta sentencia se declara frente a la alegación del Centro docente de haber desplegado toda la diligencia de un buen padre de familia, conforme al art. 1903 CC, que “ es diáfano que no fue así, puesto que un buen padre de familia, desde una perspectiva responsabilizadora y de imposición de límites, fundamentos de cualquier planteamiento educativo, no puede permitir que unos niños sometan a un verdadero acoso escolar a otra niña... ” En esta resolución se resalta también que con respecto a los padres del menor “ existía una obligación de darles a conocer lo que estaba pasando a su hija, para que éstos pudieran actuar de diferentes maneras en el plano personal o institucional” Con similares argumentos se ha considerado reiteradamente responsable civil al titular del centro de internamiento respecto de los hechos cometidos por los menores internados (vid. SSAP Zaragoza, sec. 1ª, nº 174/2004, de 28 de abril; Valladolid, sec. 2ª, nº 933/2003, de 23 de diciembre; Valladolid, sec. 2ª, nº 758/2002, de 22 de octubre).

En cuanto a la existencia y extensión de la responsabilidad civil proporciona pautas interesantes la referida SAP Álava (secc. 1ª) de 27 de mayo de 2005: según máximas de experiencia, a cualquier persona, y especialmente a una niña o adolescente, el padecimiento de actos de hostigamiento moral ejecutados por otras personas produce una sensación de impotencia, zozobra, indefensión, humillación, etc., y, según los

estudios científicos sobre el bullying, los acosados se sienten avergonzados y su autoestima se destruye, dos estados de ánimo que pueden repercutir de forma negativa en la vida académica, social y familiar, e incluso puede generar en la víctima sentimientos de culpabilidad; situación que, sin duda, puede encuadrarse en el concepto de daño moral que ha elaborado el TS.

10. CONCLUSIONES

1º La consecución del objetivo de lograr un ambiente de paz y seguridad en los Centros educativos y en el entorno de los mismos, donde los menores puedan formarse y socializarse adecuadamente debe tornarse en meta irrenunciable, superando la resignada aceptación de la existencia de prácticas de acoso o matonismo entre nuestros menores.

2º El acoso escolar es un mal profundamente arraigado en el entorno educativo, desde tiempos inmemoriales, en el que confluyen una pluralidad de causas y cuyo tratamiento es complejo. No puede desde luego caerse en la simplificación de reducir su abordaje a un tratamiento represivo, y menos aún a su tratamiento centrado en el proceso penal de menores. Desde el papel subsidiario y reactivo que a la justicia juvenil ha de asignarse en la lucha contra este fenómeno, los Sres.

Fiscales han de partir del principio de que ningún acto vejatorio de acoso escolar debe ser socialmente tolerado y de que los mismos, una vez conocidos por el Fiscal, han de tener una respuesta adecuada desde la jurisdicción de menores.

3º Incluso las denuncias que hagan referencia a hechos en principio leves (faltas de amenazas, coacciones o vejaciones injustas), si concurre la nota de habitualidad o reiteración en el tiempo, deben dar lugar como regla general a la incoación de un expediente de menores, no siendo adecuado en estos casos utilizar sin más la facultad de desistimiento prevista en el art. 18 LORPM.

4º En muchas ocasiones, las denuncias formuladas ante la Policía o las redactadas por las propias víctimas no aportan elementos suficientes para aclarar si nos encontramos ante un verdadero supuesto de acoso escolar. Muchos de estos casos pueden ser transmitidos de forma fragmentaria, oscura o confusa, con apariencia de incidente aislado. Es por ello necesario que los Sres. Fiscales, en todos los supuestos en los que se denuncien actos de agresiones, amenazas o vejaciones en el ámbito escolar, antes de adoptar una decisión de fondo, citen a la víctima a fin de tomarle personalmente declaración. La inmediatez seguida de un interrogatorio adecuado será una poderosa herramienta para clarificar la entidad de la situación denunciada y para adoptar la decisión más adecuada.

5º Cuando los hechos que lleguen a conocimiento del Fiscal tengan indiciariamente como autores a menores de 14 años, procederá remitir testimonio de lo actuado a la dirección del centro en cuyo ámbito se estén produciendo los abusos, para que dentro de sus atribuciones adopte las medidas procedentes a la protección de las víctimas y en relación con los victimarios.

6º Igualmente, en los supuestos en los que se inicien actuaciones por el Fiscal y se compruebe que el menor o los menores implicados están dentro del ámbito de aplicación de la LORPM será necesario comunicar a la dirección del centro la denuncia interpuesta a los efectos internos procedentes.

7º Cuando la noticia criminis haya llegado por algún conducto al margen de los representantes legales del menor y existan elementos que apunten a que éstos

desconocen la situación en la que vive su hijo, deberán los Sres. Fiscales poner los hechos en conocimiento de los mismos.

8º Los actos de violencia escolar podrán calificarse conforme al art. 173 CP tanto cuando consistan en conductas aisladas que por su naturaleza tengan entidad suficiente para producir un menoscabo grave de la integridad moral de la víctima, como cuando consistan en conductas que siendo en sí y por separado leves, terminen produciendo menoscabo grave a la integridad moral al ejecutarse de forma reiterada, sistemática y habitual.

9º Si además del atentado a la integridad moral, se producen daños a otros bienes jurídicos se calificarán los hechos, en su caso, separadamente.

10º Los Sres. Fiscales se abstendrán en sus informes de utilizar el criterio de la alarma social concurrente como justificador de la petición de medidas cautelares para menores.

11º Cabrá postular como medida cautelar la libertad vigilada acompañada de las reglas de conducta que se estimen precisas para modular un mayor o menor grado de alejamiento entre víctima e infractor, debiendo a tales efectos tenerse presentes las conclusiones alcanzadas por la Fiscalía General del Estado en la Consulta 3/2004.

12º En los supuestos en que pese a poder ser encuadrados los hechos en el concepto social amplio de acoso no puedan los mismos subsumirse en ningún tipo penal, habrá de remitirse copia de lo actuado a la dirección del centro docente de los menores implicados para que adopte las iniciativas que estime oportunas.

13º Si no existe reiteración y atendida la levedad de la conducta denunciada los hechos no son susceptibles de calificarse mas que de una simple falta cabrá acordar el desistimiento del art. 18 LORPM. En estos casos pese a no estar expresamente previsto, el desistimiento habrá de acompañarse de una simultánea remisión de testimonio de lo actuado a la dirección del centro docente.

14º Aunque la LORPM no prevé la notificación del decreto de desistimiento al perjudicado, a fin de evitar potenciales indefensiones, los Sres. Fiscales habrán de ponerlo en conocimiento del menor víctima y de sus representantes legales.

15º Puede ser especialmente recomendable la implementación de soluciones extrajudiciales frente a manifestaciones de acoso que no sean graves. En todo caso en estos supuestos habrá de transmitirse a los victimarios el mensaje claro y nítido de que cualquier otro rebrote será objeto de una respuesta de mayor intensidad; simultáneamente habrá de hacerse saber a la víctima que no ha de dudar en poner en conocimiento de la Fiscalía cualquier repunte de acoso, trasladándole la confianza en las instituciones y la idea de que su caso no está definitivamente cerrado.

16º Si la víctima o sus representantes se encuentran personados como acusación particular será necesario antes de acordar el sobreseimiento por cualquiera de los motivos previstos en la LORPM, que se les dé traslado para que se pronuncien.

17º Los supuestos de menores a los que previamente a la resolución del expediente tramitado conforme a la LORPM se les hubiera impuesto una sanción disciplinaria en el centro por los mismos hechos habrán de resolverse conforme a las siguientes pautas: 1) si no existe la triple identidad de sujetos, hechos y fundamento serán compatibles las sanciones disciplinarias impuestas en el centro escolar con las impuestas por la jurisdicción de menores 2) si existe la triple identidad la previa

tramitación del expediente disciplinario no impide la tramitación de expediente de menores conforme a la LORPM 3) en este último caso habrá de tenerse en cuenta y valorarse la sanción impuesta en el ámbito escolar, ya desistiendo conforme al art. 18 LORPM, ya acordando el sobreseimiento del expediente, si se dan las circunstancias previstas en los art. 19 o 27.4, ya modulando la naturaleza o la extensión de la medida que se imponga.

18º Los Sres. Fiscales habrán de partir - mutatis mutandis - de la aplicación supletoria de lo dispuesto en el párrafo último del art. 109 LECrim, por lo que en estos procesos habrá de asegurarse la comunicación a la víctima de los actos procesales que puedan afectar a su seguridad.

19º En el ámbito de la fase de instrucción del proceso penal de menores es el Fiscal el legitimado para adoptar las medidas de protección de testigos previstas en el art. 2 de la Ley Orgánica 19/1994, de 23 de diciembre, de Protección a Testigos y Peritos en causas criminales .

20º Habrán los Sres. Fiscales de cuidar que en el acto de recibirse declaración al ofendido, se le instruya, asistido de sus representantes, del derecho que le asiste para mostrarse parte en el proceso como acusación particular o como actor civil, por aplicación analógica de lo dispuesto en el apartado primero del art. 109 LECrim, en relación con el art. 25 LORPM.

21º Los Sres. Fiscales defenderán la interpretación conforme a la cual es posible demandar ante el Juez de Menores como responsables civiles a los titulares de centros docentes de enseñanza por los daños y perjuicios derivados de delitos y faltas cometidos por los menores de edad durante los períodos de tiempo en que los mismos se hallen bajo el control o vigilancia del profesorado del centro, desarrollando actividades escolares o extraescolares y complementarias.

Madrid, 6 de octubre de 2005 EL FISCAL GENERAL DEL ESTADO

8.2 Departament d'Educació i universitats

DECRET 279/2006, de 4 de juliol, sobre drets i deures de l'alumnat i regulació de la convivència en els centres educatius no universitaris de Catalunya. (Pàg. 30093)

DECRET

279/2006, de 4 de juliol, sobre drets i deures de l'alumnat i regulació de la convivència en els centres educatius no universitaris de Catalunya.

La Llei orgànica d'educació 2/2006, de 3 de maig, d'educació, ha modificat la Llei orgànica 8/1985, de 3 de juliol, reguladora del dret a l'educació, en allò que respecta als drets i deures de l'alumnat, així com en relació amb les decisions col·lectives que adopti l'alumnat sobre l'assistència a classe, possibilitat que s'incorpora per primera vegada a una Llei orgànica.

Així mateix, regula els òrgans de govern, coordinació i direcció dels centres educatius i les seves competències en el marc del règim disciplinari i assumeix les mesures de sensibilització i intervenció, en l'àmbit educatiu, que es van regular per la Llei orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere, quant al respecte als drets i llibertats fonamentals i la igualtat efectiva entre homes i dones, així, entre les competències dels consells escolars es preveu que aquests puguin proposar mesures que afavoreixin aquesta igualtat.

Es recull, també, la voluntat de potenciar la resolució pacífica de conflictes que en altres àmbits del dret i de la convivència social s'ha desenvolupat de forma efectiva mitjançant els processos de mediació, tot incorporant entre les funcions dels directors dels centres la de garantir la mediació en la resolució de conflictes.

La necessitat d'adaptar la regulació actual, recollida al Decret 266/1997, de 17 d'octubre, sobre drets i deures dels alumnes dels centres docents de nivell no universitari, modificat pel Decret 221/2000, de 26 de juny, a la nova normativa i la d'incorporar millores fruit de l'experiència d'aplicació de l'anterior decret, fa necessari un nou decret sobre drets i deures de l'alumnat que reguli la convivència en els centres educatius no universitaris de Catalunya i incorpori la mediació escolar com a procés educatiu per a la gestió de conflictes mitjançant la intervenció d'una persona amb una formació específica que ajudi a les parts en conflicte a arribar a un acord satisfactori.

Aquest Decret no comporta cap alteració de la formulació dels drets i deures bàsics de l'alumnat, sinó que amplia determinats drets i incorpora aspectes estructurals i de procediment, en el cas de comportaments incorrectes dels alumnes, que milloren la resolució dels possibles conflictes que es produeixin en els centres educatius.

Es reforça el caràcter educatiu que han de tenir els processos i les accions que s'emprenquin, tant per prevenir com per corregir conductes inadequades, amb la finalitat de satisfer tant el dret al desenvolupament personal com el deure d'aprendre i mantenir actituds de responsabilitat, amb la incorporació de la mediació escolar com un procés de caràcter educatiu per resoldre determinats conflictes de convivència.

Al mateix temps, respecta l'autonomia del centre i, en conseqüència, deixa que el reglament de règim interior de cada centre precisi i concreti la majoria de les qüestions procedimentals, tot i que per ell mateix és un marc suficient a aplicar en el supòsit que el centre no reglamenti aquests aspectes.

En virtut d'això, a proposta del conseller d'Educació i Universitats, d'acord amb l'informe del Consell Escolar de Catalunya, d'acord amb el dictamen de la Comissió Jurídica Assessora i amb la deliberació prèvia del Govern,

Decreto:

TÍTOL 1

Disposicions generals

Article 1

Objecte i àmbit d'aplicació

1.1 Aquest Decret té per objecte la regulació dels drets i deures de l'alumnat, de les normes de convivència, de la mediació com a procés educatiu de gestió de conflictes i del règim disciplinari en els centres educatius no universitaris de Catalunya.

1.2 Els centres privats no sostinguts amb fons públics tenen autonomia per establir les seves normes de convivència i de règim disciplinari i determinar l'òrgan al qual corresponguin les facultats disciplinàries. Les disposicions contingudes en el títol 4 d'aquest Decret constitueixen el marc general d'aplicació en els centres esmentats.

Article 2

Principis generals

2.1 Tot l'alumnat té els mateixos drets i deures, sense més distincions que aquelles que es derivin de la seva edat i de les etapes o els nivells dels ensenyaments que cursin.

2.2 L'exercici dels drets per part de l'alumnat implica el deure correlatiu de coneixement i respecte dels drets de tots els membres de la comunitat escolar.

2.3 En el context d'aquest Decret, qualsevol referència feta genèricament als pares de l'alumnat comprèn al pare, la mare, o persona que exerceix la tutela de l'alumne o alumna.

Article 3

Garanties

Correspon a l'administració educativa en general i als òrgans de govern dels centres educatius en particular garantir, en el seu respectiu àmbit d'actuació, el correcte exercici i l'estricta observança dels drets i deures de l'alumnat en els termes previstos en aquest Decret, com també la seva adequació a les finalitats de l'activitat educativa establertes a la legislació vigent.

Article 4

Millora de la convivència

4.1 La direcció dels centres educatius públics ha d'afavorir la convivència en el centre i garantir la mediació en la resolució dels conflictes.

4.2 En els centres educatius públics i privats sostinguts amb fons públics, el consell escolar pot proposar mesures i iniciatives que afavoreixin la igualtat entre homes i dones i la resolució pacífica de conflictes en tots els àmbits de la vida personal, familiar i social.

Així mateix, en aquests centres, el consell escolar i el claustre de professors poden proposar mesures i iniciatives que afavoreixin la convivència al centre.

4.3 Els òrgans de govern i de participació i el professorat dels centres han d'adoptar les mesures necessàries, integrades en el marc del projecte educatiu del centre i del seu funcionament habitual, per tal d'afavorir la millora permanent del clima escolar i de garantir l'efectivitat en l'exercici dels drets de l'alumnat i en el compliment dels seus deures, per prevenir la comissió de fets contraris a les normes de convivència. Amb aquesta finalitat s'ha de potenciar la comunicació constant i directa amb l'alumnat i amb els seus pares.

Article 5

Reglament de règim interior

5.1 El reglament de règim interior dels centres educatius ha de concretar, les normes de convivència i les d'organització i participació en la vida del centre, els mecanismes afavoridors de l'exercici dels drets de l'alumnat i els seus deures, així com les correccions que corresponguin per a les conductes contràries a les normes de convivència esmentades, de conformitat amb allò que disposa aquest Decret.

5.2 També ha d'establir els mecanismes de comunicació als pares de l'assistència a classe dels alumnes i de les alumnes, i les corresponents autoritzacions o justificacions, per als casos d'inassistència, quan aquests són menors d'edat.

5.3 Els centres educatius que decideixin utilitzar la mediació en el procés de gestió de la convivència han de concretar als seus reglaments de règim interior el procediment de mediació previst en aquest Decret.

Article 6

Comissió de convivència

6.1 A cada centre s'ha de constituir una comissió de convivència, que té com a finalitat garantir una aplicació correcta del que disposa aquest Decret així com col·laborar en la planificació de mesures preventives i en la mediació escolar.

6.2 El reglament de règim interior de cada centre ha de determinar el nombre de representants que la integren, el procés d'elecció, les seves funcions i la vinculació entre aquesta i el consell escolar.

6.3 En qualsevol cas la comissió de convivència ha d'estar integrada per un nombre igual de professors/res que de pares/mares i alumnes, elegits entre els membres d'aquests sectors del consell escolar del centre, i el director o la directora del centre que la presideix. En els centres d'educació primària aquesta comissió s'ha de formar amb pares i professorat. Així mateix, en les seves sessions hi poden participar altres professionals, amb veu i sense vot, quan la temàtica a tractar així ho aconselli.

Article 7

Consell escolar i claustre de professors

7.1 En els centres educatius públics i privats sostinguts amb fons públics, el consell escolar del centre ha de vetllar pel correcte exercici dels drets i deures de l'alumnat, ha de conèixer la resolució dels conflictes disciplinaris i ha de vetllar perquè s'atinguin a la normativa vigent. Quan les mesures adoptades per la direcció del centre es corresponguin a conductes de l'alumnat que perjudiquin greument la convivència en el

centre, el consell escolar, a instància dels pares, podrà revisar la decisió i proposar, si escau, les mesures oportunes.

7.2 El consell escolar dels centres educatius públics ha d'avaluar els resultats de l'aplicació de les normes de convivència del centre, analitzar els problemes detectats en la seva aplicació efectiva i proposar l'adopció de les mesures per a la seva resolució.

7.3 En els centres educatius públics i privats sostinguts amb fons públics, el claustre de professors ha de conèixer la resolució de conflictes disciplinaris i la imposició de sancions, i ha de vetllar perquè aquestes s'atinguin a la normativa vigent. La direcció dels centres educatius públics és l'encarregada d'informar al claustre.

TÍTOL 2

Dels drets i deures de l'alumnat

Capítol 1

Dels drets de l'alumnat

Article 8

Dret a la formació

8.1 L'alumnat té dret a rebre una formació que li permeti aconseguir el desenvolupament integral de la seva personalitat, dintre dels principis ètics, morals i socials comunament acceptats en la nostra societat.

8.2 Per tal de fer efectiu aquest dret, la formació de l'alumnat ha de comprendre:

a) La formació en el respecte dels drets i llibertats fonamentals i en l'exercici de la tolerància i de la llibertat dins els principis democràtics de convivència.

b) El coneixement del seu entorn social i cultural i, en especial, de la llengua, la història, la geografia, la cultura i la realitat social catalanes i el respecte i la contribució a la millora de l'entorn natural i del patrimoni cultural.

c) L'adquisició d'habilitats intel·lectuals, de tècniques de treball i d'hàbits socials, com també de coneixements científics, tècnics, humanístics, històrics i artístics i d'ús de les tecnologies de la informació i de la comunicació.

d) L'educació emocional que el capaciti per al desenvolupament de relacions harmòniques amb ell mateix i amb els altres.

e) La capacitació per a l'exercici d'activitats intel·lectuals i professionals.

f) La formació religiosa i moral d'acord amb les seves pròpies conviccions o, en el cas de l'alumnat menor d'edat, les dels seus pares, mares o persones en qui recau l'exercici de la tutela, dins el marc legalment establert.

g) La formació en coeducació i en el respecte de la pluralitat lingüística i cultural.

h) La formació per a la pau, la cooperació, la participació i la solidaritat entre els pobles.

i) L'educació que asseguri la protecció de la salut i el desenvolupament de les capacitats físiques.

8.3 *Tot l'alumnat té el dret i el deure de conèixer les institucions europees, la Constitució Espanyola i l'Estatut d'autonomia de Catalunya.*

8.4 *L'organització de la jornada de treball escolar s'ha de fer prenent en consideració, entre altres factors, el currículum, l'edat, les propostes i els interessos de l'alumnat, per tal de permetre el ple desenvolupament de la seva personalitat.*

Article 9

Dret a la valoració objectiva del rendiment escolar

9.1 *L'alumnat té dret a una valoració objectiva del seu progrés personal i rendiment escolar, per la qual cosa se l'ha d'informar dels criteris i procediments d'avaluació, d'acord amb els objectius i continguts de l'ensenyament.*

9.2 *L'alumnat i, quan és menor d'edat, els seus pares, tenen dret a sol·licitar aclariments del professorat respecte de les qualificacions amb què s'avaluen els seus aprenentatges en les avaluacions parcials o les finals de cada curs.*

9.3 *L'alumnat, o els seus pares, poden reclamar contra les decisions i qualificacions que, com a resultat del procés d'avaluació, s'adoptin al final d'un curs, cicle o etapa d'acord amb el procediment establert. Aquestes reclamacions han de fonamentar-se en alguna de les causes següents:*

a) La inadequació del procés d'avaluació, o d'algun dels seus elements, en relació amb els objectius o continguts de l'àrea o matèria sotmesa a avaluació o amb el nivell previst a la programació per l'òrgan didàctic corresponent.

b) La incorrecta aplicació dels criteris i procediments d'avaluació establerts.

Article 10

Dret al respecte de les pròpies conviccions

10.1 *L'alumnat té dret al respecte de les seves conviccions religioses, morals i ideològiques, a la llibertat de consciència i al respecte a la seva intimitat en relació amb aquelles creences i conviccions.*

10.2 *L'alumnat, i els seus pares, si l'alumne o l'alumna és menor d'edat, te dret a rebre informació prèvia i completa sobre el projecte educatiu o, en el seu cas, el caràcter propi del centre.*

10.3 *L'alumnat té dret a rebre un ensenyament que fomenti el respecte a les persones sense manipulacions ideològiques o propagandístiques.*

Article 11

Dret a la integritat i la dignitat personal

L'alumnat té els drets següents:

a) Al respecte de la seva identitat, integritat física, la seva intimitat i la seva dignitat personal.

b) A la protecció contra tota agressió física, emocional o moral.

c) A dur a terme la seva activitat acadèmica en condicions de seguretat i higiene adequades.

d) *A un ambient convivencial que fomenti el respecte i la solidaritat entre els companys.*

e) *Al fet que els centres educatius guardin reserva sobre tota aquella informació de què disposin, relativa a les seves circumstàncies personals i familiars, sens perjudici de satisfer les necessitats d'informació de l'administració educativa i els seus serveis, de conformitat amb l'ordenament jurídic, i de l'obligació de comunicar a l'autoritat competent totes aquelles circumstàncies que puguin implicar maltractaments per a l'alumnat o qualsevol altre incompliment dels deures establerts per les lleis de protecció del menor.*

Article 12

Dret de participació

12.1 *L'alumnat té dret a participar en el funcionament i la vida del centre en els termes que preveu la legislació vigent.*

12.2 *Els centres educatius sostinguts amb fons públics han de regular mitjançant els corresponents reglaments de règim interior el sistema de representació de l'alumnat, mitjançant delegats i delegades, el funcionament d'un consell de delegats i delegades, i la representació de l'alumnat en el consell escolar del centre.*

12.3 *Els membres del consell de delegats i delegades tenen el dret de conèixer i consultar la documentació administrativa del centre necessària per a l'exercici de les seves activitats, a criteri del director o de la directora del centre, sempre que no pugui afectar el dret a la intimitat de les persones.*

12.4 *El centre ha de fomentar el funcionament del consell de delegats i delegades i protegir l'exercici de les seves funcions per part dels seus membres.*

Article 13

Dret de reunió i associació

13.1 *L'alumnat té dret a reunir-se en el centre. L'exercici d'aquest dret es desenvoluparà d'acord amb la legislació vigent i tenint en compte el normal desenvolupament de les activitats docents.*

13.2 *L'alumnat té dret a associar-se, així com a la formació de federacions i confederacions pròpies. Les associacions que constitueixin poden rebre ajuts d'acord amb la legislació vigent.*

13.3 *El reglament de règim interior del centre ha d'establir les previsions adequades per tal de garantir l'exercici del dret de reunió i associació previstos als apartats 1 i 2 d'aquest article. La reglamentació del dret de reunió ha de permetre l'agilitat del procés i, per tant, no pot incloure procediments d'autorització o de comunicació prèvia que dificultin el seu exercici. Els centres educatius han de vetllar perquè s'estableixi un horari de reunions dels representants de l'alumnat que asseguri el normal exercici dels seus drets i ha de permetre la possibilitat que determinades reunions, especialment les reunions dels delegats i delegades de curs, s'efectuïn en horari lectiu.*

Article 14

Dret d'informació

L'alumnat ha de ser informat pels seus representants i pels de les associacions d'alumnes tant sobre les qüestions pròpies del seu centre com sobre aquelles que

afectin altres centres educatius. L'exercici d'aquest dret s'ha d'ajustar al que estableix l'article 12.

Article 15

Dret a la llibertat d'expressió

L'alumnat té dret a manifestar les seves opinions, individualment i col·lectiva, amb llibertat, sens perjudici dels drets de tots els membres de la comunitat educativa i del respecte que, d'acord amb els principis i drets constitucionals, mereixen les persones.

Article 16

Dret a l'orientació escolar, formativa i professional

16.1 L'alumnat té dret a una orientació escolar i professional que estimuli la responsabilitat i la llibertat de decidir d'acord amb les seves aptituds, les seves motivacions, els seus coneixements i les seves capacitats.

16.2 Per tal de fer efectiu aquest dret, els centres reben suport adequat de l'administració educativa, la qual pot promoure a tal fi la cooperació amb altres administracions i institucions.

Article 17

Dret a la igualtat d'oportunitats

17.1 L'alumnat té dret a rebre els ajuts necessaris per compensar possibles mancances de tipus personal, familiar, econòmic o sociocultural, amb la finalitat de crear les condicions adequades que garanteixin una igualtat d'oportunitats real.

17.2 L'administració educativa garanteix aquest dret mitjançant l'establiment d'una política d'ajuts adequada i de polítiques educatives d'inclusió escolar.

Article 18

Dret a la protecció social

18.1 L'alumnat té dret a protecció social en supòsits d'infortuni familiar, malaltia o accident. En els casos d'accident o de malaltia prolongada, l'alumnat té dret a rebre l'ajut que necessiti mitjançant l'orientació, material didàctic i els ajuts imprescindibles per tal que l'accident o malaltia no suposin un detriment del seu rendiment escolar.

18.2 L'administració educativa ha d'establir les condicions oportunes per tal que l'alumnat que pateixi una adversitat familiar, un accident o una malaltia prolongada no es vegi en la impossibilitat de continuar i finalitzar els estudis que estigui cursant. L'alumnat que cursi nivells obligatoris té dret a rebre en aquests supòsits l'ajut necessari per tal d'assegurar el seu rendiment escolar.

Article 19

Dret a la protecció dels drets de l'alumnat

19.1 Les accions que es produeixin dins l'àmbit dels centres educatius que suposin una transgressió dels drets de l'alumnat que s'estableixen en aquest Decret o del seu exercici poden ser objecte de queixa o de denúncia per part de l'alumnat afectat o dels seus pares, quan aquest és menor d'edat, davant del director o de la directora del centre.

19.2 *Amb l'audiència prèvia de les persones interessades i la consulta, si escau, al consell escolar, el director o la directora ha d'adoptar les mesures adequades d'acord amb la normativa vigent.*

19.3 *Les denúncies també poden ser presentades davant els serveis territorials del Departament d'Educació i Universitats. Les corresponents resolucions poden ser objecte de recurs d'acord amb les normes de procediment administratiu aplicables.*

Capítol 2

Dels deures de l'alumnat

Article 20

Deure de respecte als altres

L'alumnat té el deure de respectar l'exercici dels drets i les llibertats dels membres de la comunitat escolar.

Article 21

Deure d'estudi

21.1 *L'estudi és un deure bàsic de l'alumnat que comporta el desenvolupament de les seves aptituds personals i l'aprofitament dels coneixements que s'imparteixen, amb la finalitat d'assolir una bona preparació humana i acadèmica.*

21.2 *Aquest deure bàsic es concreta, entre altres, en les obligacions següents:*

- a) Assistir a classe, participar en les activitats formatives previstes a la programació general del centre i respectar els horaris establerts.*
- b) Realitzar les tasques encomanades pel professorat en l'exercici de les seves funcions docents.*
- c) Respectar l'exercici del dret a l'estudi i la participació dels seus companys i companyes en les activitats formatives.*

Article 22

Deure de respectar les normes de convivència

El respecte a les normes de convivència dins el centre docent, com a deure bàsic de l'alumnat implica les obligacions següents:

- a) Respectar la llibertat de consciència i les conviccions religioses, morals i ideològiques, com també la dignitat, la integritat i la intimitat de tots els membres de la comunitat educativa.*
- b) No discriminar cap membre de la comunitat educativa per raó de naixement, raça, sexe o per qualsevol altra circumstància personal o social.*
- c) Respectar el caràcter propi del centre, quan existeixi, d'acord amb la legislació vigent.*
- d) Respectar, utilitzar correctament i compartir els béns mobles i les instal·lacions del centre i dels llocs on dugui a terme la formació pràctica com a part integrant de l'activitat escolar.*
- e) Complir el reglament de règim interior del centre.*

f) *Respectar i complir les decisions dels òrgans unipersonals i col·legiats i del personal del centre, sens perjudici que pugui impugnar-les quan consideri que lesionen els seus drets, d'acord amb el procediment que estableixi el reglament de règim interior del centre i la legislació vigent.*

g) *Participar i col·laborar activament amb la resta de membres de la comunitat escolar, per tal d'afavorir el millor desenvolupament de l'activitat educativa, de la tutoria i l'orientació i de la convivència en el centre.*

h) *Propiciar un ambient convivencial positiu i respectar el dret de la resta de l'alumnat al fet que no sigui pertorbada l'activitat normal en les aules.*

TÍTOL 3

De la mediació escolar com a procés educatiu de gestió de conflictes

Capítol 1

Àmbit i principis bàsics

Article 23

Definició

La mediació escolar és un mètode de resolució de conflictes mitjançant la intervenció d'una tercera persona, amb formació específica i imparcial, amb l'objecte d'ajudar les parts a obtenir per elles mateixes un acord satisfactori.

Article 24

Principis de la mediació escolar

La mediació escolar regulada en aquest títol es basa en els principis següents:

a) *La voluntarietat, segons la qual les persones implicades en el conflicte són lliures d'acollir-se o no a la mediació, i també de desistir-ne en qualsevol moment del procés.*

b) *La imparcialitat de la persona mediadora que ha d'ajudar els participants a assolir l'acord pertinent sense imposar cap solució ni mesura concreta ni prendre-hi part. La persona mediadora no pot tenir cap relació directa amb els fets que han originat el conflicte.*

c) *La confidencialitat, que obliga els participants en el procés a no revelar a persones alienes la informació confidencial que obtinguin, llevat dels casos previstos a la normativa vigent.*

d) *El caràcter personalíssim, que suposa que les persones que prenen part en el procés de mediació han d'assistir personalment a les reunions de mediació, sense que es puguin valer de representants o intermediaris.*

Article 25

Àmbit d'aplicació

25.1 *El procés de mediació pot utilitzar-se com a estratègia preventiva en la gestió de conflictes entre membres de la comunitat escolar, encara que no estiguin tipificats com a conductes contràries o greument perjudicials per a la convivència en el centre.*

25.2 *Es pot oferir la mediació en la resolució de conflictes generats per conductes de l'alumnat contràries a les normes de convivència o greument perjudicials per a la convivència del centre, llevat que es doni alguna de les circumstàncies següents:*

a) Que la conducta sigui una de les descrites en l'apartat b) o c) de l'article 38, i s'hagi emprat greu violència o intimidació, o la descrita en l'apartat h) del mateix article.

b) Que ja s'hagi utilitzat el procés de mediació en la gestió de dos conflictes amb el mateix alumne o alumna, durant el mateix curs escolar, qualsevol que hagi estat el resultat d'aquests processos.

25.3 *Es pot oferir la mediació com a estratègia de reparació o de reconciliació, un cop aplicada una mesura correctora o una sanció, per tal de restablir la confiança entre les persones i proporcionar nous elements de resposta en situacions semblants que es puguin produir.*

Capítol 2

Ordenació de la mediació

Article 26

Inici de la mediació

El procés de mediació es pot iniciar a instància de qualsevol alumne o alumna, per tal d'aclarir la situació i evitar la possible intensificació del conflicte, o per oferiment del centre, un cop detectada una conducta contrària o greument perjudicial per a la convivència, d'acord amb l'establert a l'article 25.2.

Si el procés s'inicia durant la tramitació d'un procediment sancionador, el centre ha de disposar de la confirmació expressa de l'alumne o alumna, i, si és menor, dels seus pares, en un escrit dirigit al director o a la directora del centre on consti l'opció per la mediació i la voluntat de complir l'acord a què s'arribi.

En aquest cas, s'atura provisionalment el procediment sancionador, s'interrompen els terminis de prescripció previstos als articles 37 i 48, i no es poden adoptar les mesures provisionals recollides a l'article 44, o bé se suspèn provisionalment la seva aplicació si ja s'haguessin adoptat.

Article 27

Desenvolupament de la mediació

27.1 *Si la demanda sorgeix de l'alumnat, el procés de mediació serà gestionat, a petició d'aquest, per persones de la comunitat educativa prèviament acreditades com a mediadors o mediadores.*

Si el procés s'inicia per l'acceptació de l'oferiment de mediació fet pel centre, el director o la directora ha de proposar, en el termini màxim de dos dies hàbils, una persona medidora, d'entre els pares, mares, personal docent i personal d'administració i serveis del centre, que disposin de formació adequada per conduir el procés de mediació d'acord amb els principis establerts a l'article 24 d'aquest decret.

El director o la directora també pot designar un alumne o una alumna perquè col·labori amb la persona medidora en les funcions de mediació si ho considera convenient per facilitar l'acord entre els implicats. En tot cas, l'acceptació de l'alumne o de l'alumna és voluntària.

27.2 La persona mediadora, després d'entrevistar-se amb l'alumne o l'alumna, s'ha de posar en contacte amb la persona perjudicada per exposar-li la manifestació favorable de l'alumne o de l'alumna de resoldre el conflicte per la via de la mediació i per escoltar la seva opinió pel que fa al cas. Quan s'hagin produït danys a les instal·lacions o al material dels centres educatius o s'hagi sostret aquest material, el director o la directora del centre o la persona en qui delegui ha d'actuar en el procés de mediació en representació del centre.

27.3 Si la persona perjudicada accepta participar en el procés de mediació, la persona mediadora ha de convocar una trobada de les persones implicades en el conflicte per concretar l'acord de mediació amb els pactes de conciliació i/o de reparació a què vulguin arribar.

Article 28

Finalització de la mediació

28.1 Els acords presos en un procés de mediació s'han de recollir per escrit.

28.2 Si la solució acordada inclou pactes de conciliació, aquesta s'ha de dur a terme en el mateix acte. Només s'entén produïda la conciliació quan l'alumnat reconegui la seva conducta, es disculpi davant la persona perjudicada i aquesta accepti les disculpes.

Si la solució acordada inclou pactes de reparació, s'ha d'especificar a quines accions reparadores, en benefici de la persona perjudicada, es compromet l'alumnat i, si és menor, els seus pares i, en quin termini s'han de dur a terme. Només s'entén produïda la reparació quan es duguin a terme, de forma efectiva, les accions reparadores acordades. Aquestes accions poden ser la restitució de la cosa, la reparació econòmica del dany o la realització de prestacions voluntàries, en horari no lectiu, en benefici de la comunitat del centre.

28.3 Si el procés de mediació es duu a terme un cop iniciat un procediment sancionador, produïda la conciliació i, si n'hi haguessin, complerts els pactes de reparació, la persona mediadora ho comunicarà per escrit al director o a la directora del centre i l'instructor o instructora de l'expedient formularà la proposta de resolució de tancament de l'expedient disciplinari.

28.4 Si el procés de mediació finalitza sense acord, o si s'incompleixen els pactes de reparació per causes imputables a l'alumne o l'alumna o als seus pares, la persona mediadora ho ha de comunicar al director o directora del centre per tal d'iniciar l'aplicació de mesures correctores o el procediment sancionador corresponent. Si el procés de mediació es duïa a terme un cop iniciat un procediment sancionador, el director o la directora del centre ordenarà la continuació del procediment sancionador corresponent. Des d'aquest moment, es reprèn el còmput dels terminis previstos als articles 37 i 48 i es poden adoptar les mesures provisionals previstes a l'article 44 d'aquest Decret.

28.5 Quan no es pugui arribar a un acord de mediació perquè la persona perjudicada no accepti la mediació, les disculpes de l'alumne o l'alumna o el compromís de reparació ofert, o quan el compromís de reparació acordat no es pugui dur a terme per causes alienes a la voluntat de l'alumne o l'alumna, aquesta actitud ha de ser considerada com a circumstància que pot disminuir la gravetat de la seva actuació, d'acord amb el que disposa l'article 31.1 d'aquest Decret.

28.6 La persona mediadora pot donar per acabada la mediació en el moment que aprecii manca de col·laboració en un dels participants o l'existència de qualsevol

circumstància que faci incompatible la continuació del procés de mediació d'acord amb els principis establerts en aquest títol.

29.7 El procés de mediació s'ha de resoldre en el termini màxim de quinze dies des de la designació de la persona mediadora. Les vacances escolars de Nadal i de Setmana Santa interrompen el còmput del termini.

TÍTOL 4

Del règim disciplinari

Capítol 1

Principis generals

Article 29

Respecte a l'educació, la integritat física i la dignitat personal

29.1 L'alumnat no pot ser privat de l'exercici del seu dret a l'educació i, en el cas de l'educació obligatòria, del seu dret a l'escolaritat, d'acord amb el que disposa l'article 46 d'aquest Decret.

29.2 En cap cas no poden imposar-se mesures correctores ni sancions contra la integritat física i la dignitat personal de l'alumnat.

Article 30

Aplicació de mesures correctores i de sancions

30.1 Es poden corregir i sancionar, d'acord amb el que disposa aquest títol, els actes contraris a les normes de convivència del centre així com les conductes greument perjudicials per a la convivència, tipificades en aquest Decret com a falta, realitzades per l'alumnat dins del recinte escolar o durant la realització d'activitats complementàries i extraescolars i en els serveis de menjador i transport escolar.

Igualment, poden corregir-se i sancionar-se les actuacions de l'alumnat que, encara que dutes a terme fora del recinte escolar, estiguin motivades o directament relacionades amb la vida escolar i afectin els seus companys o companyes o altres membres de la comunitat educativa.

30.2 La imposició a l'alumnat de les mesures correctores i de les sancions que preveu aquest Decret ha de tenir en compte el nivell escolar en què es troba i les seves circumstàncies personals, familiars i socials, ha de ser proporcionada a la seva conducta i ha de contribuir al manteniment i la millora del seu procés educatiu.

Article 31

Gradació de les mesures correctores i de les sancions

Als efectes de graduar les mesures correctores i les sancions, s'han de tenir en compte les següents circumstàncies:

31.1 Es consideren circumstàncies que poden disminuir la gravetat de l'actuació de l'alumnat:

a) El reconeixement espontani de la seva conducta incorrecta.

b) No haver comès amb anterioritat faltes ni conductes contràries a la convivència en el centre.

c) *La petició d'excuses en els casos d'injúries, ofenses i alteració del desenvolupament de les activitats del centre.*

d) *L'oferiment d'actuacions compensadores del dany causat.*

e) *La falta d'intencionalitat.*

f) *Els supòsits previstos a l'article 28.5 d'aquest Decret.*

31.2 S'han de considerar circumstàncies que poden intensificar la gravetat de l'actuació de l'alumnat:

a) *Que l'acte comès atempti contra el deure de no discriminar a cap membre de la comunitat educativa per raó de naixement, raça, sexe, religió o per qualsevol altra circumstància personal o social.*

b) *Que l'acte comès comporti danys, injúries o ofenses a companys d'edat inferior o als incorporats recentment al centre.*

c) *La premeditació i la reiteració.*

d) *Col·lectivitat i/o publicitat manifesta.*

Article 32

Decisions sobre l'assistència a classe

32.1 El consell escolar pot determinar que a partir del tercer curs de l'educació secundària obligatòria, les decisions col·lectives adoptades per l'alumnat, en relació amb la seva assistència a classe, no tinguin la consideració de falta ni siguin objecte de sanció quan la decisió sigui resultat de l'exercici del dret de reunió, hagi estat prèviament comunicada pel consell de delegats i delegades a la direcció del centre i es disposi de la corresponent autorització dels seus pares.

32.2 En els ensenyaments postobligatoris, els reglaments de règim interior han de regular les condicions en què no s'han de considerar falta ni ser objecte de sanció les decisions col·lectives de l'alumnat sobre la seva assistència a classe, quan siguin resultat de l'exercici del dret de reunió i el consell de delegats i delegades ho hagi comunicat prèviament a la direcció del centre.

32.3 Els centres han de garantir el dret de l'alumnat que no desitgi secundar les decisions sobre l'assistència a classe a romandre al centre degudament atès.

Capítol 2

Conductes contràries a les normes de convivència del centre i mesures correctores

Article 33

Conductes contràries a les normes de convivència

33.1 S'han de considerar conductes contràries a les normes de convivència del centre les següents:

a) *Les faltes injustificades de puntualitat o d'assistència a classe.*

b) *Els actes d'incorrecció o desconsideració amb els altres membres de la comunitat escolar.*

c) *Els actes injustificats que alterin el desenvolupament normal de les activitats del centre.*

d) *Els actes d'indisciplina i les injúries o les ofenses contra membres de la comunitat escolar.*

e) *El deteriorament, causat intencionadament, de les dependències del centre, o del material d'aquest o del de la comunitat escolar.*

f) *Qualsevol altra incorrecció que alteri el normal desenvolupament de l'activitat escolar, que no constitueixi falta segons l'article 38 d'aquest Decret.*

33.2 Els reglaments de règim interior poden concretar aquestes conductes, sempre tenint en compte que no han de tenir la gravetat de les descrites al capítol 3 d'aquest títol 4, i que han de respectar els drets de l'alumnat així com el compliment dels deures previstos en aquest Decret.

Article 34

Mesures correctores

34.1 Les mesures correctores que els reglaments de règim interior poden preveure són les següents:

a) *Amonestació oral.*

b) *Compareixença immediata davant del o la cap d'estudis o del director o la directora del centre.*

c) *Privació del temps d'esbarjo.*

d) *Amonestació escrita.*

e) *Realització de tasques educadores per a l'alumne o l'alumna, en horari no lectiu, i/o la reparació econòmica dels danys causats al material del centre o bé al d'altres membres de la comunitat educativa. La realització d'aquestes tasques no es podrà prolongar per un període superior a dues setmanes.*

f) *Suspensió del dret a participar en activitats extraescolars o complementàries del centre per un període màxim d'un mes.*

g) *Canvi de grup o classe de l'alumne o de l'alumna per un període màxim de quinze dies.*

h) *Suspensió del dret d'assistència a determinades classes per un període no superior a cinc dies lectius. Durant la impartició d'aquestes classes l'alumne o l'alumna ha de romandre al centre efectuant els treballs acadèmics que se li encomanin.*

34.2 La imposició de les mesures correctores previstes a les lletres d), e), f), g) i h) de l'apartat anterior s'han de comunicar formalment als pares dels alumnes i les alumnes, quan aquests són menors d'edat.

Article 35

Competència per aplicar mesures correctores

L'aplicació de les mesures correctores detallades a l'article anterior correspon a:

- a) Qualsevol professor o professora del centre, escoltat l'alumne o l'alumna, en el supòsit de les mesures correctores previstes a les lletres a), b) i c) de l'article anterior.*
- b) La persona tutora, la persona cap d'estudis, el director o la directora del centre, escoltat l'alumnat, en el supòsit de la mesura correctora prevista a la lletra d) de l'article anterior.*
- c) El director o la directora del centre, o la persona cap d'estudis per delegació d'aquest, el tutor del curs i la comissió de convivència, escoltat l'alumne o l'alumna, en el supòsit de les mesures correctores previstes a les lletres e), f), g) i h) de l'article anterior.*

Article 36

Constància escrita

De qualsevol mesura correctora que s'apliqui n'ha de quedar constància escrita, amb excepció de les previstes a les lletres a), b) i c) de l'article 34.1, amb explicació de la conducta de l'alumne o de l'alumna que l'ha motivada.

Article 37

Prescripció

Els actes i incorreccions considerades conductes contràries a les normes de convivència de l'article 33 d'aquest Decret prescriuen pel transcurs del termini d'un mes comptat a partir de la seva comissió. Les mesures correctores prescriuen en el termini d'un mes des de la seva imposició.

Capítol 3

Conductes greument perjudicials per a la convivència en el centre, qualificades com a falta, i sancions

Article 38

Conductes greument perjudicials per a la convivència en el centre

Són sancionables com a faltes, en els termes i amb el procediment establerts en aquest capítol, les següents conductes greument perjudicials per a la convivència en el centre:

- a) Els actes greus d'indisciplina i les injúries o ofenses contra membres de la comunitat escolar que depassen la incorrecció o la desconsideració previstes a l'article 33.*
- b) L'agressió física o les amenaces a membres de la comunitat educativa.*
- c) Les vexacions o humiliacions a qualsevol membre de la comunitat escolar, particularment aquelles que tinguin una implicació de gènere, sexual, racial o xenòfoba, o es realitzin contra l'alumnat més vulnerable per les seves característiques personals, socials o educatives.*

- d) La suplantació de personalitat en actes de la vida docent i la falsificació o sostracció de documents i material acadèmic.*
- e) El deteriorament greu, causat intencionadament, de les dependències del centre, del seu material o dels objectes i les pertinences dels altres membres de la comunitat educativa.*
- f) Els actes injustificats que alterin greument el desenvolupament normal de les activitats del centre.*
- g) Les actuacions i les incitacions a actuacions perjudicials per a la salut i la integritat personal dels membres de la comunitat educativa del centre.*
- h) La reiterada i sistemàtica comissió de conductes contràries a les normes de convivència en el centre.*

Article 39

Sancions

Les sancions que poden imposar-se per la comissió de les faltes previstes a l'article anterior són les següents:

- a) Realització de tasques educadores per a l'alumne o l'alumna, en horari no lectiu, i/o la reparació econòmica dels danys materials causats. La realització d'aquestes tasques no es pot prolongar per un període superior a un mes.*
- b) Suspensió del dret a participar en determinades activitats extraescolars o complementàries durant un període que no pot ser superior a tres mesos o al que resti per a la finalització del corresponent curs acadèmic.*
- c) Canvi de grup o classe de l'alumne.*
- d) Suspensió del dret d'assistència al centre o a determinades classes per un període que no pot ser superior a quinze dies lectius, sense que això comporti la pèrdua del dret a l'avaluació contínua, i sens perjudici de l'obligació que l'alumne o l'alumna realitzi determinats treballs acadèmics fora del centre. El tutor o tutora ha de lliurar a l'alumne o a l'alumna un pla de treball de les activitats que ha de realitzar i establirà les formes de seguiment i control durant els dies de no assistència al centre per tal de garantir el dret a l'avaluació contínua.*
- e) Inhabilitació per cursar estudis al centre per un període de tres mesos o pel que resti per a la fi del corresponent curs acadèmic si el període és inferior.*
- f) Inhabilitació definitiva per a cursar estudis al centre en el que s'ha comès la falta.*

Article 40

Responsabilitat penal

40.1 La direcció del centre comunicarà al ministeri fiscal i a la direcció dels Serveis Territorials del Departament d'Educació i Universitats qualsevol fet que pugui ser constitutiu de delictes o falta perseguible penalment. Això no serà obstacle per a la continuació de la instrucció de l'expedient fins a la seva resolució i aplicació de la sanció que correspongui.

40.2 Quan, de conformitat amb la legislació reguladora de la responsabilitat penal dels menors, s'hagi obert el corresponent expedient a un o una menor per la seva presumpta participació en danys a les instal·lacions o al material del centre docent o

per la sostracció d'aquest material, i el menor o la menor hagi manifestat al ministeri fiscal la seva voluntat de participar en un procediment de mediació penal juvenil, el director o la directora del centre o la persona membre del consell escolar que es designi, ha d'assistir en representació del centre a la convocatòria feta per l'equip de mediació corresponent, per escoltar la proposta de conciliació o de reparació del menor i avaluar-la.

Article 41

Inici de l'expedient

41.1 Les conductes que s'enumeren a l'article 38 només podran ser objecte de sanció amb la prèvia instrucció d'un expedient.

41.2 Correspon al director o a la directora del centre incoar, per pròpia iniciativa o a proposta de qualsevol membre de la comunitat escolar, els expedients a l'alumnat.

41.3 L'inici de l'expedient s'ha d'acordar en el termini més breu possible, en qualsevol cas no superior a 10 dies des del coneixement dels fets.

41.4 El director o la directora del centre ha de formular un escrit d'inici de l'expedient, el qual ha de contenir:

a) El nom i cognoms de l'alumne o de l'alumna.

b) Els fets imputats.

c) La data en la qual es van realitzar els fets.

d) El nomenament de la persona instructora i, si escau per la complexitat de l'expedient, d'un secretari o secretària. El nomenament d'instructor o instructora recaurà en personal docent del centre o en un pare o una mare membre del consell escolar i el de secretari o secretària en professorat del centre.

L'instructor o instructora, secretari o secretària en els qual es doni alguna de les circumstàncies assenyalades per l'article 28 de la Llei 30/1992, de règim jurídic de les administracions públiques i el procediment administratiu comú, s'haurà d'abstenir d'intervenir en el procediment i ho haurà de comunicar al director o directora del centre, el qual resoldrà el que sigui procedent.

Article 42

Notificació

42.1 La decisió d'inici de l'expedient s'ha de notificar a la persona instructora, a l'alumne o a l'alumna i, quan aquest siguin menors d'edat, als seus pares.

42.2 L'alumne o l'alumna, i els seus pares, si aquest és menor d'edat, poden plantejar davant el director o la directora la recusació de la persona instructora nomenada, quan pugui inferir-se falta d'objectivitat en la instrucció de l'expedient, en els casos previstos en l'article anterior. Les resolucions negatives d'aquestes recusacions hauran de ser motivades.

42.3 Només els qui tinguin la condició legal d'interessats en l'expedient tenen dret a conèixer el seu contingut i documents en qualsevol moment de la seva tramitació.

Article 43

Instrucció i proposta de resolució

43.1 La persona instructora, un cop rebuda la notificació de nomenament, ha de practicar les actuacions que estimi pertinents per a l'aclariment dels fets esdevinguts així com la determinació de les persones responsables.

43.2 Una vegada instruït l'expedient, la persona instructora ha de formular proposta de resolució la qual haurà de contenir:

a) Els fets imputats a l'expedient.

b) Les faltes que aquests fets poden constituir de les previstes a l'article 38.

c) La valoració de la responsabilitat de l'alumne o de l'alumna amb especificació, si escau, de les circumstàncies que poden intensificar o disminuir la gravetat de la seva actuació.

d) Les sancions aplicables d'entre les previstes a l'article 39.

e) L'especificació de la competència del director o directora per resoldre.

43.3 Prèviament a la redacció de la proposta de resolució s'ha de practicar, en el termini de 10 dies, el tràmit de vista i audiència. En aquest termini l'expedient ha d'estar accessible per tal que l'alumne o l'alumna i els seus pares, si és menor d'edat, puguin presentar al·legacions així com aquells documents i justificacions que estimin pertinents.

Article 44

Mesures provisionals

44.1 Quan sigui necessari per garantir el normal desenvolupament de l'activitat del centre, en incoar-se un expedient o en qualsevol moment de la seva instrucció, la direcció del centre, per pròpia iniciativa o a proposta de l'instructor o instructora i escoltada la comissió de convivència, podrà adoptar la decisió d'aplicar alguna mesura provisional amb finalitats cautelars i educatives. Poden ser mesures provisionals el canvi provisional de grup, la suspensió provisional del dret d'assistir a determinades classes o activitats o del dret d'assistir al centre per un període màxim de cinc dies lectius. Cas que l'alumne o alumna sigui menor d'edat, aquestes mesures s'han de comunicar als seus pares. El director o la directora pot revocar, en qualsevol moment, les mesures provisionals adoptades.

44.2 En casos molt greus, i després d'una valoració objectiva dels fets per part de l'instructor o la instructora, el director o la directora, escoltada la comissió de convivència, de manera molt excepcional i tenint en compte la pertorbació de l'activitat del centre, els danys causats i la transcendència de la falta, pot prolongar el període màxim de la suspensió temporal, sense arribar a superar en cap cas el termini de quinze dies lectius.

44.3 Quan les mesures provisionals comportin la suspensió temporal d'assistència al centre, el tutor o tutora lliurarà a l'alumne o alumna un pla detallat de les activitats que ha de realitzar i establirà les formes de seguiment i control durant els dies de no assistència per tal de garantir el dret a l'avaluació contínua.

44.4 Quan la resolució de l'expedient comporti una sanció de privació temporal del dret d'assistir al centre, els dies de no assistència complerts en aplicació de la mesura cautelar es consideraran a compte de la sanció a complir.

Article 45

Resolució de l'expedient

45.1 Correspon al director o a la directora del centre, escoltada la comissió de convivència i -si ho considera necessari- el consell escolar, en el cas de conductes que en la instrucció de l'expedient s'apreciïn com a molt greument contràries a les normes de convivència, resoldre els expedients i imposar les sancions que correspongui.

La direcció del centre ha de comunicar als pares la decisió que adopti als efectes que aquests, si ho creuen convenient, puguin sol·licitar en un termini de tres dies la seva revisió per part del consell escolar del centre, el qual pot proposar les mesures que consideri oportunes.

45.2 La resolució de l'expedient ha de contenir els fets que s'imputen a l'alumne o alumna, la seva tipificació en relació amb les conductes enumerades a l'article 38 d'aquest Decret i la sanció que s'imposa. Quan s'hagi sol·licitat la revisió per part del consell escolar, cal que la resolució esmenti si el consell escolar ha proposat mesures i si aquestes s'han tingut en compte a la resolució definitiva. Així mateix, s'ha de fer constar en la resolució el termini de què disposa l'alumne o alumna, o els seus pares en cas de minoria d'edat, per presentar reclamació o recurs i l'òrgan al qual s'ha d'adreçar.

45.3 La resolució s'ha de dictar en un termini màxim d'un mes des de la data d'inici de l'expedient i s'ha de notificar a l'alumne o alumna, i als seus pares, si és menor d'edat, en el termini màxim de 10 dies.

45.4 Contra les resolucions del director o de la directora dels centres educatius públics es pot interposar recurs d'alçada, en el termini màxim d'un mes a comptar de l'endemà de la seva notificació, davant el director o la directora dels serveis territorials corresponents, segons el que disposen els articles 114 i 115 de la Llei 30/1992, de 26 de novembre, de règim jurídic de les administracions públiques i del procediment administratiu comú. Contra les resolucions del director o de la directora dels centres privats sostinguts amb fons públics es pot presentar reclamació davant el director o la directora dels serveis territorials en el termini de cinc dies, la qual s'ha de resoldre i notificar en el termini màxim de deu dies, i contra aquesta resolució les persones interessades poden interposar, en el termini màxim d'un mes, recurs d'alçada davant el director o directora general de Centres Educatius.

45.5 Les sancions acordades no es poden fer efectives fins que s'hagi resolt el corresponent recurs o hagi transcorregut el termini per a la seva interposició.

Article 46

Aplicació de les sancions

46.1 En el cas d'aplicar les sancions previstes als apartats e) i f) de l'article 39 a l'alumnat en edat d'escolaritat obligatòria, l'administració educativa ha de proporcionar a l'alumne o a l'alumna sancionat una plaça escolar en un altre centre educatiu per tal de garantir el seu dret a l'escolaritat.

46.2 Quan s'imposin les sancions previstes als apartats d), e) i f) de l'article 39, el director o la directora del centre, a petició de l'alumne o de l'alumna, pot aixecar la

sanció o acordar la seva readmissió al centre, prèvia constatació d'un canvi positiu en la seva actitud.

Article 47

Responsabilització per danys

L'alumnat que intencionadament o per negligència causi danys a les instal·lacions del centre educatiu o al seu material o el sostregui està obligat a reparar el dany o a restituir el que hagi sostret. En tot cas, la responsabilitat civil correspon als pares en els termes previstos a la legislació vigent.

Article 48

Prescripció

Les faltes tipificades a l'article 38 d'aquest Decret prescriuen pel transcurs d'un termini de tres mesos comptats a partir de la seva comissió. Les sancions prescriuen en el termini de tres mesos des de la seva imposició.

Disposicions addicionals

.1 D'acord amb la legislació vigent, els centres privats concertats poden regular, mitjançant els seus reglaments de règim interior, sistemes de participació de l'alumnat diferents als que disposen els articles 6 i 12 d'aquest Decret.

.2 El que disposa aquest Decret s'ha d'aplicar a l'alumnat que utilitzi el servei de residència, amb les adaptacions que es regulin al reglament de règim interior del centre.

Disposicions transitòries

.1 Als procediments sancionadors iniciats abans de l'entrada en vigor d'aquest Decret els és d'aplicació la normativa que estava vigent en el moment en què es van iniciar.

.2 Les disposicions contingudes en aquest Decret són d'aplicació directa a partir de la seva entrada en vigor i, durant el curs escolar 2006-2007, els reglaments de règim interior dels centres educatius sostinguts amb fons públics s'han d'adaptar al que s'hi disposa. En cap cas es poden aplicar els reglaments de règim interior dels centres si s'oposen al contingut d'aquest Decret.

Disposició derogatòria

Queden derogats el Decret 266/1997, de 17 d'octubre, sobre drets i deures de l'alumnat dels centres docents de nivell no universitari, i el Decret 221/2000, de 26 de juny, pel qual es modifica el Decret 266/1997.

Disposició final

Aquest decret entra en vigor als vint dies de la seva publicació al Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya.

Barcelona, 4 de juliol de 2006

Pasqual Maragall i Mira. President de la Generalitat de Catalunya

Joan Manuel del Pozo i Àlvarez. Conseller d'Educació i Universitats

(06.165.026)

d

Els formats **Debat a bat** es configuren com a espais de treball on s'analitza la praxi professional entorn a un tema concret. Aquests espais pretenen generar un marc de debat fonamentat en l'experiència i coneixements dels professionals que els integren, i arribar a conclusions que facilitin la intervenció professional.

Aquests grups compten amb l'assessorament continuat d'un expert que permet esclarir, resoldre o incorporar nous punt de vista i facilitar l'elaboració d'una base teòrica comuna en l'abordatge del tema plantejat.

Els documents elaborats en els grups de **Debat a bat** poden ser consultats a la pàgina web del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.